

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 25, februar 2017
shtevilka 131 – 132

Izdajatelj revije	Revija SRP, Ljubljana e.m. urednistvo@revijasrp.si i.a. http://www.revijasrp.si
Naslovnica	Darko Slavec: <i>Iz cikla Chlovek in vesolje</i> , XVI, 1990
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Postavitev za tisk	Revija SRP, Ljubljana
Urednistvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniski odbor	Peter Amalietti Ivo Antich Lev Detela Damir Globochnik Jolka Milich Rajko Shushtarshich
Naročila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjižnica, Einspielerjeva 1 p.p. 2670, 1001 Ljubljana
Izdajo omogočajo	sodelavci v reviji
ISSN	1855-8267

Vsebina

<i>Josip Pagliaruzzi – Krilan</i>	Mladi hrast	4
<i>Luka Hrovat</i>	V mesu tvojega zhrela	10
<i>Andrej Lutman</i>	Izbrane stopnjevanke	14
<i>Matej Krevs</i>	Ducat domoljubnih	20
<i>Lev Detela</i>	Druzhinska razglednica	28
<i>Ivo Antich</i>	Tra(m)pizmi (epigramizmi)	30
<i>Matjažb Jarč</i>	Prizmat, nova pesnisha oblika	34
<i>Peter Amalietti</i>	Afganistan – pushchavski cvet	43
<i>Ivo Antich</i>	Stihomitija (Dialogi z razlogi)	58
Prevajalnica		
<i>Ante Popovski</i> <i>prev.: Ivo Antich</i>	Samuil, hrast, kamen	62
<i>Isabella Flego</i> <i>prev.: Jolka Milich</i>	Gajina hchi	68
<i>Pavel Aleksandrovich</i> <i>Florenski</i> <i>prev.: Nadja Jarč</i>	Ikonostas – kraljevska vrata (odlomek)	78
Likovna priloga		
<i>Damir Globochnik</i>	Kruh, svet in kozmos	87
<i>Darko Slavec</i>	Likovna dela /reprodukcije /	90

Esejnica

<i>Andrej Lutman</i>	Poj s pridržkom! (Spis o knjigi, ki prihaja v pretekliku)	99
<i>Lev Detela</i>	Čar poetične različnosti (Nekaj misli o slovenskem pesnistvu od zacetkov do danes)	106

Za zgodovinski spomin

<i>Damir Globochnik</i>	Prizadevanja za postavitve spomenika padlim vojakom v prvi svetovni vojni na Brezjah	110
-------------------------	--	-----

Iz zgodovinskega spomina

<i>Damir Globochnik</i>	Prvi ljubljanski poklicni fotograf Ernest Pogorelec	123
<i>Damir Globochnik</i>	Kipar, slikar in ilustrator Nikolaj Pirmat	129
<i>Matevž Ravnikar – Pozbenčan</i>	Sled Slovencev med nekdanjimi narodi /II. Razdelek/	140

Vprashalnica

<i>Jolka Milich</i>	In kot »dulcis in fundo« ...	163
<i>Jolka Milich</i>	Tridelni odgovor zgodovinarju Jozhetu Pirjevcu	166

Dokumenti

Dokument 1		
<i>Rajko Shushtarshich</i>	Pritožba, ki ni pritožba (Pa saj to ne more biti res?)	171

MLADI HRAST

LJUBICA

Lezhal na mrtvashkem odru
V sobi temnej mlad je mozh
Sredi belih svech brlechi,
Sredi lepih svezhih rozh.

Mrtveca od jutra v vecher
Hodijo ljudjé kropít,
Vsi so prishli, samo nekdo
Ni prishel tjà zanj molit.

Vsi so prishli, samo ljube,
Ljube k njemu ni bilò,
Ljube mlade, ljube lepe,
Ki jo ljubil je srchnó.

Pa pred kochico dekleta
Drobne stikajo glavé,
In skrivnostno shepetajo
V úho si besede té:

»Vsi so prishli, vsi so prishli,
Ga kropit in zanj molít,
Samo ona, samo ona,
Ni prishlà se poslovit.

Saj sem rekla, saj sem rekla,
Da je chisto brez srcá,
Da za njega nich ne mara,
Da za norca ga imá.«

V sobici zhenice sive
Jagode prebirajo,
Gibajóch cheljusti stare
V vrata se ozirajo.

Vsa kega motréch pazljivo,
Sive glave májejo,
Mej seboj oddushka srchnej
Bolechini dájejo:

»Glejte, glejte vsi so prishli,
Cvetkove le ni bilò,
Kdo bi mislil, kdo bi mislil,
Da brezsrchna je takó.

Kaj se hoche, kaj se hoche,
Svet zapustil je Gospod;
Brez vestí je, brez srcá je,
Tak je zdaj ta mladi rod.«

Drugo jutro zgodaj zgodaj
Zvon se tuzhno je glasíl –
Kdo nocoj je neki zopet
Sè zemljé se preselíl?

Hitro se izvé novica,
Bliskoma po vasi gré:
Cvetkova je preminula,
Pochilo jej je srcé.

(I.Z., 1881/11)

NAPREJ

Naprej, naprej le hrabra vojna hiti,
Pomagaj bratu, ki v nesrechi stoka,
Ki pet stoletij zhe v temoti joka,
Ne more se iz suzhnih spon izviti.

Naprej! naprej! nikar se ne muditi,
Naj top grmi, morilna pushka poka,
Naj silni mech vihti mogochna roka,
Da bo se v krvi valjal vrag pobiti.

Zadosti chasa suzhne spone nosil,
V nesrečni stokal je Slovan temoti
In s potom suzhno zemljo rósil.

Zdaj vstal v ogromni, silni je celoti,
Zastonj je mirno svet pravice prosil,
Zdaj z mechem ishche si pravice poti.

NOV GROB

Nov je grob sinochi pozno
Izkopál kopach temán,
Davi pa v to jamo grozno
Nov mrlich je bil dejan.

Vrsta ljudstva je za vrsto
Spremljala ga v zadnji hram;
Stopal sem i jaz za krsto,
A kakó, she sam ne znam.

Noch mi na ochi je pala,
V dusho pal mi bol mrachán,
Iz temè sta le zijála
Chrna vrsta, grob temán.

Kopal zraven one jame
Nov bosh grob, kopach, takoj,
Kopal bodesh grob tam zame,
Saj ta bil je oche moj!

MLADI HRAST

Mlad se hrast na rebri
Kvishku je popel,
V mladi mochi rastel
Gori je vesel.

Trdno se je v zemljo
Vglóbil mu koren,
Zdrav in chvrst iz njega
Je pogнал strzhen.

Ravno krepko deblo
V vrh kipelo je,
Véjevje koshato
V zrak molelo je.

Svest mochi si mlade
In zavzet krasú
Gledal je ponosno
Hrast v poljé z bregú.

A pod skorjo trdo
Chrv zarije se;
Do osrchja hrastu
Chrv privije se.

Tam s strupenim zobom
Gloda dan in noch
In pohlepno srka
Hrastu mlado moch.

Skrhajo se veje,
Deblo se skriví,
In koren se hrastu
Pod zemljó sushi.

Smrtno ranjen v rebri
Hrast stoji potrt;
Bridke ure chaka,
Ko podrè ga smrt. –

Kakor hrast na rebri
Jaz sem vzrastel bil,
Kakor on ponosen,
Raven, zdrav in chil.

Strt ko hrast mladostni
Nem zdaj plakam jaz;
Tezhke smrti zgodnje
Bridko chakam jaz.

(20. 1. 1885)

JOSIP PAGLIARUZZI – KRILAN (1859, Kobarid – 1885, Gorica), pesnik, pisatelj. Iz stare, ugledne družine (iz Benetk v 17. st.; lastniki vseh gradov na Kranjskem); oče Izidor upravnik pošte, chebelar, župan Kobarida, mati Marija r. Kurinchich (u. 1878); Josip se je rodil kot predzadnji od osmih otrok (dva umrla v zibel, dva kot mladostnika). V šoli pobožhen odličnjak; zhe kot dijak bral srbsko (narodne pesmi) nem., ital. in franc., pozneje she angl. in rusko. Po maturi na gim. v Gorici (z odliko, 1878) zhelel študirati filozofijo, na očetov »namig« kot on doshtudiral pravo na Dunaju, nato v službi na sodishchu v Gorici. Po očetovi smrti (1884) je prevzel družhinsko gospodarstvo; ob delu pri odvetniku, študiju za doktorat in literarnem ustvarjanju je zbolel (meningitis) in 26-leten umrl (pok. v Kobaridu). V spominu sodobnikov »un fratello al modello«, veder družhabnik in predavatelj v kobarishki chitalnici; oče je zhe 1882 vedel, da je sin neozdravljivo bolan. Družhinski prijatelj Simon Gregorchich je v nekrologu in elegiji *Venec na grob Krilanu* (Slovan, 1885/7; ib. tudi *Mladi brast*) predstavil njegovo idealno osebnost, ki je ni zaslepil velikomestni sijaj. Po prvi sv. v. je Andrej Chebokli, iz bližnjega Kreda, pripravljal disertacijo o Krilanu, a je tudi sam omahnil v smrt.

Josip je od dijaških let ustvarjal, največ pesmi, nad 300, objavil 20 (Z, LZ, 1878-1883) pod psevdonimom Krilán. Ker je zapise datiral, je vidno, da je včasih v enem dnevu napisal vseh pesmi; kakšno je stenografiral. Z verzi je dnevnishko belezhil dozhivetja; zlasti ga je vznemirjalo tedanje osvobajanje balkanskih Slovanov izpod Turkov. Kot poroča France Koblar (SBL), poznavalec njegove zapushchine, so najzgodnejše (od 1875 dalje) in najbolj shtevilne erotichne pesmi s ponosom neuspelega ljubimca nasproti dekletu in njenim staršem; pri tem v obliki mnogih trioletov, sonetov, gazele in elegije v distihih ljubezen povezuje z domoljubjem. Pozneje njegova patriotsko-politichna pesem od tozhbe in molitve prehaja celo v kletev. V Rusiji vidi reshiteljico slovanstva in krshchanstva, jezi ga politika Anglezhev, pogubna za druge narode, vishek slovanske nesreche je zanj Bolgarija z vladarjem Nemcem in gospodarjem Turkom (knezhevina kot davchni vazal Turchije); v pesmi *Knez bolgarski* nad tega nem. plemicha (Alexander von Battenberg, tudi nechak ruskega carja) kliche bozhjo sodbo. Iz bolg. konteksta ima she vseh pesmi (npr. *Stari hajduk*; prim. Gregorchichevo »bolgarsko« *Hajdukova oporoča*, 1870); v tem okviru je vrh *Smrt carja Samuela* (LZ, 1883/1; za zbor ugl. E. Adamich, 1934), ki pa je zhajliv anahronizem za Makedonce (pri Krilanu izrecno bolg. vladar). Pripovedni mojstrovini sta tudi *Ljubica*, psihogram domache province ob smrti sovashchana, in *Chrna zhená*, »lenorovsko« dramatična ekspresija kuge v ruski zimski stepi. Gregorchich omenja, da mu je Krilan sam rekel, da chuti v sebi vseh mochi za epiko kot za liriko; zhe prva objavljena pesem *Na junakovem grobu* (Z, 1878) je lirsko-epska elegija rojaku, ki je padel kot vojak ob A-O zasedbi Bosne, reshujoch jo iz turshkih rok. S to pesmijo sklepa krog zadnja *Mladi brast*, kjer je umirajochi junak avtor sam.

Tako se v opusu nakazujejo tri tematske obsesije: erotika – patriotizem (slovenstvo-slovanstvo) – smrt. Slednja je nenehno navzoča tako v pesmih kot v pesnikovem zhivljenju (smrt matere, ocheta, bratov, 20-letnega prijatelja); njegove lirsko-epske pesmi so v glavnem balade s smrtnim izidom. Gregorchicheva oznaka Krilana – srca in uma »krasen sklad« – potemni ob biografsko-tekstualnih dejstvih: ljudomrzna patetika v pesmi *Samoti*, divergence med pravom in beletrijo, med rimokatolishtvom in hkratno vizijo vseslovanske odreshitve s pravoslavnega vzhoda; na eni strani napad na bolgarskega Nemca, na drugi panegirik »slovenskemu ochetu« Habsburzhanu (dolgovezna verzifikacija *Fran Josip na Slovenskem 1883*, ob. LZ, 1883/9; med obiskom Posochja je cesarja po svojem posestvu vodil Krilanov oče). Pozornosti vredna je tudi Krilanova proza: briljantna chrtica *Sinica*, zanimiv esej *Nekaj o koristi in potrebi zemljepisa*, podobe zhivljenja na podezhelju; iz nagnjenosti do epike bi verjetno dozorel v prozaika.

Cheprav so mu sodobniki rekli »drugi gorishki slavchek« in ima psevdonim prizvok primorske legende (Krilan – verjetno sokol; prim. pesem *Mladi sokol*, ki je ravno tako desetkitichna vzporednica *Mladega brasta*), njegova podoba v slovenski literaturi ni dorechena. V antologijah

nima mesta (izjema Menartova *Iz roda v rod*, 1969, ib. *Mladi brast*), literarne zgodovine ga komajda omenjajo med epigoni. Njegov svak (drugich porochen s sestro Matildo) Anton Klodich Sabladolski, sholnik in knjizhevník, je posmrtno izdal tri knjige Krilanovih del: dve poezija, tretja proza (Gorica, 1887, 1895, 1896); zgodnja erotichna poezija, ki jo omenja Koblar, je prezrta, od shtevilnih sonetov je en sam (*Naprej* – primerek »krvolochnosti« panslovanskega preroda), prevladujejo lirsko-epske romance in balade (drzhavotvorno je uvrshchen panegirik F. J., odsotne pa so invektive zoper Nemca na bolg. prestolu). Vsekakor je bil Krilan izjemen literarni talent, jezikovno-oblikovno »lahkoten« virtuozi (tudi v prozi), pripovedne pesmi so dobro grajene, glede vsebine pa je očitno, da se je she iskal med različnimi vplivi (ljudska pesem, Stritar, Gregorchich, Ashker), a je kljub temu ustvaril vech besedil, ki jim je she danes vredno prisluhniti.

Izbor in opomba o avtorju Ivo Antich

V MESU TVOJEGA ZHRELA

a)

V presahnjenih spominih tvoje ustnice
govorijo o svetovih: – daljnih in potopljenih.
Z jezikom krvi jih pôjesh. V pripovedovanju
jih polagash pred moje telo kot nove daritve:
tako krhke, da jih sapa mojih ust zamaje
in rushi. Ne govorim vech! V telesu se tako
vzhigajo zasushene podobe – z rokami ishchejo
nestalnost, ki dela izpovedi blage in mrtve.
V mesu tvojega zhrela tipam strdke bolechin,
v kepicalh zgodb trgam zadnje sadezhe obljub
in upam na dotike, ki bi ozhivili izdihe
vdihujočega zraka. S krvjo zasledovan, v
krvi rojen in s pushchanjem krvi umorjen,
chakam bodochi chas pochitka, ko pretrgani udi,
v samoti, v prsti zakrijejo luch, da bi v
mraku in raztrgani zavesti konchno utonili.

b)

Zarjavele mrezhe objemov in stisk lovijo
najine metulje sanj, leteche po poljih in
pokrajinah, obzidanih z ograjami, reshetkami
in zhicami smrti. V teh prostorih mrtvih zidov
ustnice shepetajo tvoje ime, po katerem polzijo
solze nesreche. V mraku ishchejo svoje obraze,
z rokami tipajo za brazgotinami trpljenja, ki
izginja. Taki domovi teme ne dopushchajo
poljubov, ne izrazhajo premikov bolnih ustnic
in tudi nabuhle rane izpovedi nimajo vech
mochi zhivljenja. Molk udarja v lobanje, v kosti
brez mesa, v glave, ki se pogrezajo v nich.
Hrepenjenja ni! So samo udarci dotikov, ki
radi izkushajo na vekomaj posiljeno telo.

c)

V oblakih dima se iskrijo pogledi na noch,
ko odhajash: brez zvezd na nebu, brez luchi
na ulicah, ki drugache obdajajo temo. V srcu
in v očeh razbiram izrečene molitve, ki jih
shepetash kot rabini v vechni tishini. Besede se
stekajo kot potoki in letijo kot ptice, ki se
skrivajo pred lovci, da ne bi konchale kot vrzheni
kamni ob poti. Tvoje klateshko srce pa nezhno bije
in blodi v mislih ljubezni, ko chaka na objem
pri starem postajalishchu preoranih grobishch. Dezh
nezhnosti ti prekriva lase in kapljice mrzlih spominov
ti tečejo po obrazu, kjer so she vchera bili zasidrani
moji poljubi. A nich ni ostalo: – – le brezoblična
zmechkanina! Neprepoznavna. Neznana. Nemogocha.
Nesnovna. Nepotrebna ... pa vendar moja, edina,
neskončna, prava, resnična in potopljena
ljubezenska obljuba.

ch)

Z valovitimi obrazi kot braniki pred nesrehami
morja se pogledi oči skrivajo v shoti valobranov
pred besnenjem morskih bogov. V potapljanju
tipajochih teles tonejo na dno sipin – drugo na
drugo kot lesena, od vode prepojena polena:
stiskanja in poljubljanja, grizenja in objemanja,
zhrtja in izbljuvanja, pohabljanja in ozdravljanja.
Vsa v prepletenosti občutkov ti pripovedujejo
o izgubljenih obzorjih. V izpovedovanju se
blizham tvojim besnechim ustnicam, skozi katere
rastejo morske alge, rastline in korenine brez
zemlje. Lovim jih s praznimi rokami. Trgam in
nabiram jih v nikoli polnem cvetličnem lončku
besednih podob, samo da bi jih za kratek stik
ujel v tvoji vechni zaobljubi.

d)

Mehke sence mi prekrijejo oči. Postajam slep in nebogljen. Moji edini chuti so te roke in prsti, ki so se nekega dne lahko dotaknili tvojega trebuha. A spomin je dokončno mrtev, le na jeziku še chutim ta okus kozhe nad popkom, ki me zaziblje v pozabo vsakodnevnosti. S tleskanjem še skušam oblikovati nikoli dokončana nebesa: a tudi ta so le pogorishcha ljubezenske radosti. Kot da je zhivljenje formalna napaka, kjer dotiki niso nikdar vech vzajemni premiki, temvech tezhki koraki napol obupanih mrtvakov, ki le zhelijo odlozhiti svoje prazne in gole glave na tista tvoja nikoli pozabljena in topla naročja.

e)

Rdeche rozhe rastejo iz najinih ust kot jutrishnji dnevi, ki shele prihajajo. Ne moreva jih vech zadržati: – so kot curki vode ob odprti pipi ali kot mrtve zhuzhelke v posladkani tekochini ali kot alge, ki jih premetavajo valovi, ali kot kamenje v zapushchenem kamnolomu ali kot zhivljenje, ki ne ve, da je odmrlo. Potopljena sva! V grobovih tako lezhijo samo prazne krste: nobenih svech in nabranega zelenja, le tiho brenchanje neznanih zvokov, ki spominjajo na zaprte azilne domove, kjer odlomljene kljuchavnice neutolazhljivo visijo kot samomorilci, ki so se razbezhali v pokrajine najine smrti.

f)

Na gozdni jasi pepela vrane goltajo raztrgano oko. V vishavah, v kroshnjah dreves, na prelomljenih vejah pa pogled golote visi kot obeshenec sredi trga. Padanje lista v tishini oplazi zmalichen obraz brez vida. V slepoti dneva prehaja kot gugalnica vishine in nizhine dimenzij prihodnosti:

v valovanju, v shumenju vetra se sliši prasketanje
praznine ob votlo drevo. Ni poljuba. V dotikanju
ran gologledost strmi v niches: glava se smeji in
udi zadrhtijo v pishu zibanja kot umorjeni duhovi,
ishchoch kleti svojih zločinov. Brezлучи, brez svetlobe
sonca zharnica pochi in iz mojih ledij se rodi barva krvi.

g)

Tuljenje in krichanje pritiskata grlo ob tla
bolechine. Chutim plavajocho kri, ki teče v tvoje
telo: predrto in ranjeno. V prashnati nochi te tepejo
zharki naslade in v zvijanju bolechin organi in udi
visijo z nebes kot majhne darilne kroglice na
drevesu obupa. Trgajo se in padajo na krvavi
pod najinih molchechih krikov: v zaprtih prostorih,
v zidovih, v strtih hishah in vlazhnih kletih, kjer so
pobegi in odpori dokončno omagali ... ostajajo
steptane povrshine za omtvichena telesa, ki
odmirajo v upanjih, v prelomih, zlomih in
oddihih, nikoli dozhivetih pritiskih srca.

Andrej Lutman

IZBRANE STOPNJEVANKE

Od obzorja

Strmeti v tisto stran premika,
ki zastane v dotik,
in imeti vse v vidu,
kar razgrinja sanje v snu.

Posechi nad speve zrnate zemlje,
oglasiti se streli v nevihti,
prevetrili stike z blizhino,
prasniti luchko: videza ni.

Je smeh ob valoviti zori
in so sohe spogledljivke
pa brezciljna ravan v sencah,
v zvenenju shirjave na poti navzven.

In védenje o stari mochi
se dotakne okonchin v prezhi giba,
ki shvisne kvishku: telo v telo,
ples migljajev po taktih dremezha.

sonce me noče

v noceh brez sanjarjenj
zachepljeno bivanje
na vse konce
rajanje v zlepljeno tujost
potujoče kuzhnine
in nihanje sap na zrklih
in nizhinskih zharkih
da sik sija zaorje v zoro
ko na soncu

sence
hochem

Srechanje

Korak: stisk razdalje,
skisanje blizhine v vrtinec;
potisk tezhishcha v smer
razkoraka nagne trepet telesu.
Po poti rakov se roki stisneta,
se snideta postavi v korachenju
prek razi dalje. Se najdeta, par.
Pritisk blizhine mednju shine,
da vrtita svoja vretena sil,
da si naprtita sevanje za vznik
ishchoche iskre. Je njuna znitena vez.
Odkorakata: blisk dvojine,
pomnozhitev slike o hoji;
osenchena pot ob postankih
zlitja nakazhe gmoto premika.

Zli zlogi

Usoda, vsota poti k smrti.
Na posodo: zhivljenje.
V rojstvu ni prisege za v naprej.
Usoda ravna pot s smrtjo.
Zaprisezhena
pripovedovalkina
namigovanja.
Usoda, zbitje sodu dna.
Usoda: liho in sodo v trojno trajanje.
Sproshcheno zaznava in dojame.

Uganivka prva

Zemlja jemlje, kar rodi;
kaj ostane, ko je ni?
Primanjkljaj: in zemljishchni dolg.

Uganivka druga

Kje ji stoji? Tam,
kjer je prevech krvi.
Kod stoji? Tod,
kjer si ti.

Potek

Poteg: chrta, chara, chrka.

mizhim

nezhen mirim
chemech maham
chepech mechem

Smrtnica

Kar kazhe na zrelost,
ozhema rak, ko se v
sebi bohoti; oklep je telo.
Meso brez kozhe leze
navznoter, se tam prerodi.
Zrak stiska svoj vonj
ob prerekanju sevov.
In trak navzven se zvije.

pet krat pet krat pet

domachinshchina
mati lochenka
sin izlochenec
hcherka umrla
in ocheta ni

Prechute nochi

(pretecha pesem)

so, ko z dnevom v dremezh
do mraka dejanja morajo biti
predvidljiva,
da so sploh lahko prepoznana
za dejanja.
Prispodoba tega je prekinjen tok podob.
V odmevu dezhja, v rosi
na rozhah pisec pesmi ni pesnik,
ko mu pesem zatrdi: che me boste
potrebovali, sem zasedena.
Rekla bi: prej.
Zhametne sence na zastrtem soncu.
Pa tudi: she
me boste potrebovali, a me
ne bo. Bodo pa kaplje
v svetlikanju in soju.
In zatrdilo: chesar ni,
me ne zanima.
In ptichji vriski z vetrom v dan.
Kar je, pa vem: megleni stebri
ob sotochju.

Pet trivrstichnic s shesto*

Prilozhnostnice
za napise v tolmunih
vojnega neba:

druga traja she,
na spominu prve ni.
Tretja vaja je:

spominjajoche.
Vojskujoche se poti
pod besednice.

Zakostenelost.
Drugich druga trepeta
za vse bridkosti.

Trajanje miru ...
Pod petami pesem tli;
trivrstichnice.

(* Zaprisezhena
pripovedovalkina
namigovanja.)

Krajini

Zorana je njiva,
spolovilo se dviguje;
ralo je v njej,
jaz pa zdaj se k tebi blizham.

Ralo je v zemlji,
pokrajina tebe mika;
reka se zliva,
kraj postaja blatna mlaka;

in sonce ne zaide
in veter se ne ustavi,
spolovilo ti je blizu.
Spolovilo ne miruje.

Kuzhna dolina:
svet se blizha koncu.

Spolovilo obmiruje.

Grenkoba

Shepeti o peshaku gredo skupaj
s potjo: je in piska
na grenko kost, ko grize
zagrenjenost, ko gre
na kup z daljo.

Shtirikratnost

Ishchem nachin,
da sporočim:
tu sem in zdaj;
rechem: chemu?

Del

Del: pridelek, predelek; izdelek.

Napotnica

Aleshu
(druga sodobnica)

Po Tomazhu Alesh ...
Pizda ti materna,
nisi zmogel she pochakat!
Kdaj bova spet zapela
z Ekatarino Veliko:
... kazhe da je pochelo ...?

Vse preiskal, zase prevzel.
Pa si se spoznal,
ko si v naslednji hip odshel,
ko si sključen stal,
v tla govoril ...
chemu si tam obstal?

Vabilo she velja.

/Seznam: Od obzorja, sonce me noče, Srečanje, Zli zlogi, Uganivka prva, Uganivka druga, Potek, mizhim, Smrtnica, pet krat pet krat pet, Prechute nochi, Pet trivrstichnic s shesto, Krajini, Grenkoba, Shtirikratnost, Del, Napotnica/

Pesmi so iz she nenatisnjene zbirke *Zvrhan chas*. (Op. avt.)

Matej Krevs

DUCAT DOMOLJUBNIH

I.

Zapela harmonika glasno
ob rojstvu je mojem ko vrag
in v hishi domachi sočasno
po radiu shpilal je Slak.

In utrgal se vrisk je ochetu,
ko storil sem prvi korak,
in solza kanila dekletu,
ko moral sem z doma vojak.

Zdaj zopet se vriska in joche;
od matere jemljem slovo,
v to hisho domacho mogoche
nazaj me nikdar vech ne bo.

Saj tu v domovini zhiveti,
vesh, mati, je silno tezhko,
morda pa v tujini bom z leti
si nashel nov dom in zhenó.

Zapoj mi, harmonika, glasno,
raztegni zdaj meh, glej, ni vrag:
ko vrnem se v hisho domacho,
po radiu shpilal bo Slak!

II.

NA JUTRANJIH VLAKIH

po B. Pasternaku

Ko sem zachel hoditi v srednjo,
sem v mraku trichetrt na shest,
od spanja ves zabuhel, zmeden,
hitel pod nebom, polnim zvezd,

na vlak jutranji, ki prihajal
v nash kraj ni vedno točen chas,
zato sem chesto moral v diru
loviti ga skoz sneg in mraz.

Pred glavno kakor ponavadi
bila je rdecha in tako
sem prechkal zebro brez pomisli,
da se morda ne bo izshlo.

Zadihan, poln adrenalina,
prisopel sem na siv peron,
in zharometa soj je brizgnil,
ovenchan z meglo dimnih kron.

Potem smo vzpeli se v vagone,
in ko sprevodnik dal ukaz
je za odhod, sem samodejno
ozrl se na rodno vas.

Povsod po vlaku razsejani,
v stoterih drzhah po klopeh,
ljudje zamaknjeno strmeli
so v dalj z brezbrizhnostjo v ocheh.

Dijaki, delavci in kmetje
molche smo druzhno zrl v svet,
le nash sprevodnik na stranishchu
skriva kadil je cigaret.

Medtem pa mimo nas hiteli
so kozolci in kmetije,
predmestni svet v vsej svoji bedi;
obchine - brez perspektive.

Kakor spuhte oblachki dima,
je vmes spuh tela zvezdna noch;
ko smo v prestolnico dospeli -
bil dan je zhe, oj, siv na moch!

Ljudje so v gnechi se zgrnili
tja med izhode; v meglo, smog
in dim capljaj za kruhom vdano
je ves provincijalni rod.

III.

Kipijo pesmi, duh - pokrovka
odpira se vse bolj in bolj,
na ognju sanj, tam v kotlu molka
se kuha spev domachih polj.

Skrivnostno davno brbotanje;
iz grude vre za stihom stih:
pripravi, kmet, zdaj plug in brane,
dobila zemlja je navdih!

IV.

Od nashe do sosednje fare
shel davi sem na sprehod sam,
obchudujoch pomladne chare:
po tratah zvonchki in zhafran.

Ob cesti krizhi se vrstijo,
ki prvo cvetje jih krasi,
in vmes prochelja hish bleshchijo
se z mavrichnimi okenci.

Ves kraj je nor od primavere,
bolj glasni so postali psi
in sonce sveti zhe mochneje,
nemirnejsha je v prsiah kri.

Le tvoja nedra, domovina,
gorje, slaboten dviga dih.
O, mati bleđa! Ti edina
v premnogih prsiah vzbujash vzdih.

A mnogo src she zate bije
in z njimi tudi sam bi rad
verjel, da spet kot maj zasije
nekoč slovenska nam pomlad!

V.

Oj, Trzin, ti dolga vas,
ti moj rodni kraj prelestni,
kjer otrok sem slednji laz,
kamen vsak poznal ob cesti.

Kjer kot deček neugnan
često sem zavil iz shole
gor čez hrib tja v gozd teman,
lomit veje, brcat v shtore.

Koliko, mladost, je let
od takrat minilo, draga?
Zdavnaj zhe pozidan svet
sta ta hrib in gozd postala.

A vzdolž cest za krizhem krizh
in kapele se vrstijo,
pa cel kup prastarih hish,
kjer le mishke zdaj zhivijo.

In sred polja cerkvica,
razsvetljena kot za praznik,
v mraku sije do neba,
a vsi stoli znotraj – prazni ...

VI.**NA MENGESHKEM POLJU**

Na mengeshkem polju spet mak
mi v vetru shkrlatnem mezhika,
to nashe krvi je predznak,
ki tukaj bila je prelita.

Tod sekala bridka so jekla,
divjal je bich bozhji, Atila,
tod kri je slovenska spet tekla,
ko sablja je turshka morila.

Tu strah zasejal Bonaparte
je s svojo armado gromovno
in mnoge tu zhrtve so padle
med prvo in drugo svetovno.

Kjer nasha je kri poshkropila
to polje, ta kos domovine,
tam maka cvetlica je vzknila;
krvavi podpis zgodovine.

VII.

Oj, ljubljanski kozolci!
Vidim vas, vidim,
kakor brezdomci,
brez prave strehe nad glavo,
stojite v predmestjih,
na polju, ob cesti;
skrivljeni, zlomljeni, zgrbljeni, vase podrti,
chakate smrti!

Oj, ljubljanski kozolci!
Kje so zdaj chasi,
ko na vaših rokáh so pochivali
trave in klasi,
ko kmet je pospravil mrvo na late
in se zvecher oglasila
je harmonika mila,
ko fantich se vrachal je kdaj z veselice,
ves zaljubljen in blaten,
in je na vaše lesene nozhice
vrezal srce
in skrivnostne kratice.

Oj, ljubljanski kozolci!
Vi zdavnaj odsluzheni borci,
stebri slovenstva,
vidim vas, kako
umirate bedno
ob magistralah
s krichechimi jumbo plakati
na ramah,

ki v tujih napisih chastijo
denar in tujino;
vidim vso vasho stisko in bedo,
a morda, skupaj z vami,
vidim umirati med nami
she nasho kleno slovensko besedo.

VIII.

Vashki rekviem -
na vegastem kozolcu
zbor krakajochih.

IX.

JESENSKA AGONIJA

Tvoje telo, krhkejshe
in tanjshe od hostije,
skoraj prozorno, visi
na svetem slovenskem drevsu
in drgeta od bolechin,
o porumeneli lipov list!
Veter bo prishel s svojo sulico
in ti prebodel stran,
potem se bosh moral spustiti do globin
pekla, kjer strashi zima-zmaj,
preden spet ozelenish.

X.

KRALJ MATJAZH

Srechal sem chloveka
z blaznostjo v ocheh.
V shlapah poshvedranih
se v teh zimskih dneh
je pochasi vlekel
skoz meglo in mráz;
ves bled in star je bil v obraz,

ustnice kot led,
 z brado razmrsheno
 in strgano obleko,
 v desnici, revezh, nosil
 je kanglico za mleko
 kot kakšen sveti gral ...
 Kar se pred mano ustavi
 in vprasha me za pot.
 Povem mu, kam in kod,
 in, glej, takrat
 mu nekaj zaklokoche
 v tej kangljici in jaz
 zachudeno pogledam vanj
 in rechem: »Joj, gospod,
 mar mleko vam kipi?«
 In on odgovori:
 »Ne mleko, temveč kri.
 To bozhja kri oglasha
 se v sveti chashi tej,
 zdaj grem, da bi chimprej
 prishel na kraj, kjer spi
 nesrečni kralj Matjazh,
 da z njeno chudezhno vsebino
 ga prebudim iz sna,
 potem vstal bo z vojsko silno
 in reshil domovino
 tega zla!«

XI.

PIETA

pradedku v spomin

Leto 1914. Ruska fronta.
 Nikogarshnje ozemlje.
 Iz strelskega jarka na bojno polje
 za hip pokuka vojak Florjan Krevs.
 Bum! In v tistem trenutku mu topovska krogla
 odpihne glavo in njegovo truplo
 omahne nazaj,
 v krvavo naročje matere zemlje.

XII.**ZADNJI SPREHOD**

Bom sprehajalno pal'co v roke vzel,
na glavo dal klobuk iz prve ruske,
(prav takshnega, kot je moj ded imel),
in odkrevsal pochasi kakor kljuse

na polje mengeshko orat poslednjih
ledino svojih misli zaletavih,
in tam, ob koncu let, kot kak mladenich,
zavriskal bom na glas po vsej planjavi!

A vrisk moj slishal bo le bog, vse drugo -
njegova jakost in odmev krichavi,
bo moje domishljije plod, saj v glavi,

zhe sivi, bo zhivljenje mimo, prech ...
(kot snop bom padel, ki kosi ga mech)
in vrnil se bom k dedom v rodno grudo.

Lev Detela

DRUZHINSKA RAZGLEDNICA

(iz otroštva po drugi svetovni vojni in vsesplošni revoluciji)

Babica

Babica zhalostno pesem poje.
Babica razbito glavo ziblje.
Babica po kitajsko govori.
Babica turshke kletvice uchi.

Babica je vrgla robec na visoko hisho.
Babica je spletla venec za veliko mizo.
Babica na strehi joka pretresljivo.
Babica obleko shiva nam grozljivo.

Dedek

Dedek po gozdu zhvizhga.
Dedek po zamorsko brlizga.
Dedek ima rdeche oko.
Dedek ima debelo uho.

Dedek je samonog.
Volk mu je nogo pojedel.
Dedek je hishni bog.
Tri muhe zhe vchera j je snedel.

Teta

Teta nad mizo leta.
Kozolce v zraku obracha.
Teta gore premika.
Ljubezen se ne vracha.

Teta je vchera j umrla.
Kdo bo zhalobno zapel?
Stenska ura se je strla.
Jutri bo rdech vecher.

Stric

Stric je pritisnil na bas.
To je chuden chas.
Stric je po chinelah udaril.
Stric je po sobi zagospodaril.

Stric prizhiga luchi.
Po hishi mrtvashka pesem doni.
Stric je razsekal klavir.
Stric se je zvecher ustrelil.

Trst / Dunaj, 1966 - 2016

Pesmi so iz še nenatisnjene zbirke *Prisrben pozdrav v domovino ob treh popoldne*. (Op. avt.)

TRA(M)PIZMI (epigramizmi)

LAMPA TRUMPA

Zmaga megamojstra Trumpa
kot nova svetovna lampa:
levosuchnim se je stemnilo,
desnosuchnim pa zasvetilo.

BILL, HILL + DON
(donald – kelt. vladar sveta;
trump – angl. adut, vrl fant itd.)

Penzionski klintonizem
kot zombi feminizem?
Res je Trump po svoje lump,
a je za triumf pravi Trumpf.

CLINTON(KA)
(boxing match)

Clintonka ni niti seksepilna
niti politichno kredibilna.
Kot senca mozha naj bi zmagala?
Dovolj, da se je s Trumpom vagala.

»TRUMPENPROLETARIAT«

Ta multibogatash je zdaj
zvezda proletariata?
Tudi med komunisti najdesh
kakega podobnega svata.

(NE)BANCHNI BALONI

Obama – chrni odreshenik?
Trump – beli luciferjev glasnik?
Nevidni iz ozadja znajo
spushchati balone za rajo.

MISS UNIVERSE 2016

Od nekdanj lepé so
Slovenke slovele.
S skokom iz Sevnice
so zdaj svet zavzele.

SPY-THRILLER PLOT

V mrežhah široke svetovne
zarotnishke ponudbe
bi bila Melanie lahko
shifrirani krt udbe.

ZAVESTNO ZAVISTNO

Kaj pa je takega naredila,
da bi si spomenik zaslužila?
Le chez morsko luzho je stopila
in krono Amerike dobila.

OD BUTAL DO BUTANA

Izrek ni le lokalno,
ampak je univerzalno
veljaven in koristen:
Kdor ni zavisten, ni pristen.

MEL

Od zavisti in jeze
se zholchnost razgori.
Morda zhe od imena
kdo melanom dobi.

MELANZH(A)

Od kod je ta Melanija?
Morda iz Melanezije?
Ne, le iz melanholichne
balkanske »Polinezije«.

CHUDA IZ HOLIVUDA

Milijarderski playboy
in alien fatalka
iz neke balkanske luknje,
vidne le na specialkah.

LOV KOT SHOV

Vse oblike perfidnosti
so slike morbidnosti.
Ni politichnega lova
brez cirkushkega shova.

CHAROVNIK IZ (V)OZA

Predstava je bila sijajna,
pravlјica je filmsko bajna.
Ostaja pa muka vsakdanja
in vsa krvava vprashanja.

DYLAN 2016

Nobelova popevkarju?
Res je po svoje chudno,
glede na trend populizma
pa niti ni prechudno.

PR(IL)OZHNOST

Resni Obama je postal
nobelovec »neresno«,
smeshni Trump pa bo pochakal
na prilozhnost bolj resno.

(nov. 2016)

Matjazb Jarv

PRIZMAT, NOVA PESNISHKA OBLIKA

1. Malo o pesnjenju nasploh

Moj izhodishchni problem je preprost: pesniki ustvarjamo v chasu, ko zna le she redkokdo lochevati med prozo v verzih in poezijo v prozi. Nekateri menijo, da je oboje poezija, drugi oboje pojmujeemo kot prozo.

Mnogi pesniki, predvsem pa literarni teoretiki¹ se sprashujejo o tem, kaj je spricho bliskovitega razvoja knjizhevnosti v zadnjih dveh stoletjih sploh she ostalo od pojma *poezija*. Odgovor je preprost – nastala je velika, teoretichno utemeljevana zmeda, v kateri je literarna teorija sámo sebe zakomplicirala tako zelo, da se je znashla v nepremostljivi krizi in se hkrati ustolichila na Parnasu samem, tik ob poeziji.

Zanimivo pri tem je, da se literarni teoretiki izrazhajo v izbrushenem jeziku, da so njihova stalishcha globoko premishljena in ustrezno zapletena; sistematchno se navezujejo drug na drugega in so dejansko ustvarili zavidljivo trden literarni podsistem. She bolj zanimivo oziroma kar zelo pomenljivo pa je, da se teoretichne interpretacije poezije zhe od nekdej, pa tudi danes, med sabo pomembno razlikujejo: razlike med posamezno pesmijo in njenimi shtevilnimi razlagami so namrech vechne. Da bi vsaj deloma premostili te razlike, bi morali literarni teoretiki tudi sami postati poeti.

»... Ko bi na primer dobili v roke Tauferjevo karnevalizirano pesem Povzdigovanje, bi se 'iz nje same' le stezbka odlochili, da bi jo brali kot sonet. Zaradi njene uvrstitve v knjigo Sonetje pa njenih petnajst metricno nehomogeniziranih verzov, ki niso niti chlenjeni v kitice, lahko prepoznamo kot primer posmebljive idiosinkrazije 'stalne oblike' soneta, kot repati sonet:

*ne gre kristus
ne more
od mrtvih vstati
vsakih pet
minut ...«²*

Dejstvo je, da zgoraj omenjeni avtor trenutno velja za enega pomembnih slovenskih pesnikov tudi zaradi tovrstnih domislic eminentnih literarnih kritikov. Che bi ugotavljali razloge oziroma povode za nastajanje teh domislic, bi med

drugim verjetno naleteli na politichne, ideoloshke, institucionalne in njim sorodne okolishchine, s katerimi ni pogojena samo recepcija pesnika z njegovimi stvaritvami vred, ampak tudi teoretika, ki o njih razpravlja. Oba se znotraj tako imenovanega družbenega konteksta ne uklanjata samo duhu chasa in avtoritetam, od katerih izhajajo družbeni imperativi in argumentacijska podlaga njenega dela, temveč tudi lastni nemochi, da bi se odrekla svoji sladki nevednosti in socialni ranljivosti. Naj ne bo pomote: teoretikova nevednost je s strokovnega vidika dejansko vredna vsega sposhтовanja, izbrusena je skoraj do popolnosti, bogato razvejena in vsestransko argumentirana, uchena in gostobesedna, vendar zhal odvracha pogled od najpreprostejših resnic, ki jih spregleda zaradi preobilne uchenosti in svoje pragmatichne umeshchenosti v aktualni literarni podsistem. Pesnik pa s preluknjanimi jadri jezdi valove chasa dalech stran od poezije: z uvrstitvijo proze v verzih oziroma poezije v prozi med sonete namrech ni degradiral genialne pesnishke oblike, ampak sebe.

Zdi se mi, da za uvod v predstavitev svoje pesnishke ideje najbrzh nisem poiskal najbolj drastichnega primera pesnishke (in posledichno literarno-teoretske) zablude; mogoche je she bolj opisen znani poskus Shalamunovega prenosa komentarja nogometne tekme v tako imenovane verze s pripadajochimi aklamacijami teoretikov in njim sledeche publike.³ Medtem ko politichni in literarno-družbeni sistem bogato nagrajujeta in propagirata tovrstne pesnishke dosezhke, bi jaz prav po pesnishko rekel, da tu »pesnishtvo« s pesnishtvom nima vech posebne zveze, ampak se je skotalilo v brezno dosezhkov slavne francoske revolucije in se nato iz njenega kozmichnega jajca skotilo v nove chase. Priche smo uvodu v poezijo, ki se je – podobno kot umetnost nasploh – znashla v novi razvojni fazi: na koncu njene destrukcije je odprla dostop vase dalech shirshemu krogu ustvarjalcev, kot je bil prej krog intelektualne in v našem primeru literarne elite. Razshirjeni krog pesnikov seveda she ne obvladuje tradicionalnih pesnishkih veshchin, je pa na dobri poti, da se tega nauchi v prihajajochem chasu. V bistvu so literarni destruktivisti te veshchine nevede izrinili iz poezije zato, da bi v perspektivi omogochili pesnjenje prav vsakemu sleherniku.

In prav to se dogaja. Na točki, kjer se je v duhu chasa poezija konchala, se pravzaprav shele zachenja dogajati v svojem polnem obsegu. Zdaj imajo mnozhice dostop do znanj, ki so bila pred omenjeno revolucijo dostopna zgolj izbrancem, in očitno jih bodo osvajale z veliko hitrostjo. Kot pesnik vidim, da se bo zato poezija zhe v stoletju ali dveh iz individualnega kreiranja razvila v nachin mnozhichnega komuniciranja. Iz nje bo izrinjena ekonomska motivacija, ki zdaj she narekuje zapiranje tako imenovanih vrhunskih pesnikov v zaprte kroge, temu pa bo sledilo odprtje prostora za veshche in prosto pretakanje pesnishke govorice.

Seveda pa ne gre pozabiti na pomembno vlogo pesnikov, ki so zadnje chase v bolj ali manj gosti senci postmodernistov trmasto vztrajali in she vztrajajo pri tradicionalnih pesniskih oblikah, gojijo ritme, ustvarjajo glasbo besed in se kosajo s starodavnimi pravili, ki jih je postmodernizem tako zelo revolucionarno pohodil. Jaz jim rečem: borci za ravnovesje med vsebino in obliko. Dobro je sicer vedeti, da se nobena pesem ne more otresti oblike, pa che so njeni verzi she tako zelo svobodni, neritimčni in neenakomerni. Celozgoraj omenjeni Tauferjev 'sonet' jo ima, le da she zdalech ni sonetna. Kajti: »... *pesnisha oblika s svojimi pravili – ritmom, razprstitvijo rim, verzov in kitic – ustvarja svojevrstno in edinstveno glasbeno kompozicijo, ki vzbuja posebno chustveno razpolozhenje in upesnjuje svet na sebi lasten nachin, ki je z drugimi oblikami neposnemljiv in neizrekljiv* ...«. ³

Che se torej za hip vrnem k zgoraj citiranemu repku Tauferjevega 'soneta', lahko ugotovim, da ima naslednjo obliko: ⁴

U – – U
 U – U
 U – U – U
 – U –
 U –

Oblika se mi zdi chudna in ne ustreza niti Novakovim kriterijem, saj je neritimčna in nemelodiozna. Je pa zagotovo posnemljiva; zlahka se namrech dá analizirati katero koli pesem, napisano v svobodnih verzih, in njeno obliko zakolichiti za vse vechne chase. Che bi nekoliko ironiziral she revolucionarno vsebino citiranega repka, hkrati pa bi njegovo obliko posnel natanchno in brez posebnih pesniskih tezhav, bi se repek glasil takole:

<i>marshal tito</i>	<i>ne gre kristus</i>
<i>chez Hades</i>	<i>ne more</i>
<i>bi rad se vrnil</i>	<i>od mrtvih vstati</i>
<i>a vesla</i>	<i>vsakih pet</i>
<i>zaman</i>	<i>minut</i>

Ta pesnisha oblika torej potrebuje le she pesnike, ki bi se je lotili in v njej pisali pesmi, a sem zhal doslej to storil samo jaz, zato se verjetno ne bo prijala, kot se je prijel sonet. In zato vedi: nich hudega, jo bomo zhe prezhiveli.

Nobena skrivnost ni, da nastane pesem v prvi vrsti zaradi vsebine, ni pa to njeno izključno hotenje. Pesem hoche biti tudi lepa in/ali mochna. Rada bi zapela, zato mora pesnik imeti posluh: obchutiti mora harmonijo, melodijo in ritem besed, ki podajajo vsebino. To pa ni kar tako kot v prozi. Pesnjenje zahteva od pesnika posebna znanja. Menim celo, da je lahko prav izkazovanje pesniskih veshchin

merilo za razlikovanje med tem, kdo je pesnik, kdo pa naj se raje preskusha z verzi v prozi ali pa s prozo v verzih. »... *Sploh moram poudariti, da sem pri raziskovanju pesniskih oblik in spopadanju z njihovimi težavnimi zakonitostmi intenzivno doživel, kako je **pesem najmlajša hči plesa in glasbe**, desetnica, ki ob iskanju pomena po vesoljnem svetu pogosto požabi, kdo sta njena starša ...*«³

V Sloveniji danes sploh ni malo pesnikov. Nasprotno, mnogo nas je, ki se spopadamo s tradicionalnimi oblikovnimi zakonitostmi in nam to kar dobro uspeva, a nas – razen redkih izjem, kot sta na primer Milan Jesih in Andrej Capuder – etablirani literati in teoretiki praviloma obravnavajo kot zaviralce razvoja, chesh da smo zazrti v preteklost, medtem ko oni podirajo prav te stare zakonitosti v imenu napredka, inovacije in svobode. Zhe prav, fantje in dekleta, ampak saj ste zhe tako rekoch vse podršli! Kaj pa zdaj?

No, in tu se mi je posvetila drobna ideja, o kateri tukaj pravzaprav pishem: napredovati se dá tudi s konstruktivnim posodabljanjem in izumljanjem novih pesniskih oblik, ne samo z njihovo destrukcijo in izključevanjem. Pravzaprav ta ideja sama po sebi ni nich novega, pred mano so jo uresnichevali zhe mnogi drugi, vendar ne na enak nachin. Jaz sem si namrech izmislil preprosto novo obliko in napisal v njej nekaj pesmi. Najbolj od vsega pa me je pri tem malem podvigu razveselilo dejstvo, da sem se vključil v razvojni proces s konstrukcijo oblike, ne pa z njenim rushenjem. In mislim, da je tako prav.

2. Prizmati

Beseda *prizmat* je v slovenshchini nova, izpeljana iz besede *prizma*. Sklenil sem jo uporabiti kot ime pesniskhe oblike, v kateri sem zhe doslej, gotovo bom pa she kdaj, napisal nekaj pesmi. Nastala je spontano, kar naenkrat se je pojavila pred mano pesem, napisana v tej formi, in bila mi je tako ljuba, da sem sklenil napisati she eno, oblikovano na enak nachin, a z drugo vsebino. Potem se je zgodilo (kot se dogaja, ko se poezija sama narekuje pesniku), da je nastalo devet pesmi. Ker so bile pri vseh uporabljene enake oblikovne zakonitosti, so si zdaj vsi ti prizmati navzven skoraj povsem enaki: do sredishcha pesmi se verzi krajshajo, nato pa se postopoma spet razshirijo, kakor da se vrh navzdol obrnjenega trikotnika prekriva z vrhom spodnjega trikotnika, ki je pokonchen. Najprej me je ta podoba spominjala na peshcheno uro, zhe pri tretjem ali chetrtem prizmatu pa me je zachela spominjati na prizmo. Zagotovo tudi zaradi vsebine: znotraj te oblike so se namrech pomeni prelamljali kakor zharki, ki svetijo skozi prizmo: iz izbranih besed se je izoblikovala chista poezija.

Rdeche

*zharecha ptica léta nad sinjino
 ko siv oblake nebo prekriva
 razliva skož koprene
 rdeche vino
 kot kri iz božlje vene
 kaplja z neba in se preliva
 z modrino rek, ki tečejo v davnino*

V mlajših letih nisem maral razlag poezije, vsako she tako bistroumno tolmačenje sem dojemal kot siromashenje obravnavane pesmi. Zlasti v sholi, kjer so na primer pri Kosovelovih pesmih nachrtno poudarjali njihov ideoloshki naboj, ki ga jaz v njih sploh nisem videl, ampak sem to dojemal povsem drugache. V zrelih letih pa se mi zdi tudi analiziranje pesmi nadvse zanimivo; v bistvu gre za svojevrstne prevode iz poezije v prozo, in naletel sem zhe na kar nekaj mojstrov, ki so to nalogo odlično opravili. Kljub temu she zmeraj jasneje dojemam neposredno govorico poezije same, nadvse rad pa se ukvarjam z analizo oblike, v kateri je ovekovechena. Glasbenik to dobro razume: oblika pesmi je podobna notnemu zapisu: slednji vedno nepreklicno določijo metrum, harmonijo in vse druge lastnosti glasbe, ki naj bi se uresnichile z izvedbo. Pri vsakem resnem glasbenem delu (tu ne mislim na *free-jazz* in postmodernistichne eksperimente, ki se do bistva glasbe – tako mislim zaradi svojega precej konservativnega in pretezhno konstruktivno naravnane uma – praviloma vedejo destruktivno) je vnaprej določeno shtevilo taktov, ritem je definiran do zadnje sinkope, splet melodij voden po natanchno določenih poteh itd., itd. S tem se nikakor nochem povzdigovati nad občutek svobode, ki ga vzbuja improvizacija, vendar ta zelo hitro utone v pozabi, che ni natanchno zapisana oziroma zabelezhena in s tem na veke vekov definirana v točno določeni formi, ki jo je oblikovala. Improvizirana glasbena linija je kot prosti verz; ko je ta zapisan, dobi obliko, iz katere se ne more vech izmuzniti. Toda ali je prosti verz zato vklenjen, mu je svoboda odvzeta? – Moj odgovor je: ne. Vsaka umetnishka vsebina ima namrech tako naravo, da je nobena oblika ne more vkleniti vase. In to pomeni, da v pesnishtvu she celo sonetna ali pa katera od she bolj zapletenih oblik – umetnishke vsebine ne omejuje. Razlika med prostim verzom in verzom soneta je samo v tem, da je prvi nastal spontano, tako rekoch po nakljuchju, drugi pa je bil vnaprej izbran in skrbno obdelan. Mogoche je na mestu primerjava med nebrushenim in brushenim diamantom: v prvem se svetloba igra sama s sabo, v drugem pa se z njo igra diamant.

Bela

*iz golega občutja je privrela
blesbchecha od lepote dneva
na licu je obstala
zadržtela
negibna zaplesala
v objemu belega odseva
se posushila in okamenela*

In zdaj k oblikovnim zakonitostim prizmata. Zhe na prvi pogled lahko vidish, da ima sedem verzov in da se prvi ter zadnji verz rimata z osrednjim verzom. Ko najdesh te tri rime, ni težko odkriti še ostalih. S podrobnejšim pregledom pa lahko nato presšteješ število zlogov v vsakem verzu ter jih razdelish na poudarjene (–) in nepoudarjene (U). Tako dobish oblikovno strukturo, shemo, nachrt prizmata, ki izgleda natančno takole:

1. verz: U – U – U – U – U – U (rima se s 4. in 7. verzom)
2. verz: U – U – U – U – U – U (rima se s 6. verzom)
3. verz: U – U – U – U (rima se s 5. verzom)
4. verz: – U – U (rima se s 1. in 7. verzom)
5. verz: U – U – U – U (rima se s 3. verzom)
6. verz: U – U – U – U – U – U (rima se z 2. verzom)
7. verz: U – U – U – U – U – U (rima se s 4. in 1. verzom)

Vsebinska je in mora ostati svobodna, oblikovne zakonitosti je ne smejo omejevat.

Poezija se seveda dosti raje vrti okrog vsebine, kot okrog oblike. Ko se je pred par stoletji, zlasti pa v tretjem tisočletju, dostop do izobrazbe in umetnosti postopoma tako razširil, da lahko zhe skoraj vsakdo pishe poezijo v prozi ali prozo v verzih (in se s tem pogloblja vase ter tako vnasha v svoje zhivljenje pa tudi v zavest chasa razsezhnost duhovne ustvarjalnosti), je svet prelila apokaliptična povodenj svobodnih verzov. Vendar pa je to shele zachetek nove dobe, v kateri bodo ljudje, che se ne bodo prej pogubili, komunicirali med sabo z umetnostjo.

Tako sem razmishljal, ko sem zachel pisati prizmate, in vizija me je tako razvnela, da sem jih – prav kot so pesniki pred mano pochedi s soneti, rubajati itd. – najprej spletal v kratke venchke, nekoch pa jih bom mogoche spletel v obsezhen venec. K temu me je seveda ves chas gnala potreba po tem, da nekaj izrazim, povem. Che pogledam nazaj, lahko torej ugotovim, da je bila doslej moja motivacija za ustvarjanje prizmatov dvojna: najprej izraziti vsebino in jo nato izbrusiti do te mere, da se bo umestila v natančno predvideno obliko. In povem ti, zame skorajda ni vechjega uzhitka.

Vsebine

*nekoč se bodo črke razbezhale
in mi pustile le vsebine
ki so se pod vrstice
zapisale
kot chudežhne cvetlice
nevidne, chvrste korenine
iz mojih pesmi vame so pognale*

*in največ, kar mi bo po njih ostalo
bo le občutek tihe sreče
da so spregovorile
kot za shalo
mi dusbo pomirile
in me pobožhale ljubeče
ker jih srce v praznini je zaznalo*

Morda se ti bo ravno zaradi tega zazdelo, da sem trosil nesmisle, ko sem zgoraj pisal o tem, kako bodo otroci novega chasa z umetnostjo (in torej tudi s poezijo) komunicirali med sabo in je ne bodo vech ustvarjali zaradi socialnega prestizha ali celo zaradi denarja. Toda dejstvo je, da pesniki prek poezije komuniciramo zhe dolgo chasa. Poglej samo, koliko je bilo napisanih sonetov: ali ni na primer Presheren s svojimi soneti komuniciral s Petrarco, Dantejem, Byronom ...? In nikar me ne poskushaj zatreti, da so bili to veliki umetniki, ki so imeli toliko talenta in pesnishkega znanja, da se mnozhica nikoli ne bo mogla primerjati z njimi! Moja vizija je drugachna: zachenja se obdobje, ko se vedno vech ljudi zaveda nesmiselnosti zastarelih politichnih, ekonomskih, geostrateshkih in njim sorodnih zablod chloveshtva. Mozhnost učenja ustvarjalnih veshchin umetnosti je odprta vse vechjemu shtevilu ljudi in zhe danashnji chas lahko pokazhe, da te veshchine precej uspesno mirijo agresivne nagone v chloveku. Tudi komunikacija med zhivechimi umetniki zhe poteka in ni povsem izkljucheno, da bo potekala tudi s pisanjem prizmatov. Pravzaprav se je tudi to zhe zachelo:

Breda Konjar – Koni: Hlad (prizmat 6)

*prepibana od vetra rdijo lica
prebladni so za maj domovi
spiralast dim se vije
kot meglica
ki tu in tam zakrije
turobnost krajev za plotovi
od koder se razteza hladna zhica*

*za bregom prekipava od bridkosti
od vretja moč sovrashtva klije
in jezga nad trdoto
te norosti
z razgaljeno grdoto
ujeto v zgodbo, ki se vije
po dolgi blatni cesti brez hitrosti*

Kolikor vem, so se doslej s to obliko spoprijeli samo štirje pesniki; Breda Konjar je bila prva, ki se je soočila z njo in jo le z nekoliko truda nepreklicno osvojila.⁵ Zdaj nam skozi sporoča vsebine v maniri visoke poezije, jaz pa z veseljem ugotavljam, da ta pesnisha oblika ni vech samo del mojega zhivljenjskega monologa. Njen shesti prizmat je izvrstno ponazoril dejstvo, da lahko v to obliko zajamesh katerokoli vsebino in da je glede tega narava prizmata primerljiva z naravo svobodnega verz.

Lidija Brezavshchek – Kochijazh: Zaspi sedaj (prizmat 3)

*Zaspi sedaj, zeleni rob obzorja!
Zardele chrte migotajo,
zastri mrki liki
plapolajo
s prepoznimi odmiki,
saj tvoje pesmi ne poznajo.
V bel Nich potuje vsa sinjina morja ...*

*Odvedi sence, blede luh medlecha!
V kanjonu tvoja sled pochiva
in migota zaledje
kakor svecha,
ko v mrk temni sosledje
vsega, kar vem; kot vzbrst varljiva
gre v prst, pepel lepota, she debtech.*

Lidija Brezavshchek je napisala kar nekaj prizmatov, ta je njen tretji.⁵ Na spletishchu, kjer ureja in objavlja zlasti oblikovno poezijo, igra pomembno vlogo: s svetovanjem in tudi pouchevanjem tradicionalnih pesniskih veshchin osmishlja idejo o priblizhevanju literarne umetnosti shirshemu krogu ustvarjalcev, zlasti tistih, ki so se zhe preskusili v kovanju svobodnih verzov in bi zheleli storiti korak naprej ter pridobiti she katero od znanj, ki nam zhe mnoga stoletja svetijo s Parnasa in s kakshne she vishje vzpetine. Zanimivo je, da je Lidija zhe na zachetku svojega potovanja v svet prizmatov sprozhila njihov razvoj in odkriva možnosti, kako jim z majhnimi spremembami oblikovnih pravil omogochiti shirshi vsebinski domet.⁶

Razvoj vsake pesniskih oblike je nekaj samo po sebi umevnega, tako so se na primer izoblikovale različne vrste sonetov; vendar pa je postmodernizem (ki mu jaz včasih, ko me kateri od njegovih podvigov preveč razhudi, rečem kar destruktivizem) v teh smereh zhe močno presegel mero, o chemer pa sem nekaj malega povedal zhe v prvem delu tega kratkega zapisa.

Skratka, che povzamem: nekoch bo umetnost nachin sporazumevanja med ljudmi. Zanimivo bo iz onostranstva opazovati, kako se bo chloveshtvo postopoma razvilo do te faze in kakshen bo tedaj svet. Umetnikom se ne bo vech treba (niti ne bodo chutili te potrebe) prepirati za denar in med sabo intrigirati za nagrade, se boriti za prestizh in družhbeni ugled, saj bodo tedaj ugledni in eksistenchno preskrbljeni vsi ljudje, njihovo poslanstvo in poklic pa bo ustvarjalnost. Glede na to, da chas v onostranstvu ne mineva, sploh pa ne pochasi, nam na ta dejstva ne bo treba dolgo chakati.

In che moj gornji odstavek dojemash kot skrajno naivno in nerazumno shalo, vedi, da sem jaz zhe zdaj itak samo pesnik. V dokaz dodajam she en prizmat in te lepo pozdravljam!

Ptica

*nekoch bom svetil vate iz daljave
podoben bom srebrni zvezdi
imela bo obliko
moje glave
vsebinsko raznoliko
kot ptica bom, ki v luchi gnezdi
in drobec peska v nadržih pushchave*

*neslishno pesem ptica bom zapela
za zvenom kozmichne globine
ljubežen iz svetlobe
bo drsela
po stenah tvoje sobe
kjer ti bosh sanjala spomine
vse bolj ljubecha, srechna in vesela*

¹ Che lahko literarni teoretiki izvajajo svoje teorije iz poezije, in jo v strokovnem jeziku obravnavajo samozavestno, s tem pa prek individualnih refleksij sovplivajo na njeno percepcijo v chasu in prostoru, lahko jaz kot pesnik samozavestno razpravljam o literarni teoriji in njenem dometu.

² Marko Juvan, *Vezi besedila* – LUD Literatura, 2000

³ Boris A. Novak, *Oblike srca* – Modrijan, 1997

⁴ Morebitni pesniskhi laik naj ve, da z znakom U oznachujem nepoudarjeni, z znakom – pa poudarjeni zlog.

⁵ Vse to in she vech se dogaja na pesniskem spletishchu www.pesem.si, na katerem pesniki s poezijo komunicirajo zhe deseto leto.

⁶ Glej npr. peti verz prve kitice v povezavi s prvim in zadnjim (nato pa she z drugim in predzadnjim) ter povezavo primerjaj z osnovno oblikovno shemo!

Peter Amalietti

AFGANISTAN – PUSHCHAVSKI CVET

(tri zgodbe)

Srečanje v parku

Ko sem jo zagledal, sem obnemel. Preveč misli se mi je zapodilo po glavi, a prav nobena ni premaknila volje, ki je otrpnila kot mish pred kacho. »Mar naj vzdignem klobuk, se popolnoma odkrijem in rahlo priklonim, kar je procedura, namenjena najuglednejšim, ali naj se samo malomarno dotaknem s prstom oboda klobuka in ji pomezhiknem? Ali naj raje pozabim na klobuk, kot da ga sploh nimam – in ji pomaham v pozdrav z roko? Toda, s katero roko naj ji pomaham? Če ji pomaham z obema, bom videti prav smeshno, če ji pomaham z levo roko, ki je blizhe srcu, bom prav gotovo prehitro razkril svoje karte, kar nikoli ni dobro.« Med tem premišljevanjem se mu je blizhala z gibčnim korakom, ne prehitrim in ne prepočasnim, popolnoma prilegajochim se chasu in kraju, na katerem sta se skoraj zhe srečala. »She najbolje bo, če ji pomaham z desno roko. Toda ali naj jo ogovorim ali samo pozdravim ali naj ostanem kar tiho?«

Misli so mi gomazele mrzlično kot elektroni in norele – z razočaranjem sem se spomnil, da imam ravno danes na sebi svoje delovne hlache, vse zapackane in z bivšim robom, ki ga chlovek ne more videti niti pod mikroskopom, in da tudi njegov povrshnik ni kaj dosti boljshi. Razveselilo pa me je dejstvo, da je bil na njem velik napis *I'm a free man*. Mogoče bo to tudi ona prebrala in pravilno razumela, sicer pa sploh ne vem, če razume angleshko. Saj she njenega imena ne poznam. Vem samo, da je super lepa, skrajno seksi in strahno pametna. No, za to zadnje zgolj predvidevam zato, ker ima vselej, ko jo srečam, pod pazduho debele knjige.

Toda danes, ko jo vidim zhe chetrtich – seveda samo od dalech, v rokah drzhi le dolgo vrvico, na koncu katere je mladi psichek, ki veselo skaklja okoli njenih vech kot bozhanskih in seksi nog, ki chloveka kar silijo, da bi pogledal she malo vishe, tja, kjer ob sotochju nog lezhi delta naslade. Oblechena je poletno, cheprav je shele pozna pomlad, izbira barv pa razkriva na umirjeno osebnost. Najbolje bo, da jo mirno pozdravim, saj me zdaj zhe prav gotovo pozna vsaj na videz, potem ko sem se prejšnjo soboto v disku nenehno nastavljal njenim omamno zelenim ochem, kakrshnih she nikoli nisem videl. Pravzaprav so bile njene oči prvo, kar me je pritegnilo. Tudi sedaj ima svoj zasanjani pogled shtevilka tri in rahel nasmeshk na ustih. Zagledala me je! Toda le s kotichkom svojih lepih oči, potem pa je pogledala k nogam, okrog katerih se ji je motal kuzhek, in zaklicala:

»Nestor, k nogi!«

Tedaj sem zalajal. Res ne vem, zakaj sem to storil, lajezh je kar privrel iz mene.

Obenem sem stekel k njeni nogi, pri tem njenega kuzhka skoraj pomendral, se zravnal in se zazrl v njene charobne oči – njen nasmeh mi je potrdil, da mi je uspel vsaj prvi korak – saj sem razreshil vprašanje, kako naj si pridobim njeno pozornost.

»Ti pa si zagotovo velik shaljivec, kaj?« mi je rekla s tonom, ki ni razkrival njenih pristnih chustev – toda dobro sem chutil svoja, tako da mi ni preostalo drugega, kot da preidem v fazo shtevilka dve – netenje radovednosti. Radovednost je polozhila zhe vech zhensk kot moshkost, ki pa mi je prav gotovo nikoli ni primanjkovalo.

Toda v ognju je treba imeti nenehno vech zhelez, zato sem ravnal po ustaljenem strateshkem planu, ki sloni na taktiki na vsako vprašanje odgovori z vprašanjem:

»Gospodichna, je to psichek ali psychka?«

»Nisem vedela, da je Nestor lahko tudi zhensko ime.«

»Kaj, mar she nisi slishala za slavno irsko operno pevko Nestor O'Malley?« (To sem si zhal izmisлил na licu mesta – bolje je namrech preprihljivo lagati kot nepreprihljivo vztrajati na nekakshni resnici, ki pa je tako ali tako nekaj docela relativnega).

»Oper ne poslusham in ne poznam prav nobene operne pevke.«

»Tudi jaz ne. Mar niso opere nekaj groznega in docela prezhivetega?

Nekakshen glasbeni anahronizem ali pa kulturni dinozaver.

Kaj pa potem najraje poslushash? Morda Modern Talking?«

»Ja, ti so zelo kul. Toda she raje imam Queene. Freddy Mercury ima tako chedne brke, a ne? Pa tudi pleshejo vsi prav fantastichno.«

»Kaj pa ti, ti ne pleshesh rada?«

»O, ja, a me oche le redko pusti zvecher ven.«

Vedel sem, da sva prishla do ključnega trenutka v drugi fazi osvajanja. Zhelel sem jo povabit ven she isti vecher, vendar sem se tudi bal, da bi s prezgodnjim napadom lahko izgubil vse, kar sem v zadnjih nekaj minutah osvojil, namrech prilozhnost, da se pogovarjam z najlepsho pichko, ki sem jo kdaj videl ...

Toda njena lepota ni bila tisto, kar me je tako nezadrzhno privlachilo k njej. To je bil obchutek usodnosti, zaradi katere sem zachutil srecho, ki ni imela nobene veze z ljubeznijo, temvech z zadovoljstvom duha, da je naposled odkril pot ... Torej – namesto da bi jo naravnost zhe kar povabil na zmenek, sem raje uporabil taktiko zavlacevanja in utrjevanja obstojechega.

»Tvoj oche je pa zhe precej v letih, kajne?« Cheprav sem uganjeval kar tako, mi je njen odgovor pritrdil, zato sem nadaljeval z navzkrizhnim zaslishevanjem: »In te ima sigurno zelo rad?«

»O ja, a bi zame storil prav vse, se pa tudi zelo boji zame.«

»Oh, pa saj menda si zhe polnoletna, a ne?«

»Ne, she kar nekaj mi manjka do polnoletnosti.«

To me je povsem vrglo iz tira. Najstnice me namrech niso nikoli zanimale, zdaj pa mi je ena od njih zavrtela pamet! Mogoche pa je to znamenje staranja? Sicer pa mi

je bilo to she ljubshe mlajshe ko je meso, slajshe je. Morda pa je celo nedolzhna? Ob tej misli me je prezhela toplota, toda naslednji trenutek sem jo zavrgel kot neverjetno, saj sem od svojih tovarishev in sodelavcev toliko slisal o spolno izkushenih najstnicah, katerih po sholah in diskotekah bojda kar mrgoli. No, tale moja – che se pogojno tako izrazim – me je s svojo zhenstvenostjo in erotichnim nabojem, ki sem ga chutil globoko v svojem drobovju, spominjala na zhensko, ki je v ljubezenski igri izkushena. Sicer pa bom, che bo Bog dal, to lahko she preveril.

Ko sem vse to premishljeval, sem za hip obmolknil, kar je takoj izkoristila in trdo izjavila: »Iti moram, mudi se mi,« in je pochasi krenila. »Pa na svidenje!«

Nisem vedel, kaj storiti ali rechi in zato nisem storil in rekel nichesar. Vanjo sem le usmeril pogled shtevilka trinajst, ki ga sicer zelo redko uporabljam, a vselej z uspehom. Tudi to pot nisem pogreshil. Vrnila mi je namrech pogled, srce mi je spet zadrhtelo in zabilo mochnije, toda dejstvo, da me zapushcha, sta obchutek ugodja – doslej sem se z uzhitkom kopal v njenem pogledu izpodrinila praznina in skrb. Kaj storiti zdaj?

Odkriti moram, kje zhivi, jo tam pochakati in poskusiti znova! Skoraj je zhe izginila za drevesi. Zato sem se pognal za njo kot sestradan tiger, dokler je nisem dohitel, nato pa sem ohranjal varnostno razdaljo in od dalech opazoval njeno hojo. Z vsakim njenim korakom se je moja zaljubljenost vanjo le she stopnjevala.

Zapustila je park in se odpravila po cesti, ki je peljala v raj, vsaj zame. Stopil sem na drugo stran, se zagledal v izlozhbo in v steklu pozorno opazoval, v katero hisho je stopila moja nova ljubezen, in premishljeval:

»Oh, kakor rad bi bil njen mali kuzhek, dokler si ne najde velikega!«

Res velik pisatelj

Bil je res velik pisatelj – che je pred seboj namrech zagledal prazen list papirja in je imel pri roki tudi pero, je pri prichi zachel zagnano kracati po njem, dokler ga ni popisal prav vsega. Zato je bilo njegovo edino prvo delo skrb, da ima na mizi pred seboj vselej na dosegu roke prazen bel list in svinchnik.

Kaj je pisal, mu ni bilo mar. Rekel si je: »Naj to ugotovijo bralci.« Nikoli ni niti pomislil na mozhnost, da njega ne bi brali. Zato je postal velik pisatelj.

Ko se je namrech s chasom na pisalni mizi nagrmadil ustrezno velik svezhenj papirjev, popisanih po obeh straneh, je ustavil svojo proizvodnjo, in vse te papirje tako zelo dobro nekam skrival, da kmalu zhe sam ni vech vedel, kje lezhijo. Svinchnikov in kulijev ni skrival, saj so ti tako ali tako imeli grdo navado, da so se nenadoma kar izpraznili, che niso prej zhe kar meni nich tebi nich izginili iz stanovanja, podobno kot radi izparijo tudi vzhigalniki, che pa vzhigalniki ne izginejo, pa se tako in tako hitro in prehitro izpraznijo. In kaj lahko chlovek naredi s praznim vzhigalnikom ali pa iztroshenim pisalom? Menda marsikaj – a vsekakor

z njim ne more vech ne prizhigati in ne pisati.

Vse to se je dogajalo she v chasih, ko niti njegovi najblizhji niso verjeli, da je on pisatelj. Videli so ga sicer nenehno nekaj kracati in vsem so izginjala pisala, prazni papirji in vzhigalniki, a si tega nihche ni gnal k srcu, zhivljenje se jim je zhe tako in tako zdelo prevech zapleteno, da bi si chlovek moral nekaj izmishljati in ustvarjati she neko vzporedno in chisto izmishljeno, a nich manj zapleteno in nich manj resnichno zgodbo. »To bi bila chista potrata chasa«, so vsi vsak zase menili. Zhe na samem zachetku njegovega obsedenega popisovanja praznih listov je pisatelj nekoch povsem po nakljuchju odkril, da pri njem velja pravilo: vech kot govori, manj napishe, a to ne zgolj zaradi potratenega chasa s pogovori, temvech predvsem zaradi notranje potrebe po sporazumevanju, ki je ena sama – ljudje pa se lahko sporazumevamo na shtevilne in tudi zelo razlicne nachine. Nash pisatelj se je v spokoju svoje majhne sobe v kotu stanovanja sporazumeval z mnozhicami bralcev, ki ga bodo brali nekoch v prihodnosti.

In che samo pomislimo, kako zelo nedolzhno se je vse to zachelo v gimnaziji, ko se je za svojo pisalno mizo uchil in to na tak nachin, da si je iz uchnega gradiva na prazne bele liste zapisoval vse, kar se mu je zdelo dovolj pomembno, da bi si moral zapomniti. Velike strasti pridejo nenapovedano in tistega dne je – namesto da bi tako kot vselej po uri učenja vstal od mize in odshel po opravkih – kar obsedel za mizo, pred njim je lezhal bel prazen list papirja, v roki je drzhal svinchnik. In tedaj je v svoji notranjosti zachutil nekakshen tektonski zasuk, ki je njegovo zavedanje raztreshchil na tisoce delcev, in ko je z mochjo voljo konico svinchnika uprl v prazen list, je roka zachela kar sama od sebe pisati. In tisto, kar je pisala, je istochasno premishljeval tudi sam. Ni vedel, ali misli, preden zapishe misel, ali misel prebere shele potem, ko jo je zhe napisal. Sicer pa ga to res ni niti najmanj skrbelo. Dokler je pero gladko teklo po papirju in oblikovalo jasne povedi, se je pochutil izpolnjenega do zadnjega kotichka svoje dushe. Pisalo je bila njegova magichna palica, ki je njegove misli prestavila skozi chas in prostor in jih razmnozhila. Bel, nepopisan list papirja je bil zanj chudezhna preproga, ki ga je odpeljala v vzviseni svet domishljije.

Ljudje se razlikujemo v marsichem, she najbolj pa prav po svoji domishljiji. Vendar pa je le od nje odvisno, kako vsak posameznik spozna, dojema svet in se nanj odziva. Pravzaprav je zhivljenje to, kar iz njega ustvari chlovekova domishljija. Moch domishljije (ali pa njena nemoch) je marsikdaj usodnejsha od pomanjkanja ali posedovanja mochi volje. Nash junak je vedel, da lahko pishe samo zaradi svoje mochi volje, ki pa se mora opirati na ustrezno silovito in bogato domishljijo. Na srecho domishljija nima mej niti omejitev, te so na svetu samo za domishljavce, katerih domishljija se je krvoskrunsko sprevrгла v svoje nasprotje domishljavcu namrech primanjkuje domishljije in si zato vse lahko samo domishlja. Resnichna ustvarjalnost pa se skriva v izmishljanju. Seveda ni ustvarjalno prav vsako izmishljanje, vsekakor ne takshno, ki trosi lazhi. Ne, vesolje si moramo ustvarjalno izmisliti na novo, kar pa ne velja samo za pisanje, temvech

tudi in predvsem za nashe lastno zhivljenje. Res je tudi pisanje zhivljenje, vendar pa je to zhivljenje bolj podobno zhivljenju kokona kot pa metulja. Pisatelj se mora namrech povsem zapresti v svojo domishljijo – enako kot se lazhnivec slej ko prej zaplete v lastne lazhi in tudi pajek naposled koncha ulovljen in izsushen v svoji lasti pajchevini skupaj z mushicami, ki so se zapletele v njegovo mrezho zhe po njegovem poginu.

Tudi pisatelj s svojimi mislimi spleta mrezho, s katero bo ulovil svoje bralce. Vendar pa nash junak pravzaprav sploh ni pisal za nikogar, niti za bralce, she zase ne. Pisal je, da bi zapolnil zevajocho belino nepopisanega lista papirja, enako kot bo za njim tiskar poskrbel in z njegovimi chrkami prekril belino nepotiskanih pol. Vendar mu vsega tega, kot recheno, ni bilo mar. Pisal je enako kot dishi cvet tudi v primeru, ko ga nihche ni prosil za to, in kot bo sijalo sonce tudi potem, ko ne bo vech nobenega chloveka, da mu pogreje srce.

Samo tisto delo nekaj velja, ki ga chlovek opravlja zaradi njega samega sebe, ne pa zaradi koristi, ki bi mu jih morda lahko kdaj prineslo. Vendar pa mora chlovekovo delo koristiti drugim in vchasih mora chlovek drugim koristiti celo s svojim nedelom. Nash junak je kmalu odkril, da za njegovo pisanje vchasih ne zadostujeta samo papir in pisalo, temvech da tretjo sestavino njegove formule ustvarjalnosti tvorijo jasna zbranost, pozoren um in umirjena zavest. Za vse to pa je nujno chisto srce, sochutna dusha in pozoren duh.

Kot se Bog ne spusti na onesnazhen travnik, tudi navdih ne stopi v nechisto srce. Sebichne misli mu namrech ne dovolijo vstopa. Jasnost misli je prvi pogoj vsake pripovedi, she zlasti takshne, ki govori o vprashanjih chlovekovih notranjih zadev. Pisanje je ena takshnih notranjih zadev, ki jim je usojeno postati javne. Vechino pisanj zhal ni tudi javno dobro, vendar pa je nash pisatelj molil k vsem bogovom, v katere ni verjel, da njegovo pisanje ne sodi mednje. Ni pa vedel, kam bi svoje pisanje sploh lahko uvrstil. Vprashanje je pustil kritikom, sam se je raje posvetil nizanju misli, ne da bi vedel, kam ga te vodijo, vendar pa ga je zelo zanimalo, kam se odpravlja z njimi in kam bo prishel.

Vedel je, da je na krozhishchu brezpotij in da bo svojo pot moral vklesati v marmor, ki se je raztezal povesod, kamor je zrl s svojim notranjim ochesom.

Spomnil se je dekleta, chrne lepote, ki mu je nekoch zlezla v srce skozi vratca, za katera ni vedel, da jih je pozabil zapreti tedaj, ko je zaprl vsa okna svoje dushe, da bi se lahko potopil globoko in nato prilezel izpod rushe v nek drug svet, ki se she ni rodil.

Postavil se je na spodnji rob trenutka, enega za drugim, energija trenutka se mu je vdala kot voljna ljubica trinajsti dan svojega mesechnega cikla.

Biti za hip pred hipom je edina prava hitrost, ki jo dosezhemo s tem, da ulovimo konec trenutka in ga z magichno voljo spremenimo v zachetek novega trenutka, ki se nam bo vrgel pred noge kot vdani sluzhabnik. Podobno so zhe pred davnimi chasi junaki jezdili na volih vselej spredaj na njegovem vratu, kjer je sila najbolj

prvinska in lahkotna, a obenem hudo mochna.

Vsak zachetek se namrech zachne malce pred samim seboj, kot se tudi koncha s podaljškom samega sebe – enako tudi ton zaslismo v celoti shele potem, ko je ta zhe izzvenel, prej pa ne, zgodbo pa spoznamo shele po njenem zadnjem stavku.

Vsak zachetek spremlja svezha sila novosti, ki je vedno sprememba in sprememba prinasha moch ali pa jo odnese, che z njo ne znamo ustrezno ravnati oziroma se ji ustrezno prilagoditi.

Kot mornarji jadrajo le tedaj, ko piha, tudi mornarji morja chasa jezdijo na njegovih valovih in ga prehitevajo, nosheni z mochjo zachetka vsakega trenutka.

Enako se tudi posameznikovo zavedanje spreminja iz trenutka v trenutek, kot se zamenjuje tudi voda v rechnem koritu pozornosti. Vendar pa spremembe zavedanja prinashajo tudi spremembo rechnega toka in kakor reka se tudi vechina trenutkov prej ali slej izteche in izlije v morju chasa, v katerem se prihodnost skriva v njegovih največjih globinah, nad njo pa se vse do povrshja razteza preteklost. Povrhje morja chasa je sedanjost, tale dragoceni in enkratni trenutek, zdaj, ta hip!

Kot se za vsakega pravega pisatelja spodobi, je bila torej zanj prazna, nepopisana stran kot vrzhena rokavica v obraz – »Popishi me!« mu je krichala devishko bela stran, njegov svinchnik se je zachel kar tresti in je zachel bojevito spodbujati svojega lastnika: »S skupnimi mochmi bova pa zhe popackala to majhno belo stran!

Vchera j sva jih kar tri in to she pred kosilom. Zakaj bi se chlovek sploh bal bele, prazne strani, tudi che jih za njo she sto na kupu praznih prezhi? Eno za drugo, stran za stranjo jih bova popisala, pa bo zhe shlo, bosh zhe videl!«

Pisatelj si je z roko mrzlično obrisal znoj, ki se mu sicer she ni pojavil na njegovem zgubanem chelu. Ta se mu je namrech vlil vselej shele potem, ko je prishel zhe malo chez polovico strani in je bil njegov vdih tik pred tem, da se spremeni v izdih. Tedaj se je she z vechjo tezho usedel v svoj naslanjach, tezha nedokonchane misli ga je namrech pritisnila k tlom skupaj z vprashanjem, kako izpeljati she te zadnje shtiri vrstice, ne da bi pri tem izgubil bralchevo pozornost – konec koncev bo to, che bo tako hotel Bog, nekdo tudi bral – in ne da bi toliko pomeshal shtrene, da bi se mu misel ustavila ali, bog ne daj, izgubila! »No, pa sem le prishel do dna strani!« si je oddahnil pisatelj in list papirja zadovoljno odlozhil v shkatlo, ki jo je imel na svoji mizi kot posebno skladishche za svoje delo. A glej ga zlomka! Pod popisanim listom, ki ga je pravkar odlozhil, je lezhal zhe nov, chist, devishko bel papir, ki je kar klical po oskrumbi. Bolj ko je bel in bolj ko je chist, bolj si list zheli, da bi ga nekdo – she najbolje je, che je to celo pravi pisatelj, a tudi kdo drug je chisto dober – da bi ga torej nekdo, kdorkoli, popackal ali pa potiskal, che ga zhe ne bo popisal, kar je praznemu belemu listu sicer najljubshe. Tudi praznemu listu belega papirja ni namrech vseeno, che ste morda na to pozabili. Njegovo poslanstvo je namrech prenashati chloveshka sporočila in to tudi on

najraje počenja. Če ga uporabijo za kaj drugega, papir ni zadovoljen, če pa njegov papir ni zadovoljen, ima lahko pisatelj hude težave. Nekoch se mu je zgodilo, da je pisal na papir – menda so bile tisto njegove najboljše misli, pravzaprav edine, ki bi mu prinesle Nobelovo nagrado itd. – pa njegovih globokoumnosti papir ni hotel zabeležiti. A je shele potem, ko si je te misli zapisal v polmraku, na svetlobi spoznal, da mu je nehal pisati kuli. Pa je shlo vse po zlu. No, prav vse pa tudi ne, saj je pisatelj zdaj zhe popisal tudi drugi prej devishko beli in chisti list papirja.

Vendar pa to, da mu papir ni hotel shraniti misli oziroma mu je crknil svinchnik prav tedaj, ko je imel res hud navdih – nekakshne Niagarske slapove, ki jih je torej ustavil en sam prazen kuli, she ni bilo tisto najhujše. V tistem težkem trenutku je nash pisatelj seveda zachel iskati drugo pisalo, medtem ko mu je navdih divjal po glavi kot cunami. Najprej se je potipal. Po navadi je namrech v notranjem zhepu suknjicha vselej hranil rezervni kuli. No, ko je tam otipal samo praznino, se je spomnil, da je bil rezervni svinchnik res tam do pred nekaj dnevi, ko ga je pustil na cedilu ob nekem drugem resnično lepem navdihi. Pisatelj ni bil figamozh in se ni nikoli kar vdal, zato je she podrobno preiskal vsebino vseh preostalih zhepov na suknjichu in hlachah. Pri tem je sicer nashel nekaj zanj nadvse dragocenih papirjev, ne pa pisala, zato je zdaj zachel odpirati predale v mizi in brskati po njih. Med tem vrochichnem iskanjem pisala, kakrshnegakoli pisala, ki bi tudi pisalo, je s komolcem nehote butnil v visok stolp knjig na levem vogalu pisalne mize, ki si jih je maloprej pripravil, da jih odnese nazaj v knjižnico. Strahovit trushch knjig, ki so se tedaj zvalile na tla, je pisatelja nenadoma predramil. Zdelo se mu je, da se je pravkar prebudil. Kaj je sanjal, ni vedel. Niti ni vedel, da je sploh kaj sanjal. Stal je pred pisalno mizo in – kot da to ni nich posebnega – je vzel kuli, ki mu je ves ta chas tichal za desnim uhljem, v roke in zachel iskati she prazen bel nepopisan list papirja. A papirja ni bilo vech nikjer. Vsega nekoch zmanjka. Pisatelj je zdaj imel navdih in kuli – in ta kuli je pisal zmanjkalo pa mu je papirja, ob vsem tem zamudnem iskanju ustreznih orodij pa se je chakanja navelichal tudi njegov navdih in odshel iskat kakega bolje pripravljenega pisuna, skratka zapustil je nashega pisatelja. Tedaj se je pisatelj resno zamislil: »Che imash svinchnik, navdiha pa ne, potem tudi papirja ne pogreshash. Svinchnik je kot orozhje. Uporabi ga zgolj v sili in ob nujnih primerih vishje sile. Brez vsega tega pa je pisatelj na dopustu in se s svinchnikom lahko le she popraska po razbrazdanem chelu, nad katerim kraljuje velika kraljevska plesha, ki jo zgolj med ushesi na obeh straneh okvirjata dva puhasta gozdichka redkih srebrnih las. Pisatelj na dopustu spusti na pasho tudi svoje mozhgane, zaledeni um, pozabi na spomine in se odpravi dogodivshchinam naproti, ne da bi she kaj tuhtal o preteklosti. Vsa preteklost se mu bo tako ali tako razkrila v prihodnosti, zato se mu ne mudi prav nikamor. Ja, pisatelj je resnice prijatelj.

Afganistan – pushchavski cvet

Afganistan sem odkril skorajda povsem po nakljuchju in brez vsakega namena, ko sem se – v sholskih poletnih pochtnicah kot neshteti drugi zahodnoevropski, angleski, severnoameriški, avstralski in novozelandski mladostniki – odpravil na romanje v Indijo Koromandijo. To je bilo po prvem letniku študija sociologije, izpite sem si pustil za jesen. Orient mi tedaj ni bil vech popolna neznanka, saj sem dve leti prej s prijateljico in dvema sosholcema obiskal Grchijo, Malo Azijo in Carigrad. Ta prvi stik z drugachno kulturo mi je zelo godil, seveda pa je ta skrajni zahodni del Azije prevech podoben Zahodu in je bila vsa drugachnost bolj ali manj zgolj okrasnega znachaja.

Zdaj je to zhe zgodovina, vendar pa je v sedemdesetih letih minulega stoletja svetovna mladina odkrila Indijo kot dezhelo, v kateri se cedita med in mleko, in jo izbrala za svojo pochtishko destinacijo. Sam se sicer nisem nikoli prishteval med hipije oziroma »otroke cvetja«, vsekakor pa sem imel z njimi dovolj skupnega, da sem zachutil isti notranji vzgib, ki me je – kakor ptice selivke na jug – silil odpotovati na Vzhod, ne da bi slutil, da se bo to moje turistichno potovanje spremenilo v pristno in edinstveno duhovno preizkushnjo. Na tej poti v Indijo sem se namrech (po nekajtedenskem nenachrtovanem postu) izgubil v samem sebi in nato odkril svojo pravo Pot, po kateri she danes bolj ali manj veselo stopicam prihodnosti naproti, ki pa nikoli ne pride, enako kot ne moremo nikoli dosechi obzorja ali pa mavrice, lahko pa se ji priblizhamo. Vendar je tudi res, da se chlovek, ki se nikoli ni izgubil, tudi nikoli ne more najti.

Na tej prvi poti v Indijo, ki se je sicer konchala zhe v Afganistanu, me je spremljal prijatelj Vid, s katerim sva leto prej zhe potovala po zahodni Evropi vse do Shkotskega vishavja in Irske. Zaradi omejenih financhnih sredstev sva se odpovedala direktnemu letalskemu poletu v Indijo in se tja namenila po kopnem. Ogled zemljevida Azije nama je pokazal, da je najkrajsha pot v Indijo tista, ki vodi prek Jugoslavije, Bolgarije, Turchije, Irana, Afganistana in Pakistana. Tedaj sem najbrzh za Afganistan slishal drugih – prvich je bilo seveda pri pouku zemljepisa. Da se njegova prestolnica imenuje Kabul, sem videl shele na tistem zemljevidu. Oh, koliko je bilo tedaj she stvari, ki jih nisem vedel, kar pa je za mladostnika tudi velika olajshevalna okolishchina, saj manj ko chlovek ve, manj ga boli. In tedaj sem kar pokal od zdravja in me je bolela morda le moja dusha, za katere obstoj pa tedaj nisem niti vedel, tako da mi tudi to ni povzrochalo kakshnih posebnih tezhav.

Vlak mi je bil vselej nadvse ljubo sredstvo prevoza, saj ga imam menda v krvi, ker je bil moj dedek vse zhivljenje zheleznishki usluzhbenec, in zato sva se z Vidom do mesta Mashad na skrajnem vzhodu Irana peljala z vlakom, kar je vse skupaj s shtevilnimi vmesnimi postanki trajalo skoraj dva tedna. Zhe v Carigradu sva izvedela, da Jugoslovani za vstop v Afganistan potrebujemo vizo, ki jo je mogoche dobiti na afganistanskem konzulatu v Mashadu, ki je le nekaj kilometrov oddaljen od meje z Afganistanom. Zato sva v tem mestu prenochila na strehi nekega hotela.

Podobno kot Turchija, v kateri je chlovek sicer dobro videl in vedel, da je v Aziji, vendar je obenem vse zelo evropsko, je tudi tedanji Iran, ki mu je she vladal shah Reza Pahlavi, deloval zelo zahodnjashko in tudi razvito – enako kot v Turchiji ni bilo mogoče videti nobene zakrinkane zhenske – in toliko bolj me je zato presenečalo, ko so vsi moji domachi sogovorniki, potem ko smo se zhe malce spoznali, vselej zacheli kazati na stene in ushesa – che mi tega niso znali razlozhiti po angleshko – da imajo namrech zidovi ushesa. Ta kolektivna paranoja je zastrupljala in kvarila vse moje stike z iranskimi domachini.

V prijetnem jutranjem hladu naslednjega jutra sva vech ur stala pred skromno dvonadstropno stavbo afganistanskega konzulata v Mashadu v vechkrat zviti dolgi vrsti na ulici iz skorajda samih mladih zahodnjakov in zahodnjakinj. Shele tedaj sem sprevidel, kako zelo je romanje v Indijo postalo moderno. Viza je bila celo za naju zelo poceni. Do meje sva se nato odpeljala z minibusom do iranske carinarnice – velikanske neonsko osvetljene betonske stavbe, ki je po obliki spominjala na letalishki hangar ali tovarnishko halo.

Okroglih shtirideset let je minilo, odkar sem se pri tem svojem prvem obisku Afganistana iz evropocentrichnega materialista prelevil v sufija. In tista moja notranja spreobrnitev je bila sicer nekaj povsem dokonchnega, razlochnega in jasnega – podobno, kot je trenutek, ko iz temachne in senchne hishe stopish na sonce in se pri tem povsem jasno zavedash, da si pravkar prishel ven na sonce, vendar pa je temu dokonchnemu preobratu pot utrlo vech zaporednih spoznanj, ki so pomenila popolno zanikanje vsega, kar sem dotlej poznal, cenil in sposhtoval in torej vrednotil. In vse to se je zachelo sredi pushchave in she na nikogarshnji zemlji med Iranom in Afganistanom.

V dolgih brezdelnih letih po mojih obiskih Afganistana sem o tej svoji duhovni preobrazbi vechkrat premishljeval in vselej prishel do sklepa, da sem se iz naivnega turista pretvoril v duhovnega avanturista v tistem trenutku, ko sem v temi uzrl prvo afganistansko vas, ki pa je bila pravzaprav obmejna carinska postaja na iransko-afganistanski meji.

Carinarnica na iranski strani meje se ni – razen po svojih neverjetnih razsezhnostih – v prav nichemer razlikovala od neshtetih, ki sem jih zhe obiskal, imela pa je tudi precej nenavadno stalno razstavo, ki bi bolj sodila v kriminalistichni muzej; v tisti velikanski dvorani je namrech stalo vech steklenih kock, v katerih so razstavljali razlicne neuspele propadle poskuse tihotapljenja mamil – na primer chevelj z odprto peto, ki je bila izvotljena, in podobno. Vse skupaj me ni zares zanimalo in sem odhitel po dvorani naprej proti vzhodu. V dolgi vrsti za carinski pregled je eden od bolje pouchenih mladih Francozov ravno pripovedoval o nekem tukajshnjem carniku Hamidu, drobne postave in z veliko grbo, ki je najuspeshnejshi lovec na tihotapce mamil, uporablja pa zelo preprosto tehniko, a menda nadvse uchinkovito: vsakogar, ki se mu je zazdel vsaj malce sumljiv, je najprej izpostavil prvi stopnji svojega pregleda – nekajsekundnemu strmenju v

ochi, nakar je vechino z zamahom roke poslal naprej, tiste pa, za katere se mu je zdelo, da njegovega lahkega testa niso prestali, je podvrzel zahtevnejšemu pregledu, pri katerem je levo roko položil na njihovo srce – bil je namrech levichar – in preveril njihov srčni utrip. Nato je popotnika po navadi poslal naprej, če pa se je odločil za temeljitejši pregled, to skoraj nikoli ni bilo zaman.

Razen pregleda shtampiljke, ki smo jo dobili ob vstopu v Iran, drugega pregleda ni bilo, saj mamil v to smer res nihče ne bi tihotapil, to bi namrech bilo enako, kot če bi na peshcheno plazho prinesel pesek, in tudi nobenega dobichka ne bi chlovek imel. Pozno popoldne sva naposled zapustila tisto iransko industrijsko betonsko halo. Tedaj sva tudi zhe vedela, da afganistanska mejna izpostava stoji nekaj kilometrov naprej, seveda proti vzhodu, in da prenehajo uradovati ob sončnem zahodu. Z Vidom sva sklenila oditi takoj kar pesh do tja in tam prenochiti, zato sva se pridružila manjši skupini z istim namenom. Kot ravnilo ravna cesta nas je vodila po povsem ravni in prostrani kamniti pushchavi, in ko nam je kmalu za hrbtom zashlo sonce in se je spustila noch, so nebo prav ocharljivo okrasile neshtete zvezde, ki so utripale na nebesnem svodu; ni bilo namrech lune, ki bi jim okrnila njihov blesk. Po daljši hoji smo sredi chrne teme pred seboj zagledali nekakšne she temnejshe packe, po nekaj minutah pa sem lahko ugotovil, da so to obrisi oddaljenih hish (pozneje se je sicer izkazalo, da so bile to le skromne barake iz lesa in blata – enoprostorske pisarne), med katerimi so se premikale majhne luchke. Ko smo se približali she malo bolj, sem lahko videl, da so te luchke pravzaprav sveče, ki jih v rokah nosijo mozhje z belimi turbani in v belih oblachilih do tal, medtem ko hodijo iz ene hishke v drugo.

Nasprotje vsekakor ne bi moglo biti vechje – na iranski strani neonska betonska poshast, tukaj pa te majhne hishke in mozhje s svečami v rokah! In prav tedaj sem ob tem svojem prvem pogledu na afganistansko resnichnost menda prestopil v neznani svet in v neki drug, nich manj neznani chas, kar me je prijetno presenetilo; nemajhno olajshanje sem namrech zachutil ob spoznanju, da je svet v resnici skupek razlicnih svetov in da chloveku torej ni nujno trpeti v evropski jechi, ki sem jo dotlej edino poznal in jo tudi chrtil.

Ko sem naslednje jutro ugotovil, da ima afganistanska carinarnica tudi bencinski agregat, ki pa se je prejšnji vecher tako priročno pokvaril, ni to prav nich zmanjšalo mojega zadovoljstva. In tudi prvi Afganistanci, na katere sem drugo jutro tam naletel – strazharji in cariniki in njihovi otroci, ki so nam ponujali opojno dishechi hashish – so nas prav vse resnichno prisrčno in prijazno sprejeli. Njihova vedrina se je povsem razlikovala od mojih sicershnjih shtevilnih izkushenj pri prechkanju neshtetih mej, ko so bili cariniki in policisti – ne glede na njihovo drzhavno pripadnost – vselej in dosledno chemerni, sitni, zoprni in nasploh nadležni, kakor da se vsi jezijo na zhivljenje, ki jih sili opravljati tako neprijetno sluzhbo, v kateri morajo nadlegovati vechinoma docela nedolzhne potnike. Res zoprno opravilo!

Od meje do Herata je bila le kratka voznja po pushchavi z minibusom in tudi njegov voznik je bil nadvse prijazen in nasmejan, med voznjo po pushchavskem brezpotju pa je vedro prepeval skupaj z glasbo iz kasetofona. Tedaj sem prvih slisal tudi afganistansko popularno ljudsko glasbo in zares občutil tisto strashno napetost poltona med prvim in drugim tonom orientalskih lestvic, ki sem jo sicer poznal zhe iz balkanske glasbe in ki me je vselej močno pritegovala. Z Vidom sva izstopila pred chednim dvonadstropnim hotelom na glavni mestni ulici, ki je obljubljal prenochishche po deset afganijev za noč (tedaj je bilo to vredno en dolar in she par centov) in je imel tudi veliko tablo z napisom »Vrocha in hladna tekocha voda«. Hotelir naju je sprejel toplo in prijazno. Zvečer se je izkazalo, da je obenem tudi virtuozen igralec tambure (kot pove zhe ime, ta malce spominja na nashe tamburice, le da je občutno vechja in s prav chudovitim zvenom), na vecherjo v njegov hotel je namrech prishla skupina starih Francozov in Francozinj, chlanov *Cluba Mediteranée*, in potem ko so jim po sladici postregli z domacho specialiteto – vodnimi pipami s hashishem, je hotelir priredil tudi krajsi koncert na tamburi. Ko sem se vrnil z vechernega sprehoda, me je pot do najine sobe vodila skozi restavracijo, v kateri sem moral v polmraku zastrtih svetilk stopati nadvse previdno, da ne bi pohodil kakega turista ali turistke, ki so menda prav vsi oblezhali kar na svojih sedezhih, zatopljeni v hashishevo omamo. V hotelski restavraciji – kot povsod v Afganistanu – so gostje namrech sedeli vsak na svoji blazini, ki je bila na tleh oziroma na preprogi, stene za njimi pa so bile oblazinjene, tako da sploh niso opazili, ko so se nenadoma znashli v vodoravnem polozhaju in se predali sanjskim fantazijam.

Do Indije tisto leto z Vidom nisva prishla, ker nama je zmanjkalo denarja zhe v Kabulu. Naslednje leto nisem odpotoval v Indijo, temvech sem raje znova obiskal Afganistan, drugih v spremstvu svoje prve soproge, in kakor prvich tudi tedaj nisem dozhivel prav nobene neprijetnosti, videl nisem nobenih prepirov ali pretepov, vsi domachini so bili dobre volje in nasmejani (za zhenske tega ne morem trditi, vse so bile namrech zavite v chadore ali burke, nekakshne narobe obrnjene vreche, ki so jih zakrivale od nog do glave, le za oči so imele po dve luknjici, vendar pa je tudi te luknjice prekrivala gosta reshetka iz blaga), nihche mi ni poskusil nichesar vzeti ali me tako ali drugache ukaniti, niti trgovci, ki so me vabili na chaj v svoje trgovine, niso bili pri tem nikoli nadležni, temvech nadvse vljudni, uvidevni in prijazni.

Na svojem drugem obisku Afganistana sem iz Herata odpotoval po severni poti v Mazari Sharif, voznja na kesonu ruskega tovornjaka s shestimi kolesi po neskonchnih prostranstvih in brezpotjih je trajala cela dva dneva, prenochili pa smo v edinem malo vechjem kraju, ki stoji na pol poti med Heratom in Mazarijem in se imenuje Majmana. Ko sva se z zhenjo sprehajala po majmanskem mestnem parku, se je tam ravno odvijala nekakshna velika uradna slovesnost, ki se je nato sklenila z razkosno gostijo. V tisti veliki mnozhici je bil tudi uchitelj, ki je menda edini v mestu govoril angleshko, in ko sem ga vprashal, kaj slavijo ali praznujejo,

mi je razloznil, da praznujejo nekaj, kar se še ni zgodilo, a se bo v prihodnosti. To njegovo pojasnilo me je tako osupnilo, da sem raje zamenjal temo pogovora.

Popoldne sem obiskal edino mestno čajnico in v njej radostno uzrl shahovnico z dvema zagnanima shahistoma. Sam sem prav tako sodil mednje – na tistem svojem drugem potovanju v Afganistan sem z naključnimi sopotniki na vlaku, gosti v restavracijah in čajnicah odigral vseh sto partij in izgubil le borih dvakrat, obakrat v Afganistanu. V tisti nabito polni majmanski čajnici sem nato ostal vse do večera. Izzval sem zmagovalca v partiji, ki se je pravkar končala, in tedaj sem prvih zaigral shah po afganistansko – imenujejo ga *shatrandzh* in ima nekaj drugačnih pravil od uradno veljavnih: Afganistanci namreč ne upoštevajo rasističnega pravila, da mora partijo vselej začeti beli, v začetnem položaju figur sta zamenjani mesti, na katerih stojita konja in tekacha, ob tem pa črni kralj po patriarhalno stoji na črnem polju, beli pa na belem, ne pa kot sicer pri nas kraljici, partija pa se začne tako, da vsak igralec najprej povleče dve potezi skupaj. Kljub tem drugačnim pravilom mi je igra šla dobro od rok in ko sem premagal prvega, ga je takoj zamenjal naslednji, pa naslednji in naslednji in naslednji. Medtem je zhe vsa čajnica začela pozorno slediti mojemu boju na črno-belih poljih in vse skupaj je začelo dobivati podobo mednarodnega turnirja. Na pionirskih turnirjih in tudi republiškem prvenstvu sem se vselej kar dobro odrezal in tudi tedaj, tistega sončnega in vročega popoldneva v majmanski čajnici mi je vse gladko teklo; sicer raven njihove shahovske veshchine ni bila nič kaj zavirljiva, zelo pa mi je ugajalo, da so igrali shah z enako strastjo, kot mi pri nas na primer nogomet ali kosharko, nekateri pa tudi karte. Kadar mi je namreč nasprotnik vzel figuro, celo če je bila to povsem navadna menjava, je to pospremil z velikimi zamahi roke in zmagovitimi gestami, naposled pa je tisto pridobljeno figuro zmagoslavno razkazoval naokrog. Kot trezen in preudaren shahist sem to njihovo pretirano navdusenje nad jemanjem nasprotnikovih figur začel izkoristiti in sem jim najprej podaril kako svojo figuro, nato pa v nekaj potezah neusmiljeno pokončal. Nasprotniku sem namreč dal le na videz zastonsko figuro in mu prikrito za hrbtno pripravil polom, in medtem ko se je ta skupaj s celotno čajnico kot dete v vrtcu še veselil svoje pridobitve, sem mu ukradel kraljico ali kaj podobnega. Ko sem jih tako neusmiljeno premagoval zhe kaki dve uri, se je razpoloženje v čajnici začelo kvariti, vendar sem se še naprej posvečal zgolj igri, videl pa sem tudi, da so nekateri moji soigralci prihiteli v čajnico, ker so jih očitno odšli celo iskat, da bi naposled le nekdo porazil tega mladega nevernika. Po še eni uri samih zmag sem naposled tudi sam začutil nenavadno napetost v čajnici in pomislil, da me bodo na koncu počakali na ulici z nozhem, če bom še naprej tako zmagoval. Videl sem namreč, da so moje nenehne zmage za vse navzoče zdaj postale hudo moteče in nadležne. Kljub temu sem še naprej premagoval vse nasprotnike, in ko sem po nekaj urah spet pogledal skozi okno, sem videl, da sonce zhe tone za oddaljenimi grichi. Prav tedaj je v čajnico stopil dostojanstveni sivobrati *imam* in

je vse utihnilo, kot bi odrezal. Stopil je naravnost k meni, ki sem tedaj ravno postavil svoje figure in čakal na naslednjega izzivalca, in kot zmagovalec sem začel partijo z dvema potezama. Jasno mi je bilo, da če premagam še njega, tega mesteca ne bom zapustil živ. Sicer pa je bil resnično izvrsten igralec in chisto drugačnega kalibra kot vsi njegovi predhodniki, zato je hitro in učinkovito izkoristil, ko sem povsem zavestno naredil neko strateshko ne ravno najboljšo potezo, zaradi katere me je nato lahko zlahka in gladko premagal.

Chajnica je od navdushenja eksplodirala, *imam* se mi je zmagoslavno, a tudi vljudno priklonil, in vsi navzochi so nenadoma spet postali izredno prijazni do mene, me trepljali, sam pa sem se tedaj spomnil na zheno, ki me je ves ta chas čakala v hotelski sobi, in sem se poslovil. Drugich sem v Afganistanu izgubil partijo s potovalnim agentom v njegovi pisarni, vendar pa je ta med vso partijo nenehno tishchal k ushesu telefonsko slushalko in je najbrzh na drugi strani linije imel kakega izkushenega svetovalca. Morda pa je bila to le ukana, s katero mi je odvrchal pozornost od igre. V vsakem primeru je bil mozhakar nadvse pretkan in dostojen nasprotnik!

Poleg te izredne vljudnosti in naklonjenosti Afganistancev me je nadvse pritegnilo in ocharalo predvsem veliko osebno dostojanstvo, ki je odlikovalo prav vse domachine, naj so bili pastirji, kmetje, berachi ali pa dostojanstveniki. Ta njihova osebnostna celovitost je najbrzh izvirala iz kolektivne samozvesti plemen, ki jih v zgodovini niso še nikoli porazili in zasedli. Zgodovina sicer ima Aleksandra Velikega za edinega, ki mu je uspelo osvojiti Afganistan, vendar pa tega ni dosegel z vojskovanjem, temveč s poroko z baktrijsko kraljichno Oksano. Konec devetnajstega stoletja so srecho v Afganistanu poskusili Anglezhi, vendar so se porazheni umaknili, enako kot v dvajsetem stoletju Sovjetska zveza in za njimi Združene drzhave Amerike ... Tako eni kot drugi so sicer za nekaj let zasedli nekaj kosov dezhele oziroma mest z okolico, vendar domachinov niso nikoli premagali, res pa so jim v teh dolgih in strasnih desetletjih unichili domove, družhine in zhe tako maloshtevilne shole, bolnishnice in vso drugo infrastrukturo, da se je nekaj milijonov Afganistancev moralo izseliti in zdaj v bednih razmerah zhivotarijo v pakistanskih in drugih begunskih taborishchih.

Z Afganistanom je povezan še en moj osebni shok. Na silvestrovo leta 1979 sem v kranjskem hotelu s svojim ansamblom igral italijanskim in nizozemskim gostom in tako zbiral denar za svojo tretjo pot v Afganistan, kamor sem nameraval odpotovati spomladi, brzh ko bi skopnel sneg, si tam poiskati delo in se naseliti za stalno. Ko pa je na silvestrovo ob desetih zvecher po radiu v hotelski kuhinji napovedovalec povedal, da je Sovjetska zveza tochno opolnochi (moskovski chas nas namrech prehiteva za dve uri) napadla Afganistan, mi je takoj postalo jasno, da mi v tretje ne bo uspelo obiskati moje najljubshe dezhele.

Pri mojih dveh obiskih Afganistana, ki sem ga v tisti pushchavski nochi vzljubil dobesedno na prvi pogled, so vse moje izkushnje z domachini zgolj še utrjevale

moje zadovoljstvo nad njihovo pokonchnostjo in dostojanstvom, saj chesa podobnega v Evropi nisem she prav nikjer srechal, she toliko manj pa seveda v domovini.

Seveda se je ta moja zagledanost v Afganistan in Afganistance izkazala tudi v nasprotno smer; prav vsak hotelir, pri katerem sem stanoval po nekaj dni, mi je – najbrzh zaradi moje vechjezichnosti – ponudil, naj se zaposlim pri njem kot receptor, in vsi so zame na tak ali drug nachin skrbeli res zelo pozorno. V tamkajshnjih hotelih celo ni bilo treba narochila povedati na glas, zadostovalo je, da si je chlovek na primer zazhelel chaj, pa se je zhe chez nekaj trenutkov pojavil nasmejani natakhar s skodelico chaja. Prava telepatska postrezhbal!

Zhe v prvem afganistanskem hotelu sem tudi videl, da vodo hranijo v podstreshnem rezervoarju, v katerem se chez dan dovolj segreje, da ostane vrocha tudi vso noch. Sicer pa v tisti pushchavski avgustovski vrochini chlovek vroche vode sploh ni zares potreboval.

Bil sem na koncu pubertete, med katero sem obstojecho zahodno kulturo zachel zanichevati, she preden sem spoznal kako drugo. Evropska civilizacija in kultura sta me razocharali in hudo dolgochasili, Zahod mi je namrech zachel dobesedno smrdeti – po dolgih desetletjih bivanja tu sem se sicer tega smradu zdaj zhe toliko navadil, da ga sploh vech ne zaznavam. V Afganistanu pa mi niso bili vshech le ljudje, temvech tudi njihove navade in tisochletna tradicija, na katero se ta opira, torej islam (o svoji spreobrnitvi podrobneje porocham v knjigi *Tkalci duha*), vzljubil pa sem tudi njihovo ljudsko glasbo – pri drugem obisku sem si kupil veliko in dragoceno tamburo, ki sem jo nato igral she dolga leta. Vshech mi je bil tudi njihov jezik, imenovan farsi, katerega sem se mimogrede in brez vsakega posebnega truda nauchil kar dobro govoriti, saj ima veliko korenskih jeder skupnih s slovenshchino. Ob drugem obisku sem znal zhe dovolj farsija, da sem v hotelu v mestu Balkh nekaj vecherov zapored predaval drzhavnim uslužbencem, ki so imeli družhine v prestolnici, sami pa so se dolgochasili, in so me zato prijazno povabili, naj jim pripovedujem o svetu, iz katerega prihajam. Nekdaj je bilo mesto Balkh ena od glavnih postaj na svileni poti in prestolnica severnega Afganistana, dokler ga na zacetku trinajstega stoletja ni porushil Dzhingiskan in je zdaj le she majhno mestece, ki pa se lahko postavlja z vechtisochletnim parkom s po petdeset in vech metrov visokimi drevesi (vechjih in tudi starejsih nisem videl prav nikjer) in rushevinami obzidja, ki je ponekod merilo tudi po vech kot petnajst metrov v shirino.

V tistem njihovem chudovitem parku sem rad posedal pred sonchnim zahodom in med njim, ko so se neshtete ptice glasno poslavljalje od dneva s sladkim petjem. Iz Balkha sva se z zheno odpeljala v blizhnji Mazari Sherif, prestolnico istoimenske pokrajine na severu ob meji z Rusijo. Tudi tam imajo velik park, a z manjšimi drevesi kot v Balkhu, in tam sem pri pogovoru z domachini ves zachuden odkril, da znajo rushchino. Prej namrech nisem nikoli niti pomislil, da Afganistan meji na Sovjetsko zvezo, niti mi niso padli v ochi osamljeni ruski zemljemerici, ki sem jih

na obeh obiskih srečeval na najbolj osamljenih mestih, in ki so najbrž zhe pripravljali poznejšo sovjetsko invazijo.

Mesto Mazari Sharif obdajajo bela gorovja, nebo pa je bilo chudovito modro. Med obchudovanjem razgleda sem nenadoma uvidel, da po nebu letajo velike jate izključno belih golobov. Ta njihova nenaravna uniformnost me je zachudila in sem o tem zanimivem pojavu pozneje she veliko premishljeval. V Afganistanu je imel tedaj chlovek namrech vselej na voljo neskončno chasa – enako kot ga je vselej obkrozhala neskončna pokrajina. Od neskončnosti do večnosti pa je le she en sam mali korak. In ko sem dan za dnem obchudoval to popolno ravnovesje razgleda na bela gorovja, modro nebo in bele golobe na njem, se mi je zazdela edina reshitev na to vprashanje domneva, da so Mazarci zhe od nekdej s svojega neba dosledno sklatili slehernega nebelega goloba, ki si je drznil onechastiti njegovo nebishko modrino. Pomemben del Afganistancheve pokončnosti in dostojanstva je bila tudi velika pobožnost – Alah svojim chastilcem namrech lepo okrepi njihovo samozavest in samopodobo. Pri tem pa je morda najpomembnejše to, da so Afganistanci vselej smeli imeti pri sebi pushke in je bilo streljanje nebelih golobov prav primerno prilozhnostno urjenje. V dolgih stoletjih pa so menda tudi predniki teh golobov sami uvideli, da se v Mazariju Sharifu in okolici brez belega perja sploh ni vredno zvaliti. Z enako potrpezhljivostjo so Afganistanci najbrž opravili tudi s hujshimi nadlogami od sivih golobov, in torej tudi z rusko in amerishko okupacijo.

V mojem spominu pa tisti nekdanji (predvojni) Afganistan za vselej ostaja obljubljeni, sanjski dezhela, ki so mi jo ukradli tik pred nosom, in je nato izginila z oblichja tega sveta kot vse, kar je predobro za nash drzni novi svet.

Ivo Antich

STIHOMITJA

(Dialogi z razlogi)

RAZLOGI

- Chemu dialogi?
- Razlogi so mnogi ... Od Zenona Prvega prek Zenona Drugega do Zenona Tretjega ... Vse do zena tretjega (japonskega po indijskem in kitajskem) ...
- Ali ni vmes Sokrat?
- Stokrat.
- Kaj pa Lukijan iz Samosate?
- Zmeraj aktualni migrant iz Sirije ... Grška legenda dvogovora kot satirichne debate.
- Dialog kot humor?
- Humor vsebuje tudi umor ... Lukijanov »glavni junak« je bil Haron, prevoznik dush chez reko »dialoga« med svetom zhivih in svetom mrtvih.
- Dialog kot dialektika?
- Soochanje nasprotnih pogledov na isto stvar.
- Kot pot do vednosti o resnici?
- Do nevednosti, ki je edina resnica.
- Chemu potem sploh ta pot?
- Skoz dialog se prvotna slutnja izchisti v spoznanje, da noben sogovornik ne ve nich.
- Za kakshne nasprotne poglede gre?
- Osnovno nasprotje je racionalno – iracionalno.
- Razum in chustva?
- Zagon uma in nagon brezuma. Vse v lucht sumu.
- V lucht dvoma?
- Nedvomno ... Racionalno in iracionalno – oboje banalno.
- Je to paradoksalno?
- Radikalno ... Pot napredovanja kot privid ... »Panta rhei« brez mej ... Vse teche negibno ... Resolutna meditacija kot absolutna akcija ... Izstreljena pushchica stoji na mestu ... Ahil in zhelva tekmujeta v prehitevanju, a se v bistvu sploh ne premakneta ...
- Se vsaj dotakneta?
- Niti to ne. Dialog je dozdevna reshitev vseh na(d)log, ker je le mimobezhen dvostranski monolog.

- Kaj je z vidika take skepse bolj nevarno: razum ali chustva?
- Razum trum in chustva ljudstva – skrajnost obojega je blaznost.
- Govorish o mnozhici. Kako pa je s tem pri posamezniku?
- Tudi brodolomec na samotnem otoku je del mnozhice.
- Ali ni Zenon Prvi rekel, da mnozhice ni?
- Reductio ad absurdum ... Napovedal je »prazno mnozhico« danashnje matematike: mnozhica, ki nima nobenega elementa ... Za sholski pouk – mozhganski ruk ...
- Je mogoche rechi, da je razum pragmatika, chustva pa so ekstatika?
- Razum je ekstatika pragmatike, chustva so pragmatika ekstatike.
- Ali je res, kot pravi izrek, da si brez chustev mrtev?
- Brezchutnost je najtezhje chustvo. Le razum je zmeraj prava zhrtev.

STIHOMITIJA

- Eden od razlogov za dialog je filozofija. Kaj pa poezija?
- Tudi ta. Che zhe nista sestri, sta vsaj polsestri.
- Prijateljski?
- Na konici nozha.
- Se ogrozhata?
- In bozhata.
- Dialektichno?
- Kataleptichno.
- Se grabita za vrat?
- Kot brata brat.
- Eklampsija?
- Akatalepsija ... Dvotirna nemozhnost doumevanja.
- Torej preostaja le mozhnost izgorevanja?
- Vztrajanje v nasprotju ... Vsak svak v svojem zaplotju ...
- Kontrasti v pasti?
- Vsak kontrast je lastna strast. Contrasto je srednjeveshka pesnishka zvrst: verzificiran disput kontrastov. Streitgedicht. Kontroverze skoz kontraverze.
- Ali niso bile te razprave dokaj sklerotichne?
- Pa tudi erotichne.
- Kot tencone, trubadurske pesmi nagajivke?

- Dvogovorne ljubezenske prepirljivke ... Stihomitija kot stihomanija ali shtihomanija (vrezi z verzi). Tako se je, grobo slikovito, stvarno in udarno, brez »mokrócvetechih rozhic« kot julijskih primicij, zachela tudi slovenska posvetna poezija ...
- Organist in »fekalist« Pavel Knobl?
- She bolj nobel ... Sto let pred njim mozh, ki združuje ime avstrijskega cesarja in balkanskega junaka ... Franc Jozhef Jankovich, oskrbnik gradu Slatna pri Litiji ... Leta 1712 je v urbar zapisal dvogovor z naslovom »Ena lepa peisem od eniga peianega mozha inó zhene« ...
- She bolj vulgaren kot Knobl?
- Zakonska idila kot »hard boiled poetry«, sočna izmenjava rimanih kitic ... Zhena mozhu pravi: »Ti prederti Kurbesin« ... On pa njej: »Ti prekleta Kurba stara, kdu za tvuj hud jezik mara.«

OKUL(T)ISTIKA

- Kaj delash?
- Sir jem.
- Zdravo za prebavo, kajne?
- Niti ne ... Zvishuje holesterol.
- Kaj pa je potem za storiti?
- Sto stolov.
- Ali to pomeni stololov – lov na stole?
- Točke za stolčke ... Biciklizem, sedeči alpinizem ... Stol, najvišji vrh Karavank ... Vse pleza po zvezah ... In zraven krade iz navade (primerjaj anglobalno besedo »stole«) ...
- Kam to pelje?
- V rajsko brezdolje.
- Se pravi: po smrti ... Je to optimizem?
- Optični misticizem: nich na obzorju prihodnosti.
- Slepa pega brezizhodnosti?
- Nerodnosti. Gotovost negotovosti. Plodne blodnje.
- Za napredek so nujne vizije, ali ne?
- Pozitivne, kreativne; prekerne, prekomerne; podjetne, umetne ... Presegli smo Broza, zdaj je vizija – borza. Vse vech ljudi ima vizije, vse do polomije ... Buljijo v ekrane, v okeh jim cvetijo slepeche vizije kot rane ... Po vashkih ulicah Emone se mnozhijo svetovljanske okul(t)istichne modne mone ... V isti ulici kramarske sosede, beda zraven bede ... Shtala za zrcala, bergle za oči, stekelca, okvirchki, leche sreche ... Korektore vizure, ozkogledi pogledi, širokousti popusti ...

- Treba je iskati trzhno nisho, mar ne?
- Nisha je anglobalno: niche. Izgovori se: nich.
- Pa tudi: nish?
- Mish v Nish(ta).
- Kako je torej z vizijami?
- Kot s prerokbami: meshajo se z iluzijami.
- So vse to res le prividi, optichne prevare?
- Samoprevare. Determinizem pomeni: za vse si sam kriv. Tudi za trupel polne omare.
- Nekoch je bila znana prerokba: pod rdecho zastavo bomo jedli travo. Kaj pa bomo jedli pod belo zastavo?
- Kravo. Silikonsko. Balonsko. Z vizijami navdihnjeno. Kot balon napihnjeno.

Prevajalnica

Ante Popovski

SAMUIL, HRAST, KAMEN

SAMUIL

I

Nich ni ostalo za chloveka
– najgrshe je preseigel
in prepade je napolnil
in brezna
in reke izchrpal
kamen
chrn gol kamen

In mesec se ni spustil po stozhnikih
gumna niso zrna videla
namesto plodu je po drevju rasel
V dlaneh so ga kot kruh stiskali kmetje
in prvesnice so namesto otroka
rojevale kamen
chrn gol kamen

Koliko ruka je narjula divjina
zadnja volchica je crknila po golichavah
ne bo se vech rodil volchich!

In nori vetrovi
so le pogorishcha raznashali
jih odlagali
eno na drugo
eno ob drugo
v hribe vishje od vseh stoletij je zrasel kamen
gol chrn kamen

Nich ni ostalo za chloveka
najgrshe je preseigel
in prepade je napolnil
in brezna
in reke izchrpal
kamen
gol chrn kamen!

II

Pridite, fantje, chrni silaki,
pobalini, shakali, orli,
z vseh prelogov
iz vseh dobrav
vsi dedje
in vsi rodovi
Pridite,

Da se zberemo, da se vidimo,

Ostalo je v krvi she iz davnine nekaj
nobena huda kacha v zemlji ga ne bo izsesala
nobena travica
nobena korenina ga ne bo izsesala,
ostalo bo da bo hranilo to
chrno in prekleto
za rojevanje obilja
– mozhatost in revshchino.

Pridite moji chrni silaki,
vsa stoletja in vsi rodovi
Pridite,
da se zberemo,
da se vidimo,

Da razorjemo ta kamen
in da namesto plodu krivico posadimo
da spne globoko korenino
in goste veje doda

Viharji naj to lomijo in ga ne zlomijo
Zemlja naj se trese
in nori vetrovi in jalove globeli
– to naj raste visoko nad nasho nesrecho

– da se nanj obesimo!

III

Ali pa pridite
Obujkarji opankarji ribichi
Brsjaki mijaki
Pridite

Po vseh ohridih in po vseh prespah
Da pojdemo
Da se preshtejemo

Naj nas je malo
Naj nas je mnogo

Zgradili bomo carstvo
Naj vidimo koliko stoletij bomo carovali
Kdo nam bo car

Kdo Bog
In kdo vohun nam bo,

Pridite

Da se preshtejemo!

IV

V tem carstvu moshkih in brez carjev
Naj se vsi poklonijo nozhu
Ki ga v rokah stiskajo te chrne belasice
In dobrane

Z njim naj se vsem oči izkopljejo
V tistem prepadu spodaj
In telesa naj jim z njim prebodejo

Opankarjem ribichem brsjakom

Da bo to carstvo ostalo pusto
In samo kamen,
Chrn gol kamen naj se nakoti

Da nam ime pod sabo varuje
Vnuki naj nam ga odkopljejo

Da bomo z njimi tudi mi zhiveli na veke.

V

Gospod
Iz tega pepela mojega carstva
Porodi mozhe in revshchino

Lepo je zanje da jim prinesesh vsaj kamen
Da se z njim hranijo in da zrastejo
Visoko visoko
Do tja od koder se zachne spushchati
Tvoje carstvo navzdol
Od tam naj zagledajo
Kdove kateri svoj rod
Ki jih she ni dorasel

Gospod
To moja doba naj vidi svoje veliko pleme
In naj umre spokojno.

HRAST

Jaz, izsusheni ljubimec stoletij,
sem vzljubil vse dobrote in vsa zla,
in vso zhilavost te golichave ob meni
sem s koreninami posesal.

Pozabljen se dvigam na tem chrnem kamnitniku
in s svojo mochjo hranim negotovost nad sabo
na moji skorji so kopice nakopichile bojazni
vendar sem zmeraj bil surov do slabotnih

Ljudje, vi, ki prihajate, da si oči odpohijete na mojem okostju,
starost me je doletela in jaz sem zhe suh
hrbet zvijam k tej postni zemlji.

V mojih koreninah se bo drug zakoreninil
pognal bo visoko. In na tem hribu, kjer smo zdaj,
se bodo nashi vnuki igrali.

Prezhivel sem vse dobrote in vsa zla
in zdaj mi chas hrbet zvija.
V moje meso ste imena svoja vrezali,
toda nekoch vam jih bom spet vrnil.

KAMENA

Ti vzidesh na Vzhodu, a nikoli ne zaidesh.
Vsi so ugasnili
– Samo ta svetloba, v tebi gori.

Kakor vse drugo – se je tudi tvoja beseda v meni rojevala
In kakor sem poskušal izgovoriti tvoje ime
Tako mi je glas skamnel na ustnicah.

Dolgo so trepetale to noch veje ob jezeru
A po obali se je sprehajala zgodovina
S tvojim imenom in z malo mesechine v rokah.

ANTE POPOVSKI (1931, Lazaròpole – 2003, Skopje), makedonski pesnik, esejist, prevajalec. Rojen v vasi blizu Debra (meja z Alb.), poimenovani po Lazarju, edinem prezhivelem v turškem pokolu domachinov, ki so se zatekli v bliznjo jamo; ta lokalna legenda, skupaj z moshkim kolom *teshkoto*, ki izvira iz teh krajev, se zdi zgodnja iniciacija njegove tragichne, a nezlomljive vizije domovine, kot jo je monumentalno razvil v svojem opusu. Po gimnaziji (Bitola) in medicinski fak. (Skopje) zdravnik (kot njegov oče) v domasih krajih, pozneje novinar in knjizhevnik (tudi minister za zdravje) v Skopju.

Prva zbirka *Odbleski* (Odblèsoci, 1955) ni bila posebno uspešna, druga zhe z naslovom *Vardar* (1958) kazhe »prerod« v smeri izvirne refleksije konkretne domovinske topologije, ki se z vsako naslednjo zbirko pogloblja po enako znachilnih naslovih od tragichnega vladarja prek nepokorjenosti do maka (maked.: mak = mak; maka = muka) in kamna (Samuil, 1963; Nepokor, 1964; Makovi, 1969; Kamena, 1972) itd. V bistvu so vsi naslovi »odbleski« ali poetichno-simbolichni sinonimi za en sam ključni pojem, ki naslavlja pesnitev *Makedonija* (zb. *Nepokor*), v kateri je vrsta temeljnih definicij: »To je ta preprosta zemlja iz dvolichnega kamna in sonca / ... / A nihche je ne pozna / ... / ni kratke poti do domovine / ... / Bodi blagoslovljena, neizmishljena dezhela poetov!« – V tej zvezi je posebno simptomalna pesem *Mechkin Kamen* (tj. Medvedov Kamen; topos pri Krushevu, kjer je bila med t. i. ilindensko vstajo 1903 bitka proti Turkom; danes je tam mogochen spomenik »metalcu kamna«), katere zadnji verz je beseda »Makedonija«. – Tako je Popovski onkraj populistichnega patriotizma s svojim na prvi pogled neposrednim, preprostim, raskavim idiomom, ki pa je v resnici briljantno sintetiziran do izmuzljive hermetichnosti, markantno realiziral svojo metaforichno ekspresijo domovine kot radikalno identifikacijo z usodnim bivanjskim toposom v nadrealistichno sublimiranjem kontekstu ljudske mitologije in geohistorichne tradicije od (pred)antichnih sledov prek bizantinsko-turshkega »intermeza« do sedanjosti. Kot eno osrednjih imen sodobne mak. poezije (z mnogimi prevodi in knjizhnimi izbori po svetu) je na chelu tiste modernizacije po letu 1950, ki se, z opazno razliko glede na sočasne premike v drugih literaturah jugofederacije, ni spogledovala s svetovljanstvom, temvech je v delih shtevilnih avtorjev vztrajno analizirala identiteto nacionalnega prostora. Ciklus *Samuil* je ena od pesnitev, ki pomenijo jedro v opusu Popovskega; druge tri so *Vardar*, *Makedonija*, *Karaorman* (poetika izrecne domache toponimije je nasploh obichajna v mak. poeziji, v slovenski je bolj redka in kvechjemu zastrta; Shalamun je npr. svoj domicil anagramsko »zakodiral« v naslovu prvenca *Poker*, 1966). Naslovni vladar v besedilu ni razviden od zunaj, na opisni nachin, temvech spregovori od znotraj v avtoidentifikaciji tako s pesnikom kot s svojim strahotno porazhenim, a nezlomljivim ljudstvom opankarjev, ribichev, siromashnih plemen (Brsjaki, Mijaki); sintagma »chrne belasice« evocira goro Belasico, kjer so Bizantinci premagali Samuilovo vojsko in oslepili 15.000 zajetih vojakov (1014). Podobno se pesnik identificira z elementi narave, z reko, goro, s sonchnicami ali z drevesi (hrast, oljka, bukev itd.) kot simboli vzpona med zemljo in nebom, she posebno pa s kamnom, ki je zanj ključni fenomen trpno-uporne energije, zaznavne v makedonskem pejsazhu.

Kot je vrsta makedonsko-slovenskih vzporednic in podobnosti v zemljepisu (enotretjinski »ostanek«), v zgodovini (enako ime legendarnega vladarja Samuil – Samo; stoletja anonimnosti pod tujci), v jeziku (skupne znachilnosti, ki jih ni v vmesni shrvi.) itd., tako tudi tukaj izbrane pesmi korespondirajo z nekaterimi pesmimi slovenskega pesnika Josipa Pagliaruzzija, ki ima pesem o Samuilu, v drugi se identificira s hrastom, njegove »grobne pesmi« asociirajo nagrobne kamne (obshirno pesnitev je posvetil tudi Cirilu in Metodu, ki sta za Grke Grka, za Bolgare Bolgara, za Makedonce pa solunska Makedonca, utemeljitelja prve slovanske pismenosti).

GAJINA HCHI

ODSEVANA ZHENSKA

Predam se z veseljem dogodivshchini
da prebiram v zrcalu
odsevano zhensko.
Ne bojim se da me zavrne
je Gajina hchi
verjame v odsevano podobo
verjame v tisti edini odsev
ki se ujema z mojimi chustvi
V njenih ocheh
odlochnost in ponos
rada omili vsako jedkost in ostrino
ljubi in varuje kot jaz
Zazira se v muhasto prihodnost.

V BISERNI SVETLOBI

Kako sladko je spominjati se
srca na ustnicah
kjer brez vsakega truda
zorijo globoki stavki
v biserni svetlobi
ko morje bozha
lunino telo
drhteche kot moje
ki chaka na jutrishnji dan.

OB PRVIH JUTRANJJIH SAPICAH

Zdaj ko moje zhivljenje niha
kot kapljice vode iz ledenih svech
ob prvih bezhnih sončnih zharkih
ne odkrivam samo

ne odpiram samo
posode spominov
odprem tudi okna jutranjim dihljajem
in med medleche belimi oblaki
stkem dve veliki razprostrti perutnici
Strmim v tisto podobo
ki si jo pobožno ogledujem
kot da bi shlo za mojstrovino
da bi na njej prepoznala svoje sledi
ko za hip preletavajo nebo.

SANJE IN SVEZHE MISLI

Pod cvetocho cheshnjo
sledim frfotanju cvetnih lističev
ki se razigrano lovijo
V meni pa budijo sanje in svezhe misli
Ko se pomladanske kaplje
v zraku razprshijo
po starodavnem plesu
da se slednjih predajo spokojnosti
zemlje ki vse sprejme.

LEBDIM

V mirni in prijetni nočni temi
vzvalovim v spominih
Pustim jim da odtekajo sijochi
na dno tishine
ki pridobiva moč in shirino
V njej se moj glas izgubi
in odstopa mesto podobam
Vse vidim
vidim grme otroštva
vidim ustnice mladosti
vidim knjigo zhivljenja ki jo
napol odprto poznam
In kot Venera, chisto blede v svojem sijaju,
samotno bedim nad nepopisanimi stranmi.

BARVE LJUBEZNI

Na krpi zhivordecnega morja
med lovorjevimi vejami
se oči gubijo v zasledovanje
ljubezenskih skrivnosti
Barve ljubezni
sadezhi z drevesa zhivljenja
minila so leta obilnih zhetev
dan za dnem se mi zdijo bolj zharecha
kot mavrica radodarne mladosti
Petje chrichka se vrine
med moje porajajoče se misli
na vedre trepalnice pa
pustim da lega vecher.

TRENUTKI

Slisim svoje korake
v praznih sobah
Zaznam vonj svojih otrok
predstavljam si jih v vsakem kotu
Chas mi je pokazal pot
kako naj razberem svojo notranjost
in spet zagledam globino neshtetih svetov
Nekatere bi rada izdrla iz svojih oči
jih stlachila v usta
Saj jih pero sprejme
in napraska na beli list
Ko pa je roka utrujena
si nalozhim te mile svezhnje
in jih s sabo odnesem
kamorkoli me nesejo noge.

PODOBA

Zaprla bom oči
da si vas bom lazhje predstavljala
Med poletom
s srečnimi perutmi
da odkrijete in zavonjate
kot Alica
chudezhno dezhelo.

PEPELNATO SIVA SVETLOBA

Hodila sem bosa
brez okovov
med sončnicami
Rezala sem veter
on pa me je bozhal.
K zharechemu cvetu
sem stegovala roko
reshetala ostanke semen
Zdelo se je kot igra dekletca
ki si zheli sonca, barv
a prechudovito zharenje
je ugashalo
v lakoti
v mojih očeh
zastrtih od črnih senc
pepelnatu sive svetlobe
spominov.

SHIRNA PLANJAVA

V meni je
pod nebom ki se krivi
v objem
shirna planjava
brez meja
Ko jo v celoti prehodim
orošena z dobrim in zlim
trgam zase
in za druge
le rastlinice ljubezni
da jih posadim na polje
chloveshke bolechine.

DROBNI BISERI

Kot dekletce sem videla
v rahlem jezeru oblakov
kako moje obličje odseva in kako
široko dihajo in valovijo moji lasje

V odsevu sredi korenin sem se
zagledala in se prepoznala.
Na travi sem samo sebe tudi lovila
bil je moj svet
zvečer je zaspal v moji postelji
ob zhebranju malih proshenj
obljub in zhelja
za naslednji dan.
V jeziku nedolžnosti sem gojila
v sebi drobne bisere in jih tudi
ohranila med tekom let ki spominjajo
na zhivljenje v katerem enako
kot zdaj videvam svoj odsev.

RODILA SE JE FIGA

Na zidku ob vrtnem vhodu
med kamenjem
iz neke sluchajne shpranje
je vzklila in zrasla figa
pod prostranim nebom
v samoti in tishini.
Izshla je nenapisana pesem
avtobiografija drevesa
manifest prerojenja
velichasten opomin nashi vesti
naj si ne napravimo spanja
za napadeni svet
ki se krchi v neshteto oblik
kjer tudi jaz drobec zhivljenja
dobim svoj delezh
z duhom vetra.

VECH KOT KONCERT

Razkoshna jesenova kroshnja
tik ob hishnih vratih
radost za ptice
vsak dan glasnejshih

In tudi moje veselje
vabilo da se sprostim
kot chizhkovo grlo
ki izzveneva nad mojo glavo
Saj prepeva zame
v vrhunskem koncertu
Dojamem njegov smisel
in ga podarjam nebu.

POEZIJA

Rozhnati zaton ugasha
ves zlat na obzorju
Na njivah klasje spi
v sveti vecherni tishini
Temní drevesni obok
pogled se ustavi v neskonchnosti
in ishche zvezde odsotnih
utrne se solza
Malo dlje shepeta morje
Poletim
z nochjo ki bezhi
in se prepustim charu besed
ki privrejo iz darezhljivih strani
kjer vечно zhivi in navdihuje
poezija
ki je premagala chas
in vstaja iz svojega razprshljivega pepela.

DOLGI LETNI CHASI

Morski vetrich
zaveje v vinograd
ves omamljen brska med grozdnimi pregibi
Dotakne se me in ugrabi
pod zhe utrujenim soncem
ki se naglo spushcha
za mojo nerodno senco
ta pa se gubi in razteza
v krajshih chasovnih presledkih

v neskončne travnate bilke
 med burnim zhivljenjem in počasnimi smrtmi
 v zelenem dehtenju
 in chudezhu poljskega cvetja.
 Neizmerna podezhelska spokojnost
 ob zatonu dneva.
 Barve in svezhi pozhirek vonjav
 me silno vzradostijo
 dalech od posvetne minljivosti
 ponovno okrepim dolga obdobja
 prefinjenih trenutkov sreche.

ZDELO SE JE DA VSE CVETI

V tanchici
 davnega sonchnega zahoda
 nastopa zlato klasje
 v zrachnem plesu
 Spremlja ga
 z lahnim ritmom
 ena samcata plavica* brez senc
 katere je eno samo lahno migetanje
 podobno tvojemu prosojnemu
 pogledu
 ki je trajal neskonchno dolgo
 na nezhnih oblinah mojega telesa
 ko so prsi silile navzgor
 in se je zdelo da vse cveti
 ko sva shla mimo skupaj.

* V italijanshchini je plavica – fiordaliso – moshkega spola. (op. prev.)

ZVEZDE

Zvezde so kot metulji
 trkajo na shipe
 ponochi
 ne vstopijo
 Svobodno krozhijo po nebu
 brez meja.

BREZ OBZHALOVANJA

Dosegla sem samo sebe
ko sem stopala po daljnih cestah zunanjih svetov
She veliko želja imam
za sedanje zhivljenje
na prazniku sveta.
Videla sem
brez tanchic na okeh
slishala sem in poslushala
Dala sem in prejela ogromno

Zdaj prosim
da ne pustite mojega srca
polnega molchanja.

S HREPENENJEM PO LUCHI

Medlim ko se vecherí
kot hibiskusov cvet
in pod plashchem blage nochi
s hrepenenjem po svetlobi
obnavljam svoj mali jaz
Da bi lahko nadaljevala pot
na reki razuma
in povzdignila svojo misel
nad vsakim izbruhom vojnih
pesmi.

LJUBEZEN NE POCHIVA

Vzniknila je zvezda
in zemlja je nabreknila
da bi z nitko povezala bolechino.

Ljubezen ne bo pochivala.

V PUSHCHAVI BESED

V vsakdanjem trushchu
zmanjkajo besede
ki nagovarjajo dusho.
Srchna zhalost se hrani
s pushchobnostjo stvari.
Besede so zato da jih
govorimo in tudi poslushamo.

BALONCHKI

V vrtu ki sameva
sedim na kamnu ki sem ga
izmaknila vazi s sivko
Tkem misli z nitjo spomina.
Pograbim najlepshe
razobesim jih okrog sebe
kot da bi bili balonchki
o katerih vem da lahko pochijo.

OB ZORI

Kam gresh
bela megla
ki ob zori
razparash pristanishke luchi
in prekrijesh stiske in
tesnobo Gajinih otrok?

KAJ SMO?

Smo svetloba
smo senca
tudi ko si
s smaragdnim bliskom v okeh
s polnim in globokim glasom
z omahljivim nasmeshkom

zaupamo
skrivnosti kako gojiti
sadezhe ljubezni.

V mojem *vesolju*
prepredenem z mislimi
je vsaka zora orošena
s solzo hvaležnosti.

*

Tudi ko strmoglavljam kot Alica v svet, kjer je vsako pravilo
postavljeno na glavo, najdem prostor, kjer odkrivam, kdo sem.

O avtorici

Italijanska pesnica, pripovednica, esejistka in kulturna delavka **Isabella Flego**, chlanica italijanske Unije Istranov, se je rodila v istrskem rudarskem mestecu Rasha, kjer je bil njen oče rudar, in zhe zamlada je tam z družino doživela in izkusila trdote nekdanjega zhivljenja, ki je dandanes – vsaj na našem koncu – za marsikoga skoraj nepojmljivo. Tistemu chasu in kraju pa ochetu je posvetila kar nekaj globoko občutenih pesmi, saj so se ji neizbrisno vtisnili v spomin in jo dushevno zaznamovali. Od leta 1959 pa zhivi v Koprju, kjer je bila sprva ucheteljica in nato do upokojitve ravnateljica na italijanski osnovni sholi. V nekem obdobju je zhivela v Afriki, v Gani, in kasneje, leta 2013, je vsaj deloma povezala lirichne spomine tudi nanjo v svoji zadnji pesnishi zbirki s skrivnostnim naslovom *Mate Masie* (Koper, 2013). Bralcem pa je razodela njegov pomen, ki ji je zelo vshech, tako rekoch po njeni meri: *Ciò che sento, conservo.* (To, kar slishim, ohranim.) Gre za binom, ki v navadnem govoru pomeni tudi »razumem, razumem« (tj. »ni mi treba dalje razlagati«). Zanimalo jo je in jo she zanima marsikaj, tudi družhbena vprashanja in politika, saj je leta 2002 celo kandidirala za koprsko zhupanjo, in se she vedno zelo aktivno udejstvuje v raznih drushtvih in krozhkih. V literarnem pogledu pa ni zelo gostobesedna avtorica, njen knjizhni opus zlepa ne bo zasedel cele police, drugache recheno – ni obsedena z zheljjo, kot s(m)o obichajno literati, da bi jo vezali vsaj v revijo, che zhe ne v knjigo. Pishe neprimerljivo vech, kot pa objavi. In pili, in spreminja, in odvzema ali dodaja, in nato spravi v predal. Ko pa le objavi, dobi za navrh she kakshno nagrado. Tukaj prevedene pesmi so iz zhe omenjene zbirke, ki pa niso povezane z Gano. Leta 2000 je prejela nagrado za povest in pesmi *Il primo giorno* (Prvi dan), in istega leta tudi za esejistichno delo *Il monopattino e la bambola di pezza* (Skiro in punchka iz cunj), leto kasneje pa za esejistichno delo *Girolamo Gravisi sparso in dotte carte* (Girolamo Gravisi, nezbran v uchenih listinah). Leta 2005 je izdala samostojno zbirko *Oltre le pupille* (dvojezhichno ital. in slov.: Onkraj zenic). Z Irene Visitini je uredila zbornik razprav vech avtoric *Personaggi femminili nella narrativa di Fulvio Tomizza* (Zhenske protagoniste v pripovednishtvu Fulvia Tomizze; Edit, Rijeka, 2013).

Prevedla in zapis o avtorici napisala Jolka Milich

Pavel Aleksandrovich Florenski

IKONOSTAS – KRALJEVSKA VRATA (odlomek)

Po prvih besedah Geneze je »Bog ustvaril nebo in zemljo« (Gen 1,1) – ta delitev vsega ustvarjenega je bila vedno priznana kot nekaj temeljnega. In tako v veroizpovedi imenujemo Boga »stvarnik vidnih in nevidnih stvari«. Stvarnik vidnega, kakor tudi nevidnega sveta. Ta dva svetova – vidni in nevidni – se dotikata. Vendar pa je razlika med njima tako velika, da se je nemogoče izogniti vpraskanju o meji, na kateri se stikata, razločujeta ali pa tudi združujeta. Kako naj to mejo razumemo?

Tu nam bo, tako kot pri drugih metafizicnih vpraskanjih, za izhodishche služilo to, kar vemo o nas samih. Da, življenje naše dushe nam daje oporno točko za razmišljanje o tej meji dotikanja obeh svetov, kajti tudi v nas samih se življenje v vidnem svetu izmenjuje z življenjem v nevidnem svetu in zhe s tem nastanejo časovni intervali – včasih kratki, včasih izredno zgoshчени, včasih celo do atoma chasa – v katerih se oba stakneta in nam postane ta spojitev dojemljiva. V nas se tanchica vidnega za hip pretrga in skozi ta razmik, ki ostaja v nashi zavesti, zaveje pish nevidnega, netukajshnjega: ta in drugi svet se drug drugemu odpreta in naše življenje se dvigne v neprestano valovanje, podobno kot temperatura povzroči, da se vroč zrak dvigne navzgor.

Sanje so prvi in najpreprostejši korak – v smislu, da smo si z njimi najbolj domachi – življenja proti nevidnemu. A kljub temu, da je to nizhja stopnica, pravzaprav je skoraj vedno nizhja, sanje vendarle, tudi kadar so nekultivirane in divje, dvignejo dusho k nevidnemu in dajejo celo najmanj občutljivemu chloveku slutnjo, da obstaja she nekaj drugachnega od tega, o chemer smo navajeni razmišljati kot o edinem mozhnem življenju. In dobro vemo: na pragu sanj in budnosti, v prehodnem delu, ki se nahaja med obema in je hkrati meja njunega stikanja, nasho dusho obkrozhijo vizije.

Ni nam treba dokazovati (tega), kar je zhe zdavnaj dokazano: globokega spanca, pravega sna kot takega, ne spremljajo sanje, edino stanje med spancam in budnostjo. Prav ta meja med spanjem in budnostjo predstavlja chas, točneje recheno chas-okolje, kjer se v snu pojavijo podobe. Kakor je tudi malo verjetno, da ni pravilna tista razlaga sanj, po kateri le-te v strogem smislu besede predstavljajo trenutni prehod iz ene sfere duhovnega življenja v drugo in se shele kasneje, v spominu – to je, pri prenosu v dnevno zavest – razvejijo v časovno sosledje vidnega sveta, same po sebi pa imajo posebno »transcendentalno« časovno mero, ki je z dnevno neprimerljiva. Naj se na kratko spomnimo dokaza za to.

»Malo spanja, veliko sanj,« je jedrnata formula zgoshčenosti sanjskih vizij. Vsi vemo, da je v chasovnem intervalu, ki je po zunanjih merilih zelo kratek, mogoče v sanjah preživeti cele ure, mesece, celo leta ter v nekaterih posebnih primerih cela stoletja in tisočletja. V tem smislu nihče ne dvomi, da speči, ki se je umaknil iz zunanjega sveta in prehaja s svojo zavestjo v drug sistem, pridobi s tem tudi novo merilo chasa. Zaradi tega njegov chas v primeri s chasom iz sistema, ki ga je zapustil, teče z neverjetno hitrostjo. Toda če se vsakdo strinja – četudi brez poznavanja principa relativnosti – da v posameznih sistemih, vsaj kar zadeva premislek tega primera, chas teče po svoje, s svojo hitrostjo in po svoji meri, pa na zhalost vsakdo ni razmisljal – pravzaprav jih je bilo zelo malo, ki so – o možnosti, da bi chas lahko tekel neskončno hitro in bi se s popolnim preobratom skozi samega sebe, po prehodu skozi neskončno hitrost, njegov tok celo obrnil v nasprotno smer. In vendar se lahko chas res zmanjša v trenutek in se preobrne iz prihodnosti k preteklosti, od posledic proti vzroku, teleološko, in to se zgodi natanko tedaj, ko naše življenje preide od vidnega v nevidno, iz stvarnega v – prividno. Prvi korak v to smer, k odkritju trenutnega chasa, je napravil baron Karl von Prel, ko je bil še mladenič, in to je bil najbolj bistven korak od vseh, kar jih je naredil. Toda nerazumevanje privida ga je preplasil in ustavilo pred nadaljnim, še bistvenejšim odkritjem, ki ga je nedvomno čakalo na tej poti – pred odkritjem *preobrnjenega chasa*.

Shematsko je razmisljanje o tem mogoče pojasniti približno takole. Najbolj znane in v življenju vsakogar nedvomno najshtevilnejše – četudi v smislu, ki zanima nas, še neraziskane – so sanje, ki jih sprožijo kakšni zunanji vzroki, točneje rečeno, vzroki te ali one zunanje okolishchine. Pri tem gre lahko za kakšum ali zvok, na glas izrečeno besedo, odejo, ki je zdrsnila na tla, vonj, ki se je nenadoma od nekod pojavil, svetlobo, ki je zbadla oči itd. Težko je reči, kaj ne bi moglo sprožiti razvijanja dejavnosti ustvarjalne domishljije. Lahko da so – in to niti ne bi bila pre nagljena trditev – vse sanje takega porekla, pri čemer to v ničemer ne spodkopava njihove objektivne narave. Toda zelo redko se ta banalna potrditev, namreč da je povod sanjam kakšen zunanji dogodek, povezuje s samo kompozicijo tako nastalih sanj. Takšno nepazljivost glede vsebine sanj gre pripisati navadi, da na sanje gledamo kot na nekaj praznega, na nekaj, kar je brez vrednosti, nevredno razmisleka in analize. Bodi tako ali drugače, kompozicija sanj »s povodom« se, in upal bi si celo reči, da to velja za vse sanje ali vsaj vechino njih, odvija po tej shemi.

Sanjska domishljija nam kaže vrsto obrazov, okolij in dogodkov, smotno povezanih med seboj, seveda ne zaradi kake globoke osmishljenosti dogodkov, ki bi vodila dogajanje sanjske drame, temveč bolj zaradi pragmatičnosti: očitno vspostavimo neko zvezo, ki teče od določenih vzrokov (dogodkov-vzrokov), videnih v sanjah, proti nekim sanjskim posledicam (dogodkom-posledicam); posamezni dogodki, kakorkoli se zhe zdijo brez vsakega smisla, v sanjah vzpostavijo med seboj vzročno povezavo in sanje se razvijajo in stremijo k izidu,

in z gledishcha sanjalca na usoden nachin vodijo k zaključnemu dogodku, ki se pojavi kot razplet in dovršitev celotnega sistema vzrokov in posledic, ki jim sledijo. Sanje se konchajo z dogodkom x , ki se je zgodil, ker se je pred njim odvil dogodek t , in t je nastal, ker je pred njim prishlo do dogodka s , katerega vzrok je bil r , in tako naprej, gredoch od posledic k vzrokom, od naslednjega do predhodnega dogajanja, od sedanjega k minulemu, tja do zacetnega, vsakdannjega, popolnoma nepomembnega, komaj omembe vrednega dogodka a – pravzroka vsega, kar se je v sanjah razvilo. Mi pa pomnimo, da se je nahajal vzrok vsega sna, celotne sanjske kompozicije, zunaj nje, viden z budno zavestjo, da je bil to, za zaprt sistem spechega, neki zunanji dogodek ali okolishchina. Imenujmo ta zunanji dogodek Ω (omega).

Zdaj se spechi chlovek zbudi, ne le zaradi sunka, ki ga vzrok Ω sprozhi v sanjah, temvech ker je ta vzrok sam po sebi tisto, kar ga zbudi, pri vsem tem pa zaključek sanj, x , po svoji vsebini sovpade, ali skoraj sovpade, z vzrokom sanj, izkushenim v budnosti: z Ω . To sovpadanje je ponavadi tako tochno, da nam ne pride na misel, da bi bil odnos, ki neposredno povezuje dogodek x in vzrok Ω , lahko vprashljiv. Razplet sanj je nedvomno sanjska parafraza dogodka iz zunanjega sveta Ω , ki se je prikradel v svet spechega chloveka, povsem odmaknjenega od zunanjega sveta. Che se v sanjah pojavi strel in je v sosednji sobi prishlo do sreljanja ali so se zaloputnila vrata, lahko podvomimo o nakljuchnosti sanjske podobe: naravno je, da je strel v sanjah psihichni odmev strela v zunanjem svetu. Lahko pa rechemo, da sta prvi in drugi strel dvojna percepcija – s sanjskim in budnim ushesom – enega samega fizichnega procesa. Che v sanjah vidim mnozhico dishechih cvetov, ko so mi pod nos pomolili steklenichko parfuma, bi tehtko verjeli, da gre za nakljuchno ujemanje dveh parfumov – cvetlichnega v sanjah in vonja esence zunaj njih. Che me je v sanjah nekdo pritiskal na prsni in me zachel daviti, ko sem se od strahu zbudil, pa se je izkazalo, da je bi napadalec blazina, ki je padla name, ali pa che me je v sanjah ugriznil pes, prebujen od bolechine ugriza pa sem odkril, da me je pichil komar, ki je priletel skozi odprto okno, tu in v neshtetih drugih podobnih primerih sovpadanje razpleta x z vzrokom sanj Ω nikakor ni nakljuchno.

Ponovimo. En sam stvarni dogodek je dojet v dveh nachinih zavedanja: v dnevni zavesti kot Ω in v nočni zavesti kot x . Kot vidimo, v vsem izrechenem ne gre za nich posebnega; in res ne bi shlo, che ne bi bil dogodek x , kot posledica dogodka Ω , s svojim vstopom v zaporedje dnevne, zunanje vzrochnosti, skupaj z njim udelezhen tudi v drugi vzročni verigi – v vzrochnosti nočne zavesti, in che ne bi bil hkrati tudi posledica, a sploh ne tega vzroka; pa ne le tega, temvech celega niza vzrokov in posledic, ki se neprestano spushchajo na neko posebno verigo, proti nekemu izvirnemu vzroku a . Vendar pa a po svoji vsebini očitno nima nichesar skupnega z vzrokom Ω in zato ne bi mogel biti njegov izvor. Toda che a -ja z vsemi posledicami, ki iz njega izhajajo, ne bi bilo, tudi vseh teh sanj ne bi bilo, to je, ne bi moglo priti do razpleta x ; to je, mi se ne bi zbudili in tako zunanji vzrok Ω ne bi došel do nashe zavesti. Torej je x nedvomno sanjski, fantazijski odsev

pojava Ω , ni pa x noben »deus ex machina«, brez vsakršnega smisla, ki bi nasprotoval logiki in poteku dogodkov v snu, se nasilno vrnil v notranje podobe in jih nesmiselno prekinil, temveč le ustvari razplet nekega dramskega dejanja. Dogajanje v sanjah se ne dogaja tako, kot o zhivljenju mislijo tisti, ki ne chutijo Bozhje Previdnosti, kadar recimo trk vozil ali strel izza vogala skrajsha obetajocho aktivnost v polnem razmahu, temveč teče vse naprej kot v odlični drami, v kateri se konec zgodi zato, ker so dozorela vsa dogajanja in bi celotna drama izgubila ves smisel ter vso svojo vrednost, če tega zaključka ne bi bilo. Uposhtevaje tesno medsebojno pragmatichno povezanost vseh dogodkov v sanjah, razpleta x na noben način ne moremo razumeti kot samostojen dogodek, od zunaj dodan zaporedju predhodnih dogajanj, ki bi – po nekem nepredstavljivem naključju – ne porushil notranje logike in umetnishke resnice sanj v vseh njihovih podrobnostih. Nedvomno gre pri tovrstnih sanjah za celovite vase zaprte enote, katerih konec – razplet je predviden zhe na zachetku, she vech, one dolochajo tudi zachetek, zaplet in celoto vseh sanjskih podob. Če uposhtevamo nepomemben pomen razpleta samega po sebi, brez posledichnega dejanja, ki bi ga zaključilo, tako kot to zahteva chvrsta dramska pripoved, lahko mirno potrdimo teleoloshkost cele sanjske kompozicije: vsi sanjski dogodki se odvijajo v smeri konchnega razpleta zato, da zaključek ne bi obvisel v zraku, da ne bi bil to le nekaj ponesrechen sluchaj, temveč bi imel svoj mochan pragmatichen motiv.

Naj navedem nekaj opisov podobnih sanj. Tu je troje sanj, ki so se pojavile kot reakcija na zvonjenje budilke – to je Hildebrandovo opazovanje.

»Nekega pomladnega jutra grem na sprehod, in ko tako pohajam po zelenih poljih, pridem v sosednjo vas. Tu vidim vashchane v praznichnih oblachilih, z molitveniki v rokah, ki se mnozhichno odpravljajo v cerkev. Seveda, danes je nedelja in vsak chas se bo zachela masha. Odlochim se, da se je bom udelezhl tudi sam, she prej pa se bom malo spochil na pokopalishchu, ki obkrozha cerkev, kajti na sprehodu mi je postalo zelo vroche. Medtem ko prebiram napise na nagrobnikih, opazim, kako se vzpenja zvonar na zvonik, na vrhu katerega zapazim majhen vashki zvon, ki mora razglasiti zachetek bogosluzhja. Nekaj chasa negibno visi, potem se zachne zibati in naenkrat se razlezhejo njegovi gromki prodorni zvoki, ki me prebudijo. Izkazhe se, da zvoki prihajajo od zvonjenja budilke.«

Druga kombinacija. »Svetel zimski dan je, ceste so she pokrite s snegom. Obljubim, da se bom udelezhl izleta s sanmi, a je treba she dolgo chakati, ko mi naznaniyo, da so sani pred vrati. Zachnejo se priprave na vozhnjo s sanmi: oblachenje kozhuha, nameshchanje krznene vreche za noge, in konchno sedim na svojem mestu. Vendar se z odhodom odlasha, dokler se nestrpnim konjem ne da znaka z vajetmi. Premaknejo se in kraguljchki zazvenijo s tako mochjo, da se varljiva tkanina sna zdaj pretrga. Spet ni to nich drugega kot ostrí zvok budilke.«

In she tretji primer. »Vidim kuhinjsko pomochnico, kako gre po hodniku v jedilnico. Na rokah nosi nekaj ducatov krozhnikov, zlozhениh drug na drugega.

Zazdi se mi, da porcelanastemu stolpu, ki se dviga na njenih rokah, preti nevarnost, da se zruši. 'Pazi', jo opozorim, 'ves ta tovor bo zgrmel na tla!' Sledi seveda neizbežen odgovor: 'Saj to ni prvich, navajena sem!' ... in tako dalje, jaz pa ji she naprej nemirno sledim s pogledom. In res, na samem pragu jedilnice se spotakne in krhki porcelan se s treskom razleti na drobne koschke vsenaokoli. Toda hitro opazim, da zvok, ki nikakor ne preneha, ne prihaja od razbite posode, temvech – kot zhe zbujen ugotovim – od budilke.«

Analizirajmo zdaj podobne sanje.

Vzemimo primer sanj, ki je hitro nashel pot v vse uchbenike psihologije; v teh sanjah je spechi prezhivel leto dni ali vech v chasu francoske revolucije, bil navzoch ob njenem zachetku, potem pa, kot kazhe, v njej sodeloval ter se po dolghih in zapletenih dogajanjih, ko so si drug za drugim sledili preganjanja, bezhanja, nasilje, kraljeva smrt in tako naprej ... znashel med upornishkimi zhirondisti, v zaporu, bil zaslishan ter bil pred revolucionarnim tribunalom obsojen na smrt, na vozu odpeljan na kraj eksekucije, odveden na morishche, glava polozhena na tnalo, hladno rezilo giljotine se zhe dotakne njegovega vratu, ko se ves v grozi prebudi ... Mar ne bi bila mogocha pomisel, da se v zadnjem dogodku – ob dotiku vratu z rezilom giljotine – vidi nekaj, kar je locheno od vseh ostalih dogodkov? Mar ni ves razvoj drame, od revolucionarne pomladi do privedbe obsojenca na morishche, s svojim neprekinjenim tekom stremel k temu zakljuchnemu dotiku kovine z vratom, k temu, kar smo poimenovali dogodek x ? Seveda je taka predpostavka popolnoma neverjetna. In vendar se je ta, ki je vse opisano videl, zaradi tega, ker ga je iztrgani kovinski okvir postelje mochno udaril po golem vratu, zbudil. Che se v nas ne pojavijo dvomi o notranji povezavi in ciljni usmerjenosti sanj od zachetka revolucije (a) do dotika rezila (x), potem moremo toliko manj dvomiti o tem, da sta dotik hladnega rezila v sanjah (x) in udarec hladne kovine po vratu, ko je glava lezhala na blazini (Ω), en sam pojav, le da je zaznan z dvema razlichnima zavedanjem. In, ponavljam, pri tem ne bi bilo nich nenavadnega, che bi udarec kovine (Ω) prebudil spechega, in bi potem, v chasu nedolgega prebujanja, privzel simbolichno podobo morda samega udarca z nozhem giljotine, pa bi se ta podoba, obogatena z asociacijami, cheprav na isto temo francoske revolucije, razvila v bolj ali manj razshirjene sanje. Vendar pa gre za to, da te sanje, kakor she neshteto drugih iste vrste, naenkrat stechejo popolnoma obratno, kot bi po kantovskem pojmovanju chasa lahko prichakovali. Rechemo: zunanji vzrok (Ω) sanj, ki je celota zase, je udarec kovine po vratu, in ta udarec je simboliziran neposredno v podobi dotika rezila giljotine (x). Zato je duhovna osnova celotnih sanj dogodek x . Posledichno je, v dnevni zavesti, po shemi dnevne vzrochnosti ta dogodek tudi po chasovnem sosledju obvezno uvrshchen pred dogodek a , ki duhovno izvira iz dogodka x . Z drugimi besedami, dogodek x mora biti – po chasu vidnega sveta – zaplet sanjske drame, dogodek a pa – njen razplet. Toda po chasu onega, nevidnega sveta, se zgodi obratno, in vzrok x se ne pojavi pred svojo posledico a in tudi ne pred celim nizom svojih

posledic: b, c, d, ... r, s, t, temvech shele po njem. Koncha ga in ga definira, ne kot dejavni vzrok, temvech kot smotrnostni vzrok – τέλος.

Tako chas v sanjah teche, in to zelo hitro, k sedanjosti, obratno od toka chasa v budni zavsti. Preobrnjen je skozi samega sebe in z njim vred se preobrnejo tudi vse njegove konkretne podobe. To pa pomeni, da smo preshli v območje *prividnega prostranstva*, tako da je en sam pojav, ki ga sprejemamo od tod, s strani nashega sveta kot stvaren pojav, od ondod, iz območja izmishljenega prostranstva – fiktiven. To pomeni, da se dogaja v teleoloshkem chasu – kot cilj, h kateremu vse stremi. In nasprotno se nam ta cilj, gledano z brega budnosti, kjer ga podcenjujemo, predstavlja kot nekaj vshechnega, a brez vsakega energetskega potenciala – kot *ideal*; od ondod, iz druge zavesti pa se ta cilj dojema kot zhiva, vitalna energija, ki oblikuje stvarnost, kot stvariteljska zhivljenjska oblika. Ta notranji chas organskega zhivljenja napreduje od posledic do vzrokov – ciljev. Vendar pa tak chas ponavadi le megleno dosezhe zavest.

Nekdo, ki mi je blizu, je v zhalosti ob izgubi ljubljeneega chloveka sanjal, da hodi po pokopalishchu. Drugi svet se mu je zdel temachen in mrk; toda umrli so mu dali vedeti – lahko pa tudi, da je spechi to sam opazil, ne spomnim se natanchno – kako je taka misel napachna: saj neposredno iz zemeljske povrshine raste, a v obratni smeri, s koreninami navzgor in bilkami navzdol, ista zelena in sochna trava kot na pokopalishchu, in celo bolj zelena in bolj sochna je, pa tudi prav taka drevesa, prav tako s kroshnjami obrnjena navzdol in s koreninami navzgor, in pojejo enake ptice, razlita je prav taka sinjina in sije tako sonce – in vse to bleshchanje je tam she lepshe od nashega, na tej strani.

Morda v tem preobrnjenem svetu, v tem odsevu sveta, ki je ontoloshko podoben kot v ogledalu, ne prepoznamo območja *prividnega*, chetudi je ta, nash svet, prividen za tistega, ki se je sam v sebi spreobrnil, ko je prishel do duhovnega sredishcha sveta, sveta, ki je avtentichen in bolj resnichen kot on sam. Da, to je resnichnost v svojem bistvu – ne pa nekaj popolnoma drugachnega v primeri z resnichnostjo tega, nashega sveta, kajti ena sama je Bozhja stvaritev, le z druge strani isto bivanje zrcalijo tisti, ki so preminuli odshli na drugo stran. To so podobe in duhovne oblike stvari, kot jih vidijo tisti, ki so sami v sebi ustvarili lik, Bozhjo ikono – grshko *idejo*: ideja sama, presvetljena, vidi idejo Bitja – sama sebe in prek sebe odkriva svetu, temu nashemu svetu, ideje zgornjega sveta.

To pomeni, da so sanje podobe, ki lochujejo vidni svet od nevidnega, in na ta nachin oba svetova zdruzhujejo. V tem mejnem območju sanjskih podob se vzpostavlja odnos do nashega kot tudi do onega drugega sveta. V odnosu do obichajnih podob vidnega sveta, v odnosu do tega, chemur pravimo »resnichnost«, so sanje samo »sanje«, nich, *nihil visibile*, vendar nihil, ki je viden – viden nich, dojemljiv in spleten iz podob te »resnichnosti«. Toda chas sanj, njihova temeljna znachilnost, je urejen obratno kot v vidnem svetu. In zato so sanje, cheprav vidne, popolnoma teleoloshke oziroma simbolichne. Nasichene s pomenom iz drugega

sveta, so chisti smisel tega drugega sveta, nevidne, nesnovne, neprehodne, pa četudi se kažejo kot vidne in snovne. Sanje so – kot chista pomenskost – zaprte v najtanjši ovoj in so tako v celoti pojav iz onega drugega sveta. Sanje so skupna meja cele vrste zemeljskih situacij in cele vrste izkustev iz zgornjega sveta, meja prefinjenosti tukajšnjega in otipljivosti tamkajšnjega. Pri pogrezanju v spanje se v sanjah prek njih simbolizirajo najnižji doživljaji zgornjega sveta in najvišji iz spodnjega; to so zadnji utripi doživljanja one stvarnosti, ko se zhe slutijo vtisi tukajšnje stvarnosti. In prav zato imajo večerne sanje, pred globokim spancem, v glavnem psihofiziološki pomen kot prikaz tistega, kar se je v dushi nabralo od vtisov čez dan, medtem ko v sanjah zgodaj zjutraj prevladujejo mistična nagnjenja, ker je duša prepojena z nočnim zavedanjem ter zaradi nočnih doživljanj vsa umita in ochishchena vseh empirizmov, che je individualna duša v danem stanju sploh sposobna biti osvobojena vseh pristranskosti chutnega sveta.

Sanje so *znamenje prehoda iz ene v drugo sfero in simbol. Simbol česa?* Gledano z gornjega sveta – simbol spodnjega, gledano s spodnjega, pa simbol gornjega sveta. Zdaj je razumljivo, da se sanjanje lahko pojavi, kadar istochasno pritekata v zavest obe obali zhivljenja, cheprav z različno stopnjo jasnosti. Na splošno rečeno, se to zgodi pri prehodu z enega brega na drugega, lahko pa tudi tedaj, kadar se zavest zadržuje blizu meje prehoda in she ni popolnoma osvobojena zaznavanja naše stvarnosti, namrech v stanju plitkega sna ali zaspane budnosti. Vse, kar je pomenljivo, se povečini zgodi skozi sanje ali v »nekem rahlem spancu«, ali pa, končno, v nenadnih prekinitvah zavedanja zunanje stvarnosti. Res so mogochi tudi drugi pojavi nevidnega sveta, a da bi jih lahko dozhiveli, je potreben mochan sunek, ki bi nas nenadoma iztrgal iz samih sebe, ali pa razcepljenost, »somrak« zavesti, ki večno blodi okoli meje obeh svetov, ni pa se sposobna nadzirati in nima mochi, da bi se poglobila v en ali drugi svet.

To, kar je rečeno o snu, velja bolj ali manj za vsako prehajanje iz ene sfere v drugo. Tako se tudi pri umetnishkem ustvarjanju duša dvigne iz spodnjega v zgornji svet. Tam se, brez podob, nahrani z zrenjem v bistvo gornjega sveta, dotika se večnih noumenov stvari in se, prezheta s spoznanji, ponovno spusti v spodnji, zemeljski svet. In tu, na tej poti navzdol, na meji spusta v spodnji svet, se njeno duhovno bogastvo odene v simbolichne podobe – prav te, ki strjene tvorijo umetnishko delo. Kajti umetnost so zgoshchene, uteleshene sanje.

Toda tu, v umetnishki odlepljenosti od dnevne zavesti, obstaja dvoje momentov, kot tudi dvoje vrst podob: vzlet skozi mejo svetov, ki ustreza vzponu ali vstopanju v gornji svet, in prehod zaradi spushchanja navzdol. Podobe vzpona predstavljajo slachenje oblachil dnevnega bivanja, balast dushe, nekaj, kar ne sodi v drugi svet, skratka, duhovno neurejene elemente nashega bitja, medtem ko so podobe spushchanja izkustvo mistichnega zhivljenja, ki se je izkristaliziralo na meji obeh svetov. Sebe vara in druge vodi v zablodo, ko nam pod pretvezo umetnosti umetnik daje vse to, kar se pojavlja v njem kot inspiracija, ki ga dviga, saj gre le za podobe pri vzponu; mi potrebujemo njegove predjutranje sanje, ki prinashajo

svezhino vechne sinjine, tisto drugo pa je le psihologizem in surovina, pa che she tako mochno deluje in je she tako spretno in okusno izoblikovano. Che premislimo, ni tezhko razlikovati med enimi in drugimi glede na chasovni vzorec: umetnost spushchanja, chetudi nelogichno motivirana, je zelo teleoloshka – je *krystal chasa v prividni prostranosti* ; nasprotno pa je, celo pri vechji povezanosti motivacij, umetnost pri vzpenjanju zgrajena *mehansko*, v skladu s chasom, v katerem se je gibala. Che gremo od resnichnosti k izmishljenemu, daje naturalizem prividno podobo stvarnosti, prazno podobnost z vsakodnevnostjo; obrnjena, navzdol gredocha umetnost pa daje simbolizem, ki v stvarnih podobah utelesha izkustvo drugega sveta, in s tem to, kar z njimi ponuja, ustvarja najvishjo resnichnost.

Iz italijanshchine in srbshchine prevedla Nadja Jarc

O AVTORJU

Pavel Aleksandrovich Florenski (1882 - 1937), Leonardo da Vinci dvajsetega stoletja, kot mu tudi pravijo, je bil polihistor velikega dometa in bogatih vsebin na vseh znanstvenih področjih, s katerimi se je ukvarjal (teologija, filozofija, umetnostna zgodovina, fizika, matematika, elektrotehnika). Po eni strani vechstranski znanstvenik, po drugi prodoren mistik, se je z vprasanjem umetnosti ukvarjal drugache in globlje od svojih sodobnikov. Leta 1911 je postal pravoslavni pop, leta 1917, v chasu bolshevisheke revolucije, pa je postal vodilni glas v ruskem religiozno-filozofskem gibanju, ki je zraslo iz ruskega menishtva v 19. stoletju, katerega veje so vkljucevale dela Sergeja Bulgakova, Nikolaja Berdjajeva in Vladimirja Solovjeva. Leta 1922 je Florenskega oblast utishala ter ga leta 1928 izgnala v Nizhni Novgorod, od koder pa se je po posredovanju zhenе Maksima Gorkega lahko kmalu vrnil domov. Po desetletju prisilnega znanstvenega dela za rezhim je bil ponovno aretiran in po lazni obsodbi so ga najprej za nekaj mesecev poslali na ruski Daljni vzhod, nato pa na otochje Solovki, kjer je ostal do konca zhivljenja. 8. decembra 1937 je bil ustreljen. Aleksander Solzhenicin se je Florenskemu poklonil v svojem delu *Arhipelag Gulag* (1973-1975).

Ikonostas je zadnje teoloshko delo Florenskega. Napisano leta 1922, na zelo izviren nachin raziskuje pomen ikone: njeno filozofsko globino, duhovno zgodovino, empirichno tehniko. Ob tem pa Florenski orishe novo zgodovino tako zahodne religiozne umetnosti kot tudi pravoslavne ikonografije. Prevedeni odlomek je zachetek knjige, v katerem Florenski opisuje mejo med vidnim in nevidnim svetom, kjer domujejo sanje.

(Op. prev.)

VIRI:

Pavel Florensky: *Ikonostasis* ; St. Vladimir's Seminary Press, 1996 (predgovor)

Pavel A. Florenskij: *Le porte regali. Saggio sull'icona* ; Adelphi, Milano, 1997 (predgovor)

Pavle Florenski: *Ikonostas* ; Jasen, Nikshich, 1990 (predgovor)

Likovna priloga

Damir Globočnik

KRUH, SVET IN KOZMOS

Akadskega slikarja, grafika, fotografa in pedagoga Darka Slavca je likovna kritika uvrstila med predstavnike novega realizma, superrealizma oziroma hiperrealizma, vendar ni pozabila opozoriti na pomembno razliko glede na tuje in domače protagoniste omenjenih likovnih smeri. Darko Slavec je z mojstrskim obvladovanjem slikarske tehnike namrech zachel upodabljati motive, ki niso bili znachilni za amerishki hiperrealizem. Figure in predmeti, ki jih je postavljaj v chrn, neskonchen prostor (kasneje se je izkazalo, da gre za neizmerno vesolje), imajo simbolni podton. Slavec poudarja, da je povezava med kozmoloshkim in realistichnim znachajem njegovih slik nastajala postopoma, spontano, in je odvisna od njegovega rodnege okolja, shtudija slikarstva in prvega poakademijskega obdobja (D. Slavec, besedilo v zgibanki razstave *In infinitum*, Poslovni center HIT, Nova Gorica, 2002). Zanimivo je, da so bili nekateri vsebinski poudarki prisotni zhe v delih, ki jih je Slavec naslikal pred vpisom na likovno akademijo (nochni prizori, nizki horizont na podobah notranjske krajine). Tudi na tihozhitjih, s katerimi je Slavec na akademiji opozoril na svojo zmohznost slikarske perfekcije, je postavljaj predmete pred chрно ozadje.

Sprva so bili pri osamljenih figurah, vratih in drugih predmetih, ki jih je razporejal v prazna prostranstva, prisotni vplivi nadrealizma in magichnega realizma. Kmalu so jih nadomestili ikonografski sklopi, ki so se neposredno dotikali vloge, pomena in vpetosti chloveshtva v univerzum. Bolj kakor znanstvena fantastika kot veja literature, ki je naletela tudi na likovne odraze, so na slikarja vplivala nova znanstvena dognanja o vesolju in poskusi njegovega osvajanja, ki jim je lahko sledil v mladih letih. Slavec je pri tem oblikoval nekaj motivnih stalnic. Mnoge so bile prisotne na zachetku njegove samostojne likovne poti. Najbolj prepoznaven simbol na slikarskih kompozicijah je hlebec kruha, o katerem Slavec pravi: »Je nekakshna topla gmota, ni predmet, neka stvar med naravo in chlovekom, rdecha nit prezhivetja. Ni edini simbol na mojih slikah, she veliko jih je. Che razrezhete kruh na nekaj centimetrov in povechate, dobite sorodno teksturo kot pri kraterju, dobite povrshino, ki je povezhana z elementarno naravo vesolja. Ti kosi kruha lebde v vesolju, osvobojeni spon zhivljenja. Gre za asociativni simbol, ki ga upodabljam v razlichnih slojih, na belem prtju, v celem, razdrobljenega ... Drobtinice v kozmosu imajo drug prizvok, negativen, so razkrojenost.« (Darinka Kladnik, »Rdecha nit prezhivetja«, Dnevnik, 11. 10. 1986)

Skorja kruha, ki ga Slavec prikazuje na skrivnostni poti skozi vesolje, vchasih spominja na konfiguracijo kamnitega povrshja. Krhek hlebec se je v brezračnem prostoru razletel v skupek drobnih delcev. Slavec je motiv kruha, v katerem lahko vidimo tudi simbol chloveka, pogosto povezoval s prtom in mizo. Prt je lahko tudi zlato-srebrna folija, mizo pa predstavlja monolit (megalitska kamnita ploshcha).

Slavec je pri ciklusih *Kruh*, *svet in kozmos*, *Chlovek in vesolje*, *Angeli kozmosa*, *Hlebec in prt* in *Sanje velike kopalke* z drobnimi enakomernimi potezami chopicha in s chistimi, intenzivnimi barvami naturalistichno naslikal figure, predmete in druge motive, ki lebdijo v neskonchnem prostoru. Iluzija realnosti je popolna. Motivi drsijo po toku chasa in vesoljskih prazninah tako rekoch *ad infinitum* (latinsko: v neskonchnost). Cheprav so postavljeni v nenavadna razmerja, slikar med upodobljenimi motivi plete niti, ki jih povezujejo na vsebinskem nivoju. Srechanja med njimi niso nakljuchna. Metaforo chlovekove navzochnosti v skrivnostnem vesoljnem univerzumu v enaki meri lahko razbiramo v likovnih citatih (Vermeerjeva slika *Alegorija slikarstva*, Ingresova *Velika kopalka*, Tutankamonova zlata maska), v figuri astronavta, ki je samo s popkovino privezan na vesoljsko plovilo oziroma na matichni planet, v foliji, v steklenih ploshchah, v termogramu chloveshkega telesa, v odtisu slikarjevega prsta in v drobnih predmetih, izvzetih iz vsakdana, med katerimi sta tudi steklenica in plochevinka Coca-Cole. Pripovedni lok omogocha razlicne interpretacije posameznih slik, a pri tem vsi pisci o slikarstvu Darka Slavca opozarjajo na njihov intenziven pripovedni naboj.

Drobna znamenja, ki zaustavijo gledalchev pogled na povrshini slikovnega polja, na primer zhivobarvne chrtice, funkcionirajo kot prostorska dolochila in koordinate smeri. Vrtinčenje teh barvnih chrtic krepi povezanost vseh sestavnih delov kompozicije. Tudi vertikalna in horizontala, ki sta lahko s kompozicijskimi elementi ali napisi samo nakazani, imata simbolni pomen: prva predstavlja duhovnost in vechnost, druga materialnost in smrtnost. Vodoravna in navpichna kompozicijska premica tvorita krizh, ki je najbolj pogost krshchanski motiv in simbol. S krshchansko tradicijo lahko povezhemo tudi kruh, prt in (oltarno) mizo, ki jih ima Slavec za primarne simbole nashega civilizacijskega obstajanja, ter napis *Consummatum est* (zadnje Kristusove besede pred smrtjo na krizhu).

O *métierskem* znanju pricha tudi prikazano plastenje podob. Motivi so lahko upodobljeni v vech prostorskih slojih, pod figuro preseva vesoljski pejsazh ali vesoljna chrnina.

Za Darka Slavca je znachilna tudi jasna in eksaktna risba, ki je osrednji podobotvorni dejavnik pri grafikah v tehniki jedkanice in akvatinte. Spogledovanje s fotografsko popolnimi odslikavami predmetne resnichnosti na slikarskih kompozicijah je Slavca po logichni poti privedlo do fotografije. Pri fotografiskih ciklusih *Lepa Vida*, *Predori* in *Asimetrichna simetrija Bobinjskega jezera* je s pretanjenim posluhom za govorico svetlobe ustvaril fotografske podobe, poseljene s podobno simbolno motiviko, kot jih jo srehamo na njegovih slikarskih kompozicijah. Osrednji protagonist je figura, odeta v folijo, ki od dalech spominja na skrivnostna

vesoljska bitja na slikah iz ciklusa *Angeli kozmosa*. Motivi so bili fotografirani v svetlobi zahajajočega sonca, kar naravni ambient spreminja v skrivnostno prizorishče.

Brezmejni, fizično nedosegljivi prostor vesolja za Darka Slavca predstavlja velik, neskončno odprt komunikacijski potencial za izvirno umetniško pot oziroma za možnost poglobljanja v univerzalne skrivnosti. Sugestivno, vechpomensko sporočilo prinasha tudi ciklus akvarelov in akrilnih slik *Sonca*, za katerega bi lahko rekli, da je posvečen iskanju vishjega kozmichnega reda. Kot smo pri Slavcu vajeni, gre za urejen in kompozicijsko kontroliran svet. Krog oziroma sončni disk na kvadratnem nosilcu je podoba dovršenosti. Natančno snovanje podob je nadomestilo nadzorovano nakljuchje. Pulziranje barve in izzharevanje svetlobe povzemata eksplozivnost energije, ki izzhareva iz povrshine velikih nebesnih teles. Slikar uporablja kombinirano tehniko kapljanja barve (dripping), doslikavanja in uravnavanja gibanja barve, ki vchasih uchinkuje celo haptichno. V kaosu je vselej prisoten red. Barve, ki se zlivajo na platno in se pri tem povezujejo v turbulence in vzorce, se gibljejo tako kot vse stvari v vesolju. Vse sile in materija se podreajo univerzalnim zakonitostim. Na ta nachin je potekal tudi nastanek vesolja in galaksij, ki ga prikazujejo kompozicije iz ciklusa *Deus – Galaktichni deus*. Slavec razmishlja o tem, da se ta kozmichni red pojavlja v vseh stvareh, tudi v mikrokozmosu (npr. semena) in mikrostrukturah. Na slikah iz ciklusa *Chrne luknje* eruptivne turbulence in meglice, ki krozhijo okrog chrnega kroga, spominjajo na ochesno sharenico in zenico.

Pri delih iz ciklusa *Med demonskim in bozhanskim* je Slavec fotografije vesolja dopolnil z drobnimi chrnimi ploschami, okrushki chlovekove prisotnosti in delchki nekdanjih nebesnih teles. Predmeti, ki jih je s chrnim flomastrom narisal brez predhodnih priprav oziroma skic, uchinkujejo tridimenzionalno in so precizno razporejeni. Zdi se, da so se s povrshine likovnega polja premaknili v globine kozmichnega prostora.

Likovni svet Darka Slavca je odraz (p)osebne percepcije sveta in avtorjeve humanistichne naravnosti. Darko Slavec ob izjemni predanosti likovni umetnosti in veliki ustvarjalni volji deluje tudi na pedagogskem področju ter posega na polje likovne teorije.

Darko Slavec

LIKOVNA DELA / REPRODUKCIJE/

- 1 Iz cikla Kruh, svet in kozmos, XXV, 1980, olje na platnu, 120 x 80 cm
- 2 Iz cikla Kruh, svet in kozmos, CLXIV, 2005, olje na platnu, kashirano na les, premer 80 cm
- 3 Iz cikla Kruh, svet in kozmos, CLXII, 2005, olje na platnu, 125 x 115 cm
- 4 Iz cikla Angeli kozmosa, II, 2002/2004, olje na platnu, 230 x 155 cm
- 5 Iz cikla Kruh, svet in kozmos, I, ali Consummatum est, 1984, olje na platnu, 190 x 135 cm
- 6 Iz cikla Kruh, svet in kozmos, CXVIII, 1997, gvash na kartonu, 64 x 32 cm
- 7 Iz cikla Chrne luknje, VII, 2010, akril na platnu, 183 x 154 cm
- 8 Iz cikla Sonca, CCLXV – Zastarelo sonce, 2007, akril na platnu, 124 x 98 cm

Na naslovnici:

- 9 Iz cikla Chlovek in vesolje, XVI, ali Sanje velike kopalko, XI, 1990, olje na platnu, 50,5 x 60,5 cm

Fotografije del: Darko Slavec

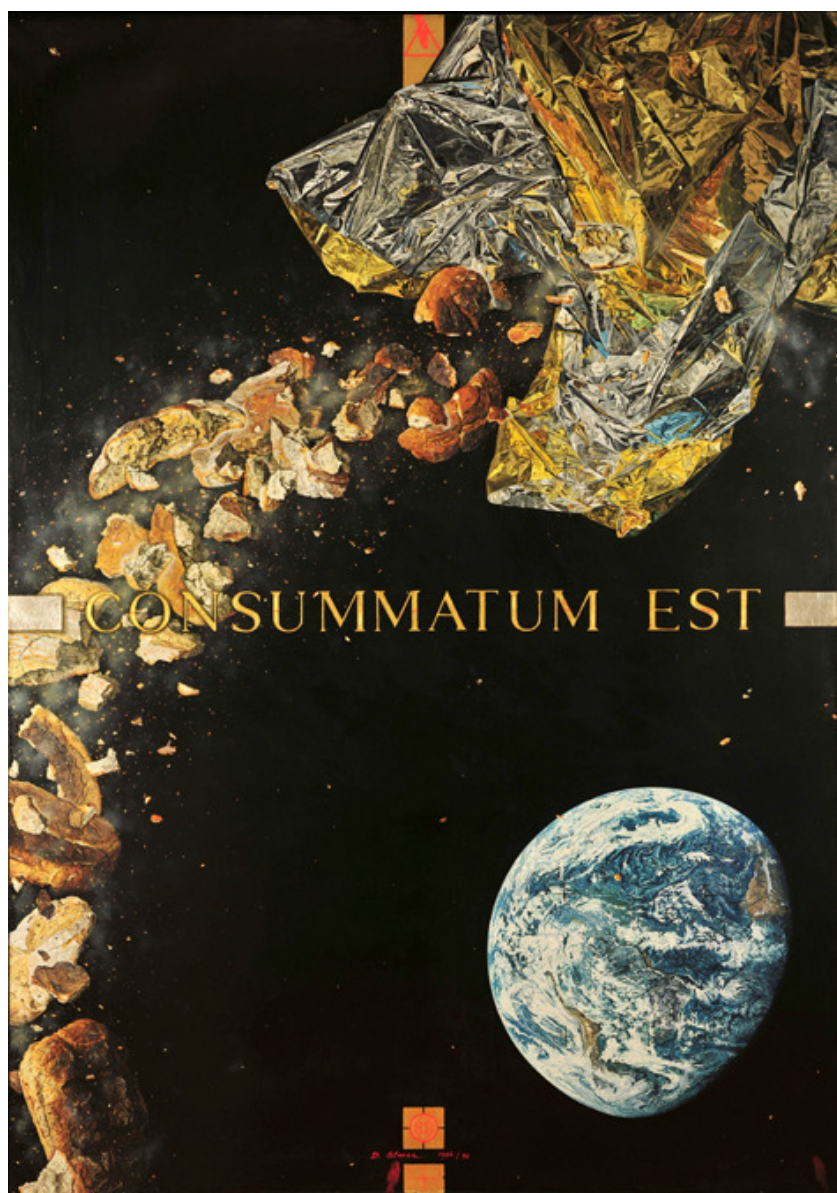
DARKO SLAVEC, akademski slikar, mag. slikarstva in mag. grafike, se je rodil 10. junija 1951 v Postojni. Diplomiral je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani leta 1975 pri prof. Jelisavi Chopich. Shtudij je nadaljeval na slikarski specialki in leta 1977 diplomiral pri prof. Gabrijelu Stupici. Istega leta se je vpisal na grafično specialko in leta 1980 diplomiral pri prof. Bogdanu Borchichu. Zaposlen je kot redni profesor za risanje in slikanje na Katedri za oblikovanje tekstilij in oblachil Oddelka za tekstilstvo, grafiko in oblikovanje Naravoslovno tehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Je soustanovitelj Visoke shole za risanje in slikanje Ljubljani, na kateri je bil profesor od ustanovitve shole leta 1990 do leta 2010. Do sedaj je pripravil 168 samostojnih razstav in sodeloval na 183 skupinskih razstavah doma in v tujini. Leta 2016 je prejel Priznanje Zveze drushtev slovenskih likovnih umetnikov za zhivljenjsko delo. Zhivi in ustvarja v Ljubljani.

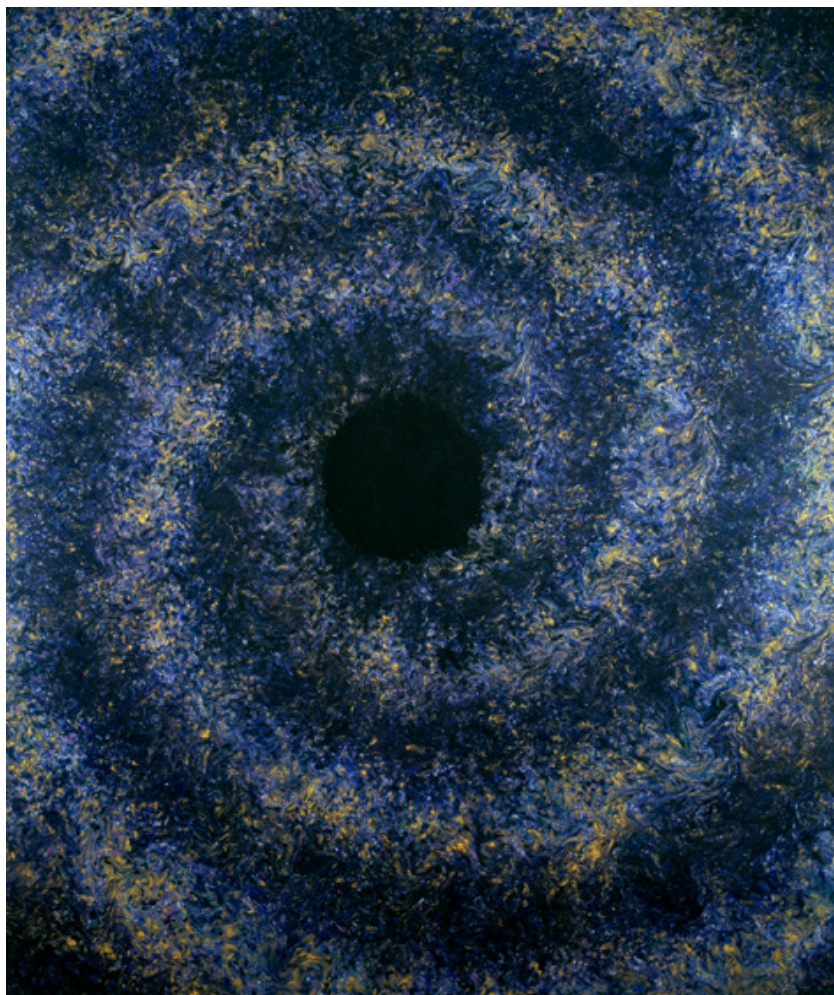

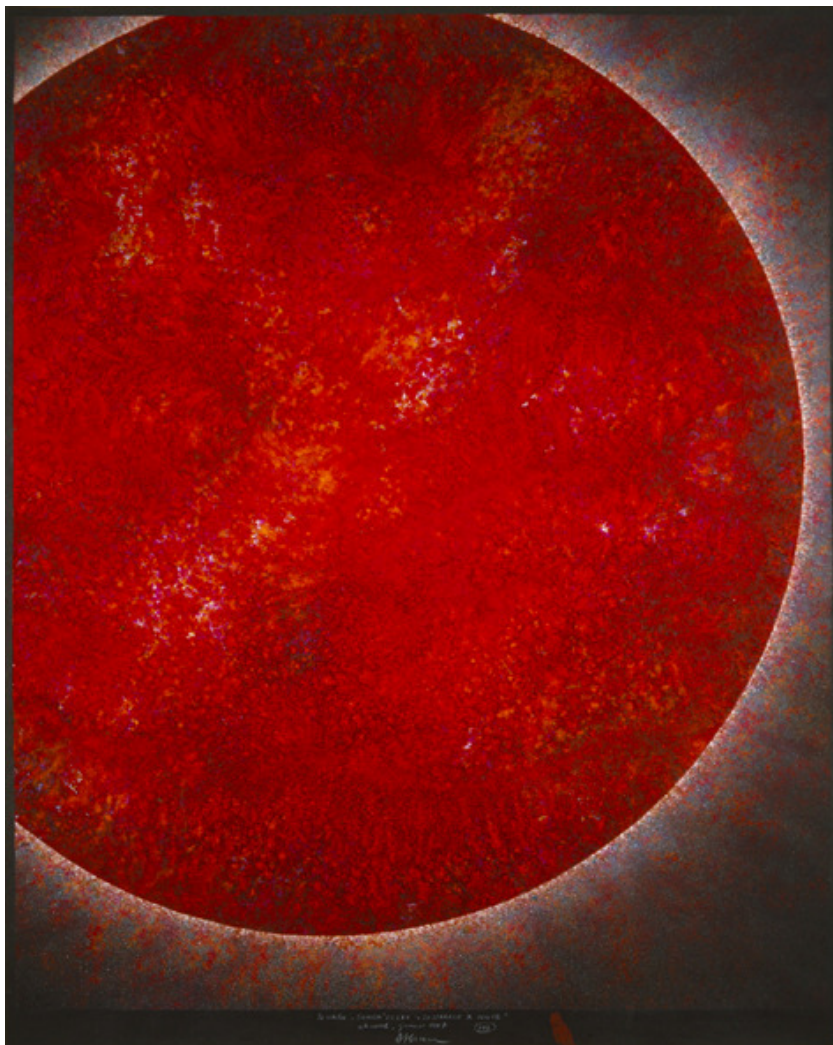

Esejnica

Andrej Lutman

POJ S PRIDRZHKOM!

(Spis o knjigi, ki prihaja v pretekliku)

Osebe, ki priporočajo knjigo z naslovom *Poj s pridržkom!*, se nahajajo na sliki, ki krasi knjizhno zunanost. Oblikovalo jo je dejstvo, da je njen izid poleg devetih osebkov podprl podatek, ki se pojavlja v zgolj tristo štirih izvodih. A veselje s tem ni odločilno merilo, ki bi lahko zagnusilo okus do ravno prav scmarjenega proizvoda. Da je v pisariji pravshnja mera sladkobnega na meji, ki je nasprotje osladnega, naj bi bilo razvidno prav iz trikrat treh izjav zhe omenjenih oseb oziroma likov.

Moshki s parom zhensk sestavlja dokaj uveljavljeno vez sladkanja s knjigo. In to s tistim spolnim delom. Izpostavljen trikot knjiga-dejstvo-okus, ki ima oble vogale, je iz treh osrednjih likov proizvoda, ki vsaj po tisti strani sam sebe hvali. Pisarija, potomka kratkega stika med zaveznishkim veljakom in domachinko, se ukvarja she posebej z osrednjimi liki v gmoti knjizhevnihi domislic. Trikotnik dopolnjuje osrednji lik, ki naredi uvodno ovinkarjenje v zvezi z mikavnostjo, da se knjigo odlozhi, docela prepredeno z mislijo, da bo branju sledilo opisovanje poznega dozorevanja. Naslov poglavja, ki pomaga v odlochitev, je *Osrednji lik*. Obet, ki nadgrajuje bralski uzhitek, je delno poplachan, saj poudari to stran pisarije s pridržki, kjer se spozna, da je osrednost dokaj pogrenchichena. Velja opozorilo, da je prvi del z naslovom *Velika hvalnica opitosti*, ki se ji pravi peninchenost, pravzaprav v celoti pod domeno opoja, pójavosti zvodenelega priokusa: nudi drugachne petosti. Z raziskovanjem knjizhevnihi likov in njihovih umeshchanj v spreved uveljavljenih pojavov postane izobrazhenka, ki je hkrati vajenka oziroma tista vzornica, ki jo vajenka razdevichi, docela postranska. Moshki literarni liki so le neke vrste sredstva, preko katerih postane podoba nadomestilo.

Zapleteno, zagatno in tudi utrujajoče je imeti pravo mero, ko se iz likov dela podobe. Vsaj tako zapletena je pripovedna nit, na katero so pripleteni liki v stalnem izboljshevanju. Izboljsheujejo se njihove lastnosti in izpostave v smislu prepoznavanja prilozhnosti za preusmeritev na drugachno osnovo. A opojnost ne postrezhe streznjenju, pach pa pripomore k poznavalskemu odmiku od ugodja, ki je zapovedano. Tako se lahko oznaki ljubezenska pripovedka s pridržki doda oznaka družbeno opozorilna pripoved. Oznaki se seveda ne nanashata na zvrst, ki je zhe po svoji osnovni opredelitvi namenjena prijetnemu kratkochasenu.

Ljubezenskikhnost in ljubezenstvo seveda dopolnjuje ljubeznivenje, kar predstavlja tudi zanimivo domnevo ustvarjajoči trikotnik.

Domnevek je posebej dolochljiv v tretjem delu in ima naslov *Z napojem*. Trikotnik se razpre v mnoshtvo možnosti, ki jih preigrajo v chas preteklika potisnjeni liki. Obstaja tudi del, namenjen dokončni opredelitvi zvrsti, kjer so liki vse prej kot z lahkoto dolochljivi. Sladkanje s pomenom pochaka. Brez predjedi. Pripoved je obogatena z novim spoznanjem o zavojevanju pohlepov. Glede na to, da so se dogodki odvijali v chasu, ki se ga oznachi za polpreteklega, ni za zanemariti dejstva, da so nujne različne razlage pojava, ki je osvajanje neznanega. Gospostvo, posledica zmag, je tako veliko, da meji na pravljichnost tudi v vmesnem chasu. Kdo pa je tisti, ki je bil kot učitelj poskrbel, da hcherki v zhivljenju in dozhiavljanju ni bilo dolgchas? Na nekaj namiguje dvogovor med ochetom in sinom, ko oche samodrzhec pove, da je zanj ljubezen dolgochasna in da mu je sovrashtvo privlachnejshe. Celo tako poudari: za nazorski svet mladega osvajalca je pomemben stik s suzhnjo, ki sluzhi za prevajalko in mu pojasnjuje razlike med liki in podobami. Seveda se ob tem poudarku razliki dotikata utemeljene domneve, ki je bila grajena na pravilih sklepanja. V ospredju takshnih miselnih poti je predvsem nasprotje in izkljuchujochi nachin razpravljanja in s tem dojemanja.

V takshnem duhu je utemeljen tudi nasproten lik, ki predstavlja nasprotnika podobe, kar prikliche v spomin pojav, ki ima za posledice nagnjenje k zbirateljstvu: najprej se zbira like, nato njihove podobe. Ob tem ne gre prevech zameriti, che v duhu osvajanja para lik-podoba postane vzor merilo za chezmernost oziroma chezmejnost. Razuzdanost je odlika, ki dolocha zgodovinsko prepoznavnost.

Eden od krajshih delov vechdelne pisarije vsebuje tudi povzetek nazora: za smeshenje z blaznostjo podzhganega stremljenje se uporablja mnoge ustvarjalne prijeme, ki naredo podsmeh pouchen, in s tem je omogocheno, da je postopek poistenja preprechen. Zagotovljeno je, da ni pretirane nevarnosti, da bi pisanje imelo kakrshenkoli uchinek in da bi tako pisanje zavajajochi navdahnilo poskus ponovitve skushnjave. Je pa silno prijetna podmisel, da skushnjava preraste v zakladnico znanega. Poudariti velja, da predstavlja svet skushnjav tiste chloveshke blodnje po presezhku v primerni lucht z izrekom: nichesar prevech. Takshna je tudi dolzhina besedila, kar je vzpodbudno za ravno pravshnjo seznanitev z nepozabno junakinjo. So rane s sledmi. Glede na sliko na knjizhni naslovnici in slike, ki se nahajajo med in v besedilu, sledi peljejo k stalishchu, da se obeta mnozhica podob brez likov, kar navaja na misel in stalishche, da gre za prenaphano knjigo. Drzhi.

Razvoj lika, ki je ona, podoba, kazhe na razprostranjeno poved, v kateri je vsega prevech: navedkov, razlichnih slogovnih oblik tiska, pa vrivkov, ki vsebino popestrijo na nachin sumoslednih namigov. Podoba je lik, osumljen zlorabe telesa. Sum pa je vech kot dovolj, da se nanj prichnejo prijemat brezkončni dogodki, s

katerimi lahko da vajenka je ali pa tudi ni v neposredni navezi. Je lik, v katerega se zaletava zhenkost, ki je podoba. In she precejshnje shtevilo zaznamkov ga bremeni do te mere, da mu postane zhivljenje tako razgibano, kakor je polje med parom, ki ga ustvarjata podoba v prispodobi lika. Na takshno nelagodje nakazuje obshirno in skoraj povsem zaraslo besedishche. V razprostranjenosti je dokaz o nadmochi. Vzporedni nachini sledenja zgodbi pach niso uspesni.

Kakopak: obstaja she postransko mnenje. Izvedenstvo ob takshnih poskusih zhe v osnovi svojega poslanstva zataji. Na razpolago je toliko izmishljotin, da presezhniki otrpnejo. Za prebiranje te stvaritve je priporochljivo vedenje o skrajnem. In o odnosu med kopnim in vodenim. Zemlja in voda sta namrech tisti prvini, ki dolochata upodablajajocho besedno umetnost. Junakinja za svoje slike, ki so razlozhene z mnogimi poudarjenimi prispodobami, uporablja prav like, kjer prevladujejo opisi, kakor stoji zapisano v navedku: vse, kar se izrazha, je nametano skupaj. In takshna je tudi junakinjina odskochna deska: odziva se na vse.

V pesmih, ki na obroben nachin dopolnjujejo zgodbo, se namrech prepletata govor in samogovor, zapisana brez lohil. Oblika pesmi, ki je osredinjena in spominja na vretena, daje vedeti, da so vse vrstice del brezkonchnega besedila, ki je skrit v osnovni zgodbi. Pesmi she ohranjajo druzhbeno odzivnost, a so temeljiteje usmerjene v poudarjanje razcepljenosti chloveshkega izpovednega sredstva: zapisa z zaznamki. Primer tega je zachetna kitica pesmi z naslovom Posebej. Pesnica, ki je hkrati tudi junakinja, se vzdushij predvsem spominja. Ohranja sicer dolocheno stopnjo srda, a ta srd je otopen ter se spremenil v brezglavo obtozhevanje, kar podkrepi prav s prekomernim, a slogovno she dopustnim nashtevanjem. Nashteva like brez podob, s katerimi se je srechevala, like, ki so ji odpirali obzorja, kjer se je izobrazhevala ali v njih nashla navdih ob oddihu. Vsa ta izrazna sredstva delujejo dokaj odbojno in preteche. Takshen pa je tudi pesnichin namen: kljub razpodobitvi likov ustvarja polje za ponovno prechesavanje chasa, ki se izmika. In za ponovno razvrshchanje spominov na minulo, na preminulo hrepenenje.

Ob poplavi primerljivih pesmi so izpisi dragocen izraz chasa, a postavlja se vprasanje, che teh pesmi ni prav chas zhe povozil. Ob takshnih razmishljanjih pa se pozornost, namenjena pesmim, prav zlahka sprehodi ali celo odplava na slike. Daje slutiti okus, ki prihaja. Izrazha junakinjino iskanje smisla oziroma pomena, s katerim je zaznamovan odnos, ko drugega dela para ni. Pesnichin dogajalni podatkovnik je nastavljen na vrchanje v dolochena stanja, kjer je osnovno prichakovanje, da bo spet tako, kot je prej ali nekoch zhe bilo. Pa cheprav z vedenjem, da kaj takega ni mogoche. Zato se vzpostavi dushevna naravnanost na trpljivi zdaj, na tisti zdaj, s katerim naj bi junakinja pochela kar najvech, in na tisti zdaj, ki naj bi bil tako izpraznjen spominov, da bi imel prilozhnost za nove spomine shele s popolnim izbrisom.

Redko kateri stavek gre v naslednjo poved. Izpostavljeno daje slutiti, da so ti zapisi pravzaprav bezhni zapiski, belezhke vtisov, ko je samota osnovna naravnost izpovedovanja. Takoj je bralstvo soočeno z bivanjem, kjer se spominjanje mesha z odsotnostjo, kjer tudi ni hrepenenja, pa čeprav so te pesmi predvsem ljubezenske. Je ljubezen zenske do odnosa oče-brez-hčerke, saj nagovarja tisto, ono, kar naj vsaj delno izpolni prichakovanja. Izpolnitev pa naj pride iz vzroka, ki je podan z izkushnjo neizkushenosti, tudi zapostavljenosti in delne nedolzhnosti, a pripravljenosti na she kaj. Po vsem tem se pojavi le she beseda okus. Kaj je pravzaprav okus? In nemudoma je tu nova oznaka: okushevalske pesmi. Junakinja je zhe nekaj okusila, ta okus spravila v spomin in zdaj je pripravljena na nova oplajanja. Skushnjav pa ni in ni. Je bolj ali manj trpko vztrajanje v zhelji, ki nima chasovne razsezhnosti, saj je zanos na razpolago trajanju, ki se izteka. Navedeno poudari zalom premochrtnega dojemanja chasa, ki naj bi potekal od preteklega k prihodnjem. Navajenost, ki dela zapisovanje za dosezhek preteklega, tista navajenost, s katero je urejen svet in povzročen dolochen red v njem, se izkazuje za spomine in prerokbe med prezhivetim ter slutenim. Primerljivo s pravkar izpostavljenim izrazha tudi zachetek s preklicem zhe storjenega, a ne iz kakega obzhalovanja, marveč iz prepričanja, da je potrebno preizkusiti she zmozhnosti chloveshke zavesti, tiste zavesti, ki ni omejena na ustaljene vzorce delovanja. A tu je junakinja docela na zachetku. In tak zachetek daje obete. Obete, s katerimi lahko da bo zaznamovana njena nadaljnja izpovedna pot na nachin pesnjenja ali pripovedovanja o likih, ki morda dajo podobe. Okus takshne prihodnosti je vzpodbuden.

Za prichujochi zapis ni zanemarljiv podatek, da je bilo njegovo izpisovanje pogojeno s podatki o delovanju skupine, ki je leta pripravljala boj proti samodrzhcu, liku z mnozhico podob. Prav mnozhica sodelujochih je namrech osnovni ustvarjalni nagib, uporabljen, da predochi, v kakshnih okolishchinah se je pripravljaj prevrat. V pisariji z ocharljivim naslovom nastopa mnozhina oseb, ki v stalnih medsebojnih zhivahnih pogovorih ustvarjajo besedilo za gledalishche. In takshna zunanja oblika se tudi pojavi na koncu predzadnjega dela, kjer osebe, ki trosijo svoj govor v bralstvo, pridobe polozhaj nastopashkih prispodob. Takshno nizanje zgodbe, ki je pripravek za odlochilni dogodek, pa predochi she nekaj: kazhe utrip okolja, kjer je ostrina jezika oziroma besedichenja tudi pokazatelj odlochnega stalishcha zadrzhanosti. Ob dejstvu, da je poleg osrednjega lika, ki je seveda cilj priprav, se pravi odstranitev podobe, izpostavljen lik zhe pokojnega. In to na nachin, ki daje njegovi prisotnosti ponovno utelesenje. Vse nashteto v zvezi z nachinom podajanja snovi za prebiranje predstavlja tezhavo, saj je ogrozhena zaznava spomina, lastnega junakinji, ki je she vedno zavezana premochrtnosti, ko se prichakuje napovedani dogodek: podoba v sliki. A glavno gibalno, ki je slutnja, je komajda omenjeno. Tako je v vsej razsezhnosti besedila zapovedana zgolj ena osredinjenost za prebiranje: svobodno razmishljanje je pravzaprav prepovedano.

Sledi dokončna prekinitev zapovedanega. She za konec: večni dvom v dom, ki ga je dohitela starosti.

A konca ni. Posebej je izpostavljen odnos, ki ga imata samota in navdih, in pa silovitost, s katero se chlovekova presežnost oplaja z ustvarjanjem; z isto silovitostjo, ki je dopolnjena s smerjo, ki je vrchanje, ki je vnovično prichakovanje. In to v zasmrtju.

Sestavina, ki prezhema tako silovitost kot tudi prepričanje o pravilnosti takšnega chustva oziroma stalishča, je vztrajnost. Zelo dosledno vse to izpoje pesem z naslovom Opozoriti je potrebno. She na eno sestavino celotne pisarije je potrebno opozoriti: to je hrepenenje, ki ni v navskrizhju z bolj ali manj prevladujočimi verovanji o znanstveni preverljivosti. V tej razsežnosti, ki se ji pesništvo zelo približa oziroma jo celo soustvarja, predstavlja besedilo os za sestavine bistvene, a spregledane podstati verovanja: to je prerojevanje, a ne v smislu odreshitve, pach pa kot naraven proces. V ospredju je zamisel o selitvi zavesti v snovi. Vzdushje, ki ni zaznamovano s kako krivdo ali strahom pred neko sodbo, ki naj bi ovrednotila zhivljenje, je vzdushje, s katerim postrezhe vsebina besedila. Trditev, da predstavlja zadnje vsoto, je pravshnja. Notranji pretok je hrepenenja, ki sproti ustvarja lastno obliko. In to hrepenenje je moč zapisanega. V ospredju tako določenega izraza je klavrna slovenshchina z nastavki plemenitenja, stkana iz obiskov v obliki priložnostnih zaznamkov, iz katerih se razshirijo chrtice, zgodbice, skorajda pripovedke. Na raznovrstnost izraznega nachina opozarja oznaka lepljenka, na kateri je vsaj nakazana smer, oznachena z rekom: izchishchena pisava nakazuje shirjenje pripovednega. Ob tem je pomenljivo, da se dolzhino enega zapisa dá primerjati s chasom, ki je potreben, da se odlozheno v spomin prebere na glas, ko je zbranost poslushalstva she obvladljiva. Predvsem zadnje ni tezhava, saj je pisateljski oziroma pesnishki postopek tako izdelan, da meji na obrabljen vzorec, ko ustaljenost oziroma navajenost bralstva na utechene vsebine naredi prichakovanje, zajeto v zazgodbanost. Je krik po svezhem v znanem. Seveda vse skupaj dishi po prerachunljivosti, a vonj po preverjeni zrelosti prevladuje.

Poznejshi primerjalni pomenki prinesejo spoznanje, da so zgodbice na nachin pesmi, ki naznanjajo, da je sodobnost pestrejsha od spominov, pravshnje. So slogovne oblike, ki sporočanje spremene v lastno nasprotje. Vse nashteto, posebej omenjeno in vzneseno izpostavljeno se je lahko obdrzhalo le z vztrajnim objavljanjem bolj ali manj blagih oblik popravkov, ki jih je predstavljala posebna porochevalka, junakinja in pesnica, skupaj z njenimi pochetji in s skrivnostnimi zapiski osebe, s katero je zhe omenjena družhbena oblika preshla v naslednjo odliko.

Takšno zgodovinsko tehtno presojo delno dopolnjuje spremno besedilo, ki obravnava prelomno obdobje. Izpostavlja razgiban chas v zhivljenju osebe med zreliimi prispodobami, kar predstavlja odtujenost oblasti skladnje. Za prestavitev v chas, kjer se raziskovanje ukvarja s temami, s kakršnimi se je ukvarjal uvodnik z

naslovom S takšno mero preprostosti, je nujno temeljito poznavanje dolgchasa. Gre za obdobje, ko se menjava oblast skladnje za obdobje, v katerem sicer ni brezvladja skladnje, a je vrenje oblika izrazhanja tako močno, da se presihajoče menjujejo vloge, s katerimi se ponashajo utemeljena predvidevanja. In v takšni zmesnjavi, ki se sicer ponasha z nalepko prosto izrazhanje, se oblast skladnje sprashuje, ko modruje: je zgodovina, ki ne teče; takšna zgodovina ni ne polpretekla in ne pretekla; je zgodovina brezchasa. In kot tako je besedilo uchbenik o načinu stalne budnosti. In cheprav v njem nastopajo dokaj zhivljenjski liki s podobami in prispodobami, se je potrebno vprashati: kaj je tisto, kar vzdrzhujejo stanje, ob katerem se ne podata ne nasmeh in ne krohot? Razlage z razmisleki...

Ko je ne samo potrebno, marveč tudi nujno obravnavati devetinpolvevstichnice, pesnishko obliko skoraj tako strogo, kakor so poldesetvstichnice, se ne splacha shteti zlogov pri pesnishkih izvedbah te skorajda izumrle izrazne oblike. Posebej tedaj ne, ko gre za preizkusheno pesnico, kakršna je junakinja, suzhnja predvsem te oblike. V obilju njenih nosilcev zapisa in zvoka bi bilo kaj takšnega tudi nesposhljivo, celo netaktno s stalishcha dlakocepstva v pronicanju. Pa ne samo do nje, ampak tudi do vech kot zglednega kazala, kjer so vsi naslovi poskochnic razvrshcheni tako, da sledijo nizu chrk v posameznih nevezanih delih besedila. Osnova za močno slutnjo, da se v tako razvrshchenih pesmih skriva nekaj, kar je vredno poiskati, pridobi naboj jalovosti, ko iskanju sledi razumskega niza tudi spremna beseda ne pomaga. Poishche pa in razpne vezno nit, ki tke komaj opazno mrezenje vsebinskosti. Che se je ljudsko pesem dalo prepoznati v razmeroma togih obrisih, se je tu zazna v obrobni zgodbi. Splet oblike in vsebine je tako močan, da odnos pripoved-pesem ne najde svojega sidrishcha v osrednjih predelih knjige, ki se kiti z drobci vsebine. Omenjena spremna beseda se nahaja na zadnji knjizhni strani.

Opozoriti je potrebno, da so vse stvaritve brez velikih zachetnic; naslov je izjema, pomenljiva, morda z napako pogojena. In she eno ime je, ki pa ostaja tista izjema, ki se jo zlahka spregleda. S tem v zvezi je vsaj pomenljiva ugotovitev na knjizhnem zavihku, ki povzema spoteg vase. Vsebinske skrchenke izgubljajo chrke, saj se njihova prilagodljivost povzpne nad zapovedano zlozhnost. Pesmi so razlagalchnice, so pomnilni pripomochki za tridelno opredelitev predvsem splošnih pojmov. Izkushnje, pridobljene s takšnim postavljanjem rechi v svet praznih strani, se kazhejo tudi v oblikovnem smislu, ki ga pechatí. Tri sivine s po shtirimi belinami so osnovne sestavine videza ovitka. Ob izpostavitvi oblikovnih doslednosti se izlushchi sum, da pa se morda lahko takšnim nizom besed zaupa kar pochez nastavitvam. Preprostost je tista podlaga, s katero se povrshno izrazhene likovnosti dokazujujejo za vrlino. Povzrocha jih preprihanje, da pravljichnost vsebine pa zglajenost oblike nudi tisti vir vzorchenju, s katerim je predaja skupnega spomina vzorec rodu. In pa vrstam pesnjenja, ob katerih dihanje ne preneha. Namig pred branjem: je povsem dovolj beline.

Pridrzhek.

Petje chrk. Spremljava, sozven. Nagovarjanje mehkode v tresavosti, v stresanju prividne sladkode. Izpeljave dopushchajo mnoge možnosti deloma nakazanim izhodnim zmoglostim ustvarjalnega viharjenja in delno begavim mislim; za zraven. Prizori, stkani in izjedkani hkrati, zastebreni z napetostjo zaves vzporednih opisov, so sprenevedanja, ki so sluge pozornosti. Pesmi, okna s polknicami zastrtega smisla, ki ni vsebina, saj izpoved kot izraz najde svoje nahajalishche v odsotnosti, nagovarjajo prihod konca: kako prebirati trzave sohe hrepenenja, da ne pride do hropov? Nihanje, ki naj ne bo trzanje, ko odrevenelost ni zazhelenena, je omembneje od nagovarjanja na kaj, in nikakor na koga oziroma na katero. Popredmetenje prehoda osebnega poudarka na razmik, na dajanje možnosti znanega chudezha naredi zblizhanje. Che se zgodi, je na robu. Ni robato, pa tudi mehkode prehoda ni zasichena s toplino vztrajanja skupaj. Okolje, privid v pozornosti, ki je vpeta na okvir zaznave, se poistoveti s chakanjem. In she vsenaokoli je prichakovanje. Drgetavica in drevenenje sta par v kvishku in tjakaj sprozheno razprtost. Prichevanje brez prich. Razprtost ni razpetost. Prizori, zorenje tishine v zadihu. Utripanje z dolochevanjem razdalje v odmiku in primiku ob prepoznani opni spomina na prihajajoche. Izpostavljeni chas: jutro v dnevnem razpotehu pod noch in nad temino. Rdenje, pogonska sila smeri. Zapostavljen zlogovni tok: izpoved, dolochena s krajshanjem beline, dolocha vedenje o skorajshnjem poku tishine. In obstishja. Jasne in razlochne nakane v izreku nagovarjajochnic. Trepet v razpotehu je migljanj smisla. Poganjki na robovih podob so sposobni sikanja, a ga ne uporabijo, ko pa je okolje tako ostro, da je odziv nanje shobljenje zavzdiha. Nasprotij ni; so naslonitve, so dopolnjevanja. Liki so strune z ostruzhki. Vsebinski lok, obok navzven, ki je nebno dno, naredi, da prispodobe vrshe blage pritiske k razprti in odpeti pripravljenosti na vse; a ne v sprijaznjenost, ne v vdanost, nikakor v izmik. Obstajajo sledi prihoda. In da se ne prebere kot: ljubim mlachni srd. Opojanje ni nalezljivo.

CHAR POETICHNE RAZLIČNOSTI

Nekaj misli o slovenskem pesnishtvu od zacetkov do danes

Slovenska lirika sega s svojimi najboljšimi dosezhki v sam vrh slovenskega literarnega ustvarjanja. Zhe od romantichne faze v prvi polovici 19. stoletja z vodilnim pesnikom Francetom Preshernom jo vse do danes zaznamuje veliko shtevilo umetnishkih uspehov. Tudi v obdobjih tezhkih družbenih preizkushenj, na primer sredi pretresov druge svetovne vojne, je subtilni lirizem pomemben faktor slovenske knjižhevnosti na sploh, ki obarva tudi prozo in dramo.

Različni antologijski izbori skushajo vedno znova v slovenskih izvirnikih in (ali) v prevodih v tuje jezike dokumentirati razvoj in razcvet slovenskega pesnishkega ustvarjanja in ga posredovati tudi neslovenski javnosti. Zhe v obdobju habsburshke monarhije se pojavi slovenska lirika predvsem v nemshkih prevodih v najrazličnejshih publikacijah. Naj omenim le nekatere: Anton Tomazh Linhart, *Blumen aus Krain für das Jahr 1781*; Johann Nepomuk Primic (oziroma Primitz), *Deutsch-Slowenisches Lesebuch / Nemshko-Slovenske branja*, Graz / Gradec 1813; Anastasius Grün objavi svoje prevode slovenskega »kranjskega« ljudskega pesnishtva zhe leta 1838 v Leipzigu v znani publikaciji Adalberta von Chamissa in Gustava Schwaba *Deutscher Musenalmanach* in potem v Leipzigu v letih 1839, 1845 in 1846 tudi v publikaciji *Taschenbuch der Vaterländischen Geschichte*; leta 1850 zbere Grün ponovno svoje prevode slovenskega ljudskega pesnishtva v leipzishki zbirki *Volkslieder aus Krain*; Ludwig Germonik objavi leta 1851 v Gradcu v knjigi *Blaue Nächte – Lieder und Dichtungen* tudi nemshke prevode Preshernove in Jenkove lirike; v knjigi Karla Emila Franzosa *Deutsches Dichterbuch aus Österreich* objavi Anastasius Grün 1883 v Leipzigu in na Dunaju spet lastne nemshke verzije slovenskega ljudskega pesnishtva in Edward Samhaber uposhteva v leta 1887 v Ljubljani izdani knjigi *Dichtungen* tudi nemshke prevode Preshernove in Jenkove lirike. V leta 1895 v Stuttgartu izdani publikaciji *Slavische Anthologie* je objavljenih v nemshkih prevodih zhe vechje shtevilo slovenskih pesnikov (Presheren, Ashkerca, Gregorchich, Jenko, Levstik, Stritar, Miroslav Vilhar in tudi Stanko Vraz). Ta prevajalska posrednishka dejavnost sega vse do konca habsburshke monarhije. She sredi prve svetovne vojne izide 1916 v Ljubljani pesnishka antologija Rudolfa Andrejke kot zadnji odsev vechstoletne slovenske zavezanosti v cesarstvu. V tej publikaciji z naslovom *Slovenische Kriegs- und Soldatenlieder* so natisnjene v nemshkih prevodih pesmi Antona Ashkerca, Simona Gregorchicha, Simona Jenka, Rudolfa Majstra (Maisterja) – Vojanova, Franceta Presherna, Jovana Vesela Koseskega in Valentina Vodnika.

V eni od prvih antologijskih publikacij v nemškem jeziku, v zbirki Antona Tomazha Linharta *Blumen aus Krain* iz leta 1780, je izdajateljeva pozornost usmerjena v smislu Herderjevih in Goethejevih narodno osrchujocih in narode povezovalnih prizadevanj she predvsem k izboru ljudske poezije, iz katere zhe od srednjega veka na globinski nachin odseva dusha in usoda slovenskega chloveka.

Pozneje se antologijski pristopi postopoma prevesijo k predstavitvam dosezhkov posameznih besednih ustvarjalcev, o chemer na primer pricha publikacija Antona Funtka *Aus der neuen slovenischen Lyrik*, ki je izshla tik po koncu prve svetovne vojne leta 1919 v Ljubljani. V njej so v nemshkih prevodih objavljeni teksti tedaj novatorskih impresionistichnih pesnikov Otona Zhupanchicha, Ivana Cankarja, Josipa Murna, Dragotina Ketteja in drugih, ki so povzrochili – podobno kot tedanji ekspresivni avantgardistichni samohodec Srechko Kosovel – prelom z v zadnjih desetletjih 19. stoletja prevladujocih literarnim realizmom, ki je slovensko pesnishtvo obogatil z mojstrskimi baladami Antona Ashkerca, Frana Levstika, Josipa Stritarja, Simona Jenka in Simona Gregorchicha. Tudi po drugi svetovni vojni je izshlo vech antologijskih izborov slovenske lirike, nekateri tudi v angleshchini. Vechkrat je bilo slovensko pesnishtvo vse do ustanovitve samostojne slovenske drzhave v letu 1991 predstavljeno v tujejezichnih izborih skupaj z drugimi literaturami nekdanje Jugoslavije v razlichnih »jugoslovanskih antologijah« kot del juzhnoslovanskega literarnega utripa.

Na Dunaju zhivechi amerishko-avstrijski avtor in prevajalec Herbert Kuhner je dvojezichno antologijo *Sodobna slovenska poezija – Slovenian Poetry Today* sestavil na podlagi svojih dolgoletnih stikov s slovenskimi pesnicami in pesniki, ki so utemljili vechsmerno heterogeno strukturo slovenske lirike po drugi svetovni vojni. Povojno obdobje je slovensko literaturo namrech obogatilo z novimi pozitivnimi in negativnimi temami in pristopi, ki segajo od socialnega potrjevanja ali preobrazbe dejanske resnichnosti do ponotranjenega intimizma pa tudi do razlichnih oblik izvrzhenosti v nevezano, osamljeno in odtujeno eksistenco. Ob osrednjem in ekspresivnem pesnishkem doprinosu nekonformistichnega vizionarja Edvarda Kocbeka so se v zadnjih desetletjih v slovenskem pesnishtvu pojavili novi odlochilni pesnishki vidiki, ki so v sodobno liriko vnesli rezki in kritichni, vchasih pa tudi agresivni eksistencialistichni naboj. Varni, preizkusheni pogledi na umetnost, kot so bili znachilni za slovensko pesnishko tradicijo, niso vech ustrezali disharmonichnim razsezhnostim novega chasa, v katerih je vedno bolj slabela usmerjevalna moch enostrankarske komunistichne oblasti, ki si je zhelela tudi na kulturnem in literarnem podrochju chim bolj enotna idejna izhodishcha, ki vodijo na jasen in razpoznaven nachin hitro in odlochno k enotnemu idejnemu cilju.

Umetnishka beseda je v zadnjih desetletjih 20. stoletja postala na Slovenskem torishche razlichnih stanj in prichakovanj, pa tudi bojishche, na katerem se do danes krizhajo raznovrstna nasprotja. Pojavili in uveljavljavili so se razlichni pesnishki modeli, ki so jih med drugim suvereno oblikovali virtuoзни intimistichni stilist Kajetan Kovich, ekspresivni melanholik Dane Zajc, asociativni destruktor

starih tradicionalnih pristopov Tomazh Shalamun, formalni absolutist Niko Grafenauer in drugi.

Pomen Kuhnerjevega antologijskega izbora je v odprtosti pristopa. Poleg v centralni Sloveniji tako imenovanih kanoniziranih avtorjev izdajatelj namreč uposhteva tudi nekatera imena, ki so se v javnosti iz različnih razlogov manj uveljavila, čeprav njihovi teksti zrcalijo zanimive izpovedne in oblikovne razsežnosti. Ob miselno-abstraktnih in meditativnih tekstih raznih avtorjev je objavljenih tudi vech pesmi z lepimi pokrajinskimi in ljudskimi motivi, iz katerih odseva tradicija stare slovenske narodne dedishchine. V izbor je Kuhner poleg avtorjev iz osrednje Slovenije vključil vechje shtevilo pesnikov, ki zhivijo na slovenskih področjih v Avstriji pa tudi pomembnega sodobnega slovenskega pesnika iz Trsta v Italiji Marka Kravosa. Medtem ko je na primer v antologiji slovenskega pesnishtva od njegovih zachetkov do sedanjosti *Sonchnice poldneva*, ki je izshla leta 1993 v Ljubljani v urednishtvu Petra Kolshka in Draga Bajta, uposhtevanih 76 moshkih pesnikov ter samo tri pesnice (iz zamejstva pa samo en koroshki slovenski avtor Gustav Janush ter dva Trzhachana – Marko Kravos in Miroslav Koshuta), ponuja prichujocha antologija poleg 19 moshkih pesnikov tudi 7 zhenskih imen z zanimivi pesnishkimi pristopi, kar nekoliko izboljsa problematichno sliko do nedavnega praticiranega »moshkega« urednishkega pristopa k pozicijam slovenskega pesnishtva vcheraj in danes.

Dejstvo je, da je v slovenskem kulturnopolitichnem kontekstu pesnishtvo iz različnih ozirov she vedno osnovnica oziroma primarna odskochna deska za emancipacijo jezika in kulture. Je razpoznavno znamenje za samolasten vedenjski nachin s posebnimi zgodovinskimi izkushnjami tudi na kulturnem podrochju karakteristichno zaznamovanega naroda, ki se je s pomocjo jezika, umetnosti in kulture v tezhkih pogojih utemeljil zhe v chasu nekdanje habsburshke monarhije.

Chustveno obchutljivim Slovencem sta lirika in lepa beseda od nekdej pisani na dusho. Tudi v najnovejskem chasu se je pojavilo vechje shtevilo pesnic in pesnikov, ki s pogledom v sedanje disharmonichne chase v izvirnih novih nachinih lirichno belezhijo svoje obchutke in misli. Cheprav lirika in na sploh literatura v mednarodnem kontekstu v chasu globalnega potroshnishkega kapitalizma in tehnokratskih trivializacij izgubljata na pomenu, pesnishtvo na Slovenskem ne usiha. Tudi dvojezichni slovensko-angleshki pesnishki cvetober *Sodobna slovenska poezija – Slovenian Poetry Today* dokazuje s pomocjo angleshkih prevodov Herberta Kuhnerja pestro razgibanost slovenskega pesnishkega utripa in ponovno opozarja na presezhni fenomen slovenske duhovnosti. Peter Handke je v zvezi s tem slovensko literaturo nekoč oznachil za »enklovo svetovne knjizhevnosti«. Kakorkoli zhe. Vsekakor poezija izpod peres shtevilnih sodobnih slovenskih avtoric in avtorjev različnih poetik, ki je objavljena v tej knjigi, vabi tudi tujega bralca v literarni svet slovenskih literarnih diferenciacij – v smislu mota, da so razlike bogastvo sveta.

Pod naslovom *Sodobna slovenska poezija / Slovenian Poetry Today* je na Dunaju zhivechi avstrijsko-ameriški pesnik, prozaist in prevajalec Herbert Kuhner v sodelovanju s koroshkim slovenskim publicistom in zgodovinarjem dr. Feliksom J. Bistrom pripravil antologijski izbor novejšega slovenskega pesništva v slovenskih izvirnikih in Kuhnerjevih prevodih v angleščino. V antologiji so po abecednem redu zastopani naslednji pesniki in pesnice: Lev Detela, Janko Ferk, France Filipich, Ivo Frbezhar, Niko Grafenauer, Maja Haderlap, Fabjan Hafner, Milka Hartman, Branko Hofman, Gustav Janush, Edvard Kocbek, Andrej Kokot, Kajetan Kovich, Marko Kravos, Tone Kuntner, Cvetka Lipush, Milena Merlak, Boris A. Novak, Tomazh Shalamun, Mojca Selishkar, Veno Taufer, Shtefka Vavti, Sasha Vegri, Tim Wüster, Dane Zajc in Pavle Zidar. Tu objavljeno spremno besedo o slovenskem pesnistvu in pesniskih antologijah je za antologijo prispeval Lev Detela. (Op. avt.)

Za zgodovinski spomin

Damir Globočnik

PRIZADEVANJA ZA POSTAVITEV SPOMENIKA

padlim vojakom v prvi svetovni vojni na Brezjah

V Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev so se decembra 1918 povezali narodi, države in pokrajine, katerih prebivalci so se med prvo svetovno vojno bojevali na nasprotnih straneh. Proslavljanje bitk srbske vojske, ki so privedle do zmage, osvoboditve in nastanka jugoslovanske države, je dobilo državotvoren znachaj. Chastili so spomin na prostovoljce v srbsko vojsko. Slovenski vojaki, ki so v avstrijski uniformi oblezhali na bojishchih, so bili razumljeni kot zhrtve tuje, v vojni porazhene vojske.

V bojih je sodelovalo okrog 160.000 vojakov iz slovenskih dezhel. Padlo je med 35.000 do 40.000 vojakov, ki so vechinoma pokopani na vojashkih pokopalishchih in nekdanjih bojishchih v Galiciji, na Karpatih, na srbski, tirolski in soshki fronti. Vojnih invalidov je bilo okrog 11.000.

Nekdanji vojni duhovnik (kurat), katehet Fran(c) Bonach (1885–1935) je oktobra 1923 v *Slovincu* opozoril na dejstvo, da so Italijani in drugi narodi zgledno poskrbeli za vojashke grobove in grobishcha. Cheprav so meddržavni dogovori in mirovne pogodbe tudi Kraljevini SHS nalagali skrb za vse vojashke grobove, brez razlike glede narodne in državne pripadnosti pokojnikov, pa se zhiva dusha ne briga niti za grobove slovenskih vojakov, je poudaril Fran Bonach. »*Sram je chloveka danes, che pride na nasha pokopalishcha, kjer raste prek grobov teh revezhev trava, pogosto vsa pobojena in le tu in tam te spominja kak prevrnjen in preperel križh, da lezhe tu nekdanji vojaki. Sram je chloveka pred samim seboj, she bolj pa pred tujcem, ki bi znal žaiti kdaj na ta pokopalishcha iskat žadnjega pochivalishcha svojega dragega možha, ocheta ali sina. Da, nasha pokopalishcha so danes v tem pogledu dokumenti nashe nekulturnosti, nashe sramote.*«

Bonach je predlagal, naj si zhupni uradi prizadevajo, da bodo skrb za vzdrzhevanje vojashkih grobov na domachem pokopalishchu prevzele obchine. Za zachetek bi bilo potrebno grobove popraviti in renovirati križhe z napisi. Preden pa bi grobove prekopali, bi morali na mestu, kjer pochivajo vojaki, postaviti skromen spomenik ali vsaj spominsko ploschco z imeni vseh pokopanih vojakov.¹

Nekdanji vojni kurat, kaplan Jernej Hafner (1888–1955) je menil, da bi pri ureditvi vojashkih grobov morala priskochiti na pomoeh država. V Avstriji so z nabirkami denarja postavili spomenike padlim v vojni v vsaki vechji občini in zhupniji. V slovenskem delu Kraljevine SHS pa je samo nekaj zhupnij in obchin uredilo grobove, postavilo majhen spomenik ali vzdalo ploschco z imeni padlih. Ni nobenih spominskih, zhvalnih ali vsaj nabozhnih slovesnosti za padle vojake, kot to delajo v vseh državah vsi kulturni narodi. Duhovshchina bi lahko storila

vech, che ne bi morala skrbeti za nove zvonove, za popravilo cerkvenih stavb, za obnovo kulturnih organizacij idr. »Naposled pa je treba *zhe* enkrat *zawpiti*, da smo *prezhiveli* dolzheni *hvalezhno* chastiti spomin ne le onih, ki so padli kot borci proti Avstriji, ampak vseh, ki so pokopani v nashi zemlji kot zhtve vojne, zlasti pa nashih rojakov, ker so nashi, ker so za nas in zaradi nas trpeli, ker je tudi iz njihovih grobov vzklila nasha svoboda«, je zapisal Jernej Hafner.

»Dosti bodi brezbrizhnosti! Imamo zvonove, popravili smo cerkve in domove, zdaj hochemo in moramo na delo, da popravimo grobove zapushchenih bratov, da v nashe cerkve vzdiamo plosbche, na pokopalishcha in trge postavimo spomenike z imeni nashih muchenikov. Na chastno delo krschanske in narodne hvalezhnosti kulturnega naroda! Zbupnije, obchine, drushtva, svoji padlih, vsi, ki vas peche vest vsled zanemarijene dolzhnosti, poskerbite za grobove, pokopalishcha, vzdavajte spominske plosbche z imeni, stavite spomenike, poskerbite vsako leto za sveto daritev bratom, ki pochivajo v tujih dezhelah morda brez groba in krizhal!«²

Zborovanje veteranov prve svetovne vojne 31. avgusta 1924

Ob desetletnici zachetka prve svetovne vojne so nekdanji slovenski vojaki zborovali na Brezjah. Sklep o tem, da na Brezjah *izvrshijo svojo obljubo, se javno zahvalijo Bogu in Mariji ter zberejo v veselo druzhbo starih tovarishev iz tezhkih chasov vojne*, so sprejeli na V. katolishkem shodu, ki je potekal konec avgusta 1923 v Ljubljani.³ Sestanek vseh nekdanjih vojakov iz svetovne vojne, ne glede na njihovo stopnjo v vojashki hierarhiji ali vojashki oddelek, sta sklicala nekdanja vojna kurata Fran Bonach in Jernej Hafner.⁴ Tisti, ki so zheleli predlagati teme ali govoriti na zborovanju, so svojo namero morali sporočiti na Prosvetno zvezo. *»Izkljuchen je bil vsak politichen govor in vsaka beseda, ki bi mogla po pravici zhaliti kateregakoli tovarishev.«* Govornikov bo lahko samo toliko, kolikor bo dopushchal chas. Zbiranje darov ni bilo mogoche brez dovoljenja.⁵

Zborovanje na prostem je potekalo v nedeljo 31. avgusta 1924. Pripravljalni odbor je posebej povabil vse duhovnike – kurate, ki so sluzhili pri domasih oddelkih in na fronti, da bodo na Brezjah mashevali za padle tovarishe ali pomagali mashevati. Zhene in dekleta niso bile vabljene, *»ker bi vsled velike mnozhice bile napoti«*. *»Braniti seveda jim pa ne moremo, zlasti zhenam, materam, hberkam tovarishev in vdovam padlih, ki pridejo v druzhbi tovarishev, ki jim gre 31. avgusta vsa prednost.«*⁶

Pripravljalni odbor je poudaril: *»Sestanek 31. avg. na Brezjah ne more uposhtevati nobenih drugih prireditiev. Namenjen je samo mozhem in fantom, brez razlike sharzbe in oddelka, ki so trpeli v vojski. Chetudi bi radi ustregli vdovam, starshem, otrokom, nevestam, sorodnikom itd. padlih tovarishev, nam vendar ni mogoche. Toraj: mozhje in fantje, stari vojaki, na svidenje na Brezjah!*

*Sestanek je namenjen vsem tovarishem, brez razlike mishljenja in stranke. Pripravljalni odbor se bo ogibal vsega, kar bi stvarno moglo koga zhaliti, znal bo pa tudi preperebiti, da kdo drugi ne bo kaj takega storil. V trpljenju in smrti enaki, bomo znali tudi pri spominu na mrtve biti enaki.«*⁷

Na Brezjah se je zbralo okrog 8.000 do 12.000 ljudi, od tega je bilo okrog pet tisoč vojakov. Vech sto mozh se je odločilo priti na predvečer srečanja, prebedeti noch in opravljati zahvalne molitve in spoved. Pred cerkvijo je bil postavljen oltar. Katehet Fran Bonach je imel pred maso spominski govor za padlimi žrtvami svetovne vojne. Govor je za nekaj chasa prekinil, da je godba Dravske divizijske oblasti zaigrala svechano zhalno korachnico. Konchal je z molitvijo za skupno domovino. Po pridigi je Bonach opravil na prostem maso, pri kateri je vojashka godba igrala cerkvene pesmi. Po masi je godba zaigrala drzhavno himno *Bozhe pravde*. Ob navzočnosti shtevilnih duhovnikov je nato potekal slovesni rekvem za padle slovenske vojake. Dvanajst nekdanjih kuratov je opravilo molitve za padle tovarishe. Improvizirani pevski zbor, ki so ga sestavljali samo vojaki, je zapel zhalostinki *Blagor mu in Oj, Doberdob slovenskih fantov grob* (narodna, priredil Zorko Prelovec).

Po konchanih cerkvenih obredih je potekalo zborovanje, ki ga je zachel nekdanji kurat, shentpeterski kaplan Jernej Hafner. Govorniki (Ivan Matichich – avtor knjige *Na krvavih poljanah*, franchishkan pater Stanko Aljanchich – nekdanji jugoslovanski prostovoljec v Dobrudzhi, major Martin Colarich, Ignacij Mihevc, gozdarski uradnik Marijan Hann, rach. svetnik Jozhe Pirc, trgovec Rado Sturm) so se spominjali vojnih grozot in naporov, ki so jih morali prestati slovenski fantje in mozhje. »Žrtve pa, ki so padle, so nam prinesle novo zhlvljenje, svobodo in ujedinjeno skupno domovino.« Majorja v pokoju Martina Colaricha, ki je govoril o trpljenju slovenskih fantov na raznih bojishchih in izrazil svojo bolechino, »da nam je zemlje lachni tujec ugrabil lepe dele nashe domovine, ki chakajo she odreshenja v nashi ljubljeni domovini Jugoslaviji«, so nagradili z ovacijami.

Na predlog kaplana Hafnerja so izvolili odbor *Zveze bivshih vojakov svetovne vojne* (predsednik major Colarich, podpredsednika kaplan Hafner in Nace Mihevc, blagajnik uchtelj Rudolf Wagner, chlani Fran Bonach, Ivan Matichich, Rado Shturm, Valentin Strle), ki bo skrbel za postavitev spomenikov in spominskih ploshch z imeni padlih vojakov v vsaki zhupniji ali obchini, za skupen velik spomenik vsem padlim v sredishchu Slovenije, za dostojno ureditev vojnih pokopalishch, za svojece padlih vojakov, za ustanovitev *Zveze bivshih vojakov* in za spominsko ploshcho na brezjanski cerkvi, v kateri naj se obesi tudi slika v javno zahvalo za bozhjo pomoch v vojni. Zborovalci so se obvezali, da bodo doma delovali v korist invalidov, posebno slepih, in sirot padlih tovarishev.

Soglasno so sprejeli poziv, ki so ga poslali zvezni vladi in skupshchini: »Kraljevo vlado in narodno skupshchino slovesno pozhlviamo, naj kar najbolj pospeshita resnichnim potrebam tovarishev invalidov ter njihovih svojcev ustrezajoch zakon in pravichno izhvajanje tega zakona. Enako naj tudi poskerbita za dostojno oskerbo vseh vojnih grobov in pokopalishch brez razlike v celi drzhavi potom vojashke in civilne uprave v sporazumu s prebivalstvom in duhovshchino.

Podpisani odbor, 31. avgusta od zborovalcev na Brezjah v to poverjen, sporoča ta poziv kr. vladi in narodni skupshchini v trdnem zhanpanju, da bo vsaj 10. leto, odkar so padle prve zhlrtve v svetovni vojni, drzhavno vodstvo storilo, kar smo dolzhni zhlrtvam vojne.«⁸

Drugo zborovanje veteranov prve svetovne vojne in odkritje spominske ploshche padlim tovarishem 30. avgusta 1925

Na drugem zborovanju in rednem obcnem zboru veteranske borchevske organizacije 30. avgusta 1925 se je na Brezjah zbralo she vech nekdanih vojakov iz vseh slovenskih pokrajin, po oceni *Slovenca* vech kot 12.000. Do zborovanja sta ljubljanski in mariborski veliki zhupan potrdila pravila Zveze.

Zveza bivshih vojakov/ Zveza slovenskih vojakov v svetovni vojni – ZSV (njen sedezh je bil Prosvetna zveza, Mikloshicheva cesta 7a v Ljubljani) je v cerkvi odkrila spominsko ploshcho padlim tovarishem. Ploshcho iz kararskega marmorja in shvedskega granita so vzdali na steno pred Marijino kapelico, tako da je vidna po vsej cerkvi. Mozhje so zapeli *Ti, o Marija*. Superior vojne mornarice v pokoju msgr. Karel Kokalj je molil staroslovensko molitev v spomin padlim in v zahvalo Mariji. Blagoslovil je spominsko ploshcho, na kateri je z zlatimi chrkami napisano: VOJNIH GROZOT OTETI, KLICHEMO KRALJICO MIRU: / PADLIM PRI BOGU PLACHILO. // SLOVENSKI VOJAKI IZ SVETOVNE VOJNE ZBRANI NA TEM SVETEM KRAJU 31. VIII 1924. Na vrhu ploshche je bronzirana Kristusova glava, spodaj pa umirajoči lev. Ploshcho je izklesala tvrdka Vodnik iz Ljubljane. Po odkritju ploshche so zapeli *Blagor mu*, defilirali mimo ploshche in okrog Marijinega oltarja ter se nato zbrali pred oltarjem na prostem.

Govornik, tajnik *Zveze* Fran Bonach je pojasnil, da na grobu neznanega francoskega vojaka v Parizu »noch in dan gori plamenica – zahvalnica francoskega naroda«. »To plamenico vedno na novo in novo pozihljajo razne organizacije neshtetih narodov, ki sem prihajajo in tako tudi mi danes, dragi mozhje, prizhgemo v dushi nashi plamenico ljubezni, zahvale, zvestobe in molitve nashim padlim bratom. Nashe ljudstvo, posebno pa mozhje, ki so stali v bojnih vrstah kjerkoli, neizrecheno ljubijo to prekrasno zemljo nasho, ki je vredna nashе ljubezni, saj je tako lepa, da se ji divijo angelska ochesa. – Mariji v varstvo izrochamo Korotan, Primorje.« Konchal je z molitvijo za padle heroje. Sredi Bonachevega govora je zavladal molk, godba je zaigrala zhalostinko v spomin padlim. Masho je bral msgn. Kokalj. Godba je igrala stare cerkvene napeve. Po mashi so pevci zapeli *Oj, ta soldashki boben*, himno *Pravde Bog, Vigred se povrne* (besedilo Janez Puhar, glasba Andrej Vavken), *Libera me, Domine*, Prelovchevo *Oj, Doberdob* in *Oj, ta soldashki boben* (harmoniziral Marolt).

Po cerkvenem slavlju je potekal obchni zbor ZSV. Predsednik ZSV major v pokoju Martin Colarich je prebral brzojavke generala Rudolfa Maistra in drugih. Predlagal je, da bi poslali brzojavko kralju na Bled (kraljev adjutant general Hadzhich se je kasneje zahvalil za brzojavko). Zavzel se je za invalide. Shpunt iz Kranja se je spomnil tudi zhrtev, ki jih je vojno sodishche obsodilo na smrt z ustrelitvijo. Zhelel je, da bi tudi ti padli dobili dostojen kraj pochitka.⁹

Kraj zborovanja nekdanih vojakov slovenske narodnosti v svetovni vojni (v avstrijski vojski) je bil izbran preudarno. Predznak avstrijskega patriotizma, ki bi ga zborovanje lahko dobilo, in prav tako tudi narodni oziroma politichni znachaj

mnozhichnega srečanja so delno morali odstopiti svoje mesto verskemu pomenu, ki ga imajo Brezje kot osrednje slovensko romarsko središče.

Zveza slovenskih vojakov naj bi bila nadstrankarska in nepolitična organizacija. Liberalci so vseeno menili, da so si srečanje veteranov iz svetovne vojne prilastili katoliški krogi.

Anonimni »neprostovoljni bojevniki med svetovno vojno« je zapisal v *Slovenskem narodu* leta 1925: »Preveč žalostni so spomini na to divjo morijo, she huje pa mi je pri srcu, ako se spomnim na stotisoče nashih mladenichev in mozgh, ki so sbli na morishche brez vsake domovinske in narodne zavesti liki volichi v mesnico, a se she danes ponashajo s svojimi junashkimi chini, s priborjenimi srebrnimi in 'chokoladnimi' kolajnami. Redki jugoslovensko orijentirani nacijonalisti med njimi so bili v taki za Avstrijo in cesarja navdusheni družbbi lastnih rojakov v neprestani nevarnosti za vsako nepremishljeno besedo.« Zhal je bila vechina vernega ljudstva pod vtisom znane sramotne okrozhnice SLS in hujskashkih govorov na shodu v ljubljanskem Unionu (5. 7. 1914), zlasti govora dr. Natlachena. »V nasbo sramoto moramo priznati, da smo imeli najvech internirancev, konfinirancev, politichno sumljivih in nezanesljivih, kakor tudi smrtnih zhrtev na 'Subem bajerju' in drugod po zaslugi lastnih, nezavednih in nabujskanih rojakov. Zbalostno je to poglavje, a zhal resnichno.« Zavedni, zhe pred vojno jugoslovansko orientirani Slovenci imajo svoje organizacije (prostovoljci, politichni preganjanci, rezervni chastniki itd.). Enako mislechim sotrpinom se ni potrebno shajati na bozhjih potih. »Iniciatorji in sklicateljci vsakoletnih sestankov so vechinoma bivshi vojashki duhovniki, danes zopet nestrpni kaplani in duhovniki. Ti ljudje so zhe po svoji vzgoji in po svojem poklicu morali biti navdusheni za Avstrijo in za vojsko, ker jim je nudila razne ugodnosti, napredovanja in odlikovanja, a smodnikov dim navadno ni prishel do njih.« Ali sklicateljci razlagajo zaslepljenim nekdanjim avstrijskim bojevnikom nesmrtnne zasluge junashke srbske vojske in razlike med nekdanjo nemshko in narodno dinastijo? Pokojni kralj Peter I. Osvoboditelj in njegov sin kralj Aleksander I. sta se s srbsko vojsko umaknila chez albansko gorovje, stari cesar pa se ni premaknil z Dunaja, njegov naslednik je v pijanosti zapeljal avtomobil v vodo. Za reshitev notorichnega pijanca so po vseh cerkvah peli zahvalne mashe, med najbolj navdushenimi zanje pa so bili sklicateljci tabora na Brezjah.

Vechina zborovalcev v letu 1924 naj bi bila she vedno avstrijsko usmerjena. Zato je pisec *Slovenskega naroda* poudaril: »Takih taborov in organizacij v nashi svobodni, narodni drzhavi ne potrebujemo. Ako se vabijo tisochi slovenskih mladenichev na Brezje, ima to dva postranska, egoistischno-strankarska namena. Sklicateljci se tega dobro zavedajo, che tudi prikrivajo pravo barvo. Slovenci imamo toliko potrebnih kulturnih, dobrodelnih in stanovskih organizacij, da nam novih veterajnarjev na Brezjah prav nich ni treba.« Che bi sklicateljci res imeli nesebichne namene, bi namesto zborovanja na oddaljeni bozhji poti sklicali sestanke po okrajih s predavanji in »z obrazložhitrijo, kako brezsmiselno in zaslepljeno smo se klali za sovrazhno nam Avstrijo in za nemsbko nadvlado, komu se imamo zabvaliti za nasbo osvoboditev in kako moramo delovati za kulturno in gospodarsko obnovo, da bomo zhibveli srečno in slozhno v nashi lepi skupni drzhavi«. Stroshke romanja na Brezje naj

zamenjajo prostovoljni prispevki za narodne, kulturne in dobrodelne organizacije, predvsem pa za vojne invalide in sirote.¹⁰

ZSV je v nedeljo 12. avgusta 1928 pripravila chetrto spominsko svechanost in zborovanje na Brezjah. Osrednji govornik Fran Bonach je poudaril, da je denar za skoraj 150 spominskih ploshch, spomenikov in drugih spominskih obelezhij padlim vojakom shel iz ljudskih zhepov. Oblasti niso nich prispevale. Izjema je ljubljanski magistrat (za vojne grobove pri Sv. Krizhu). Bonach je opozoril tudi na pokopalishcha slovenskih in tujih vojakov, ki so ponekod zgledno urejena (Shkofja Loka, Ukanc pri Bohinjskem jezeru), ponekod pa je chloveka sram, da je Slovenec. *»Na nekem takem pochivajo sinovi najmanj osmero narodov. Toda po travi in grmovju, ki se je izbobotilo na teh revnih grobovih namesto krizhev, se pase rogata zhival, igra se umazana vashka dechad, sushi se perilo, posteljna oprema in izvun polomljenega resheta na nekem plotu gleda tabla, na kateri se she poznajo ostanki napisa: dulce et decorum est pro patria mori – sladko in chastno je za domovino umret!«* Fran Bonach je predlagal, naj bi obchine poskrbele za izkop ostankov trupel, ki bi jih polozhili v skupen grob. Na grobu bi stal preprost lesen krizh, kapelica ali mavzolej, odvisno od financhnih zmogljivosti posamezne obchine. O takshni reshitvi razmishljajo v Ljubljani, v Rogashki Slatini idr. Stroshki za vsakoletni okras grobov bi bili manjsi, padli junaki pa bi dobili dostojno grobnico. *»Vsekakor pa vech sposhтовanja in pietete ponekod do umrlih in padlih! Spomeniki naj klichejo k molitvi in zhranosti, naj vzbuujajo k resnobnemu, zhrtev polnemu delu, zatajevanju samega sebe. Iz mrtvega kamna naj pada kot zhiv vodopad v nasha srca resen memento: Ne sejte razpora in sovrashstva, krvavo njima zhetev zori – bratom sluzhite v ljubezni, le ona lajsba bolest nashih dni!«*¹¹

Spomenik neznanemu slovenskemu vojaku na Brezjah

Na 13. zborovanju 23. avgusta 1936 je predsednik *Zveze bojevnikov*¹² Mirko Ratej predstavil tudi zamisel o spomeniku pobudniku taborov na Brezjah Franu Bonachu. Odbor ZB se je odlochil za shirshi nachrt, ki je predvideval preureditev prostora pred cerkvijo v umetnishkem in pietetnem smislu. Nachrt je podrobneje razlozhil arh. Janez (Ivan) Valentinchich (1904–1994) iz arhitekturne shole prof. Jozheta Plechnika. *»Po tej zamisli naj bi se prostor pred cerkvijo in park preuredila tako, da bi oba skupaj tvorila celoto. Z zhivo mejo in s kostanji zasajen vzviseni prostor pred cerkvijo se bo spremenil v poshevnino, v katero bodo vrezana pota – pravokotno druga na drugo.«* Na presechishchih poti naj bi stali spomeniki zasluzhnim slovenskim duhovnikom (prvi bo spomenik pokojnemu kuratu Bonachu). Prostor pred cerkvijo bo ostal prazen in pregleden. Izjema bo samo kamnit vodnjak, iz katerega se bo dvigal steber z Marijinim kipom. Popoldne je deputacija odbora izrochila osnutek nachrta notranjemu ministru dr. Antonu Koroshcu.¹³

Naslednje leto – ob tridesetletnici kronanja milostne podobe *Marije Pomagaj* – so se odločili preurediti prostor pred cerkvijo. V velikem parku naj bi postavili spomenike zaslužnih mozh in Marijinih chastilcev ter velik spomenik neznanemu slovenskemu vojaku.

Nachrt za preureditev prostora pred cerkvijo in postavitev spomenika neznanemu slovenskemu vojaku je pripravil arh. Janez Valentinčich v Plechnikovi arhitekturni sholi na pobudo Zveze bojevnikov, ki je tudi prevzela izvedbo nachrta.

V chastnem odboru so bili ban dr. Marko Natlachen (predsednik), upokojeni nadshkof dr. Anton Bonaventura Jeglich, knezoshkof dr. Gregorij Rozhman, mariborski shkof dr. Ivan J. Tomazhich, rektor svetishcha in gvardijan na Brezjah p. Bonaventura Resman, ljubljanski zhupan dr. Juro Adleshich, mariborski zhupan dr. Alojzij Juvan, celjski zhupan Alojzij Mihelchich in ptujski zhupan dr. Alojzij Remec. Zhupansko Zvezo sta zastopala njen nachelnik Ferdo Novak in tajnik Jozhe Strnad. Izvrshni odbor so sestavljali chlani ZG: predsednik Miroslav Ratej, I. podpredsednik Rudolf Wagner, II. podpredsednik Anton Drobnich, tajnik Rudolf Lukezh, blagajnik Ivan Gajshek in odbornik Rado Shturm. Stroshki za spomenik naj bi znashali 300.000 din. Odbor je pozval zhupne urade, obchine, denarne zavode in posameznike, naj z gmotnimi sredstvi podpro akcijo za preureditev prostora pred cerkvijo.¹⁴

Tajnik Zveze bojevnikov Rudolf Lukezh pishe, da se je za spomenik padlim vojakom zavzel knezoshkof dr. Rozhman. Pozimi 1936 ga je ZB prosila za nasvet glede izbire arhitekta. Dr. Rozhman je svetoval takole: »*Izbrati je treba arhitekta, ki je bkerati chastilec Matere bozhje in ki razume pomen delovanja Zveze bojevnikov v korist naroda. Za izvedbo nachrta bomo skupno naprosili profesorja arhitekta Plechnika.*« Plechnik je bil pripravljen sprejeti delo. Poudaril je, da bo skupaj z asistentom delal vse brezplachno, ker tu gre za chast *Marije Pomagaj* in za ugled naroda.¹⁵

Valentinčichev nachrt je predvideval odstranitev drevja in stranishch na vzvisenem prostoru pred cerkvijo, ki bo postal vrt, namenjen pochitku. Vrt bo s kamnitim zidom lochen od ostale okolice. Sejmarji, ki so prodajali svoje blago pred cerkvijo, dobijo prostor na desni strani obzidja. Tu so bili predvideni stebri, ki nosijo lesene lege, tako da bodo sejmarji nanje lahko napeli platno in se zavarovali pred soncem in dezhjem. Prostor pred cerkvijo bi bil namenjen zborovanjem. Dvignjen park ločuje molitvi namenjen prostor od trgovin in stojnic.

Vrt naj bi po preureditvi postal sestavni del svetishcha in bi sluzhil kot priprava za vstop v Bozhji hram. Poti, posute z belim peskom, bi obrobjali betonski robniki. Od severozahoda bi k cerkvi vodilo troje poti, ki se zachenjajo s stopnicami in nato od vrha stopnic padajo enakomerno proti ravnemu, s peskom posutemu prostoru pred vhodom v cerkev. Ob vhodu v samostanski vrt je bil predviden kamnit vodnjak s stebrom v sredini, na katerem bi bil Marijin kip. Zid za vodnjakom bi bil v polkrogu pomaknjen v samostanski vrt. Na klopeh za vodnjakom ob zidu bi se lahko obiskovalci spochili. Na krizhishchih pravokotno sekajochih se poti bi stali spomeniki cerkvenih mozh. Eno od polj med potmi je bilo namenjeno grobu neznanega padlega slovenskega vojaka. Okrogla kamnita

stavba naj bi bila napolnjena s prstjo iz vseh slovenskih zhupnij. »Na tem grobu bo zasajeno drevo, ki bo ktilo in rastlo iz zemlje, ki je branila v vojni padle slovenske fante in mozbe. Angelj z razprostrtimi krili in vencem v roki, bo noch in dan varoval grob, da ga ne bo nihche onechastil.«

Na klopek ob poteh, ki so obrnjene proti cerkvi, bi romarji lahko sede prisostvovali sluzhbi bozhji na prostem, v primeru prenapolnjene cerkve pa tudi obredu v cerkvi, saj bi se pri odprtih cerkvenih vratih odpiral pogled s srednje poti proti glavnemu oltarju. Stara lesena stranishcha bodo zamenjala nova na SZ vogalu samostanskega vrta.¹⁶

Glavna dela pri spomeniku neznanemu slovenskemu vojaku naj bi bila izvrshena pozimi, da ne bi ovirala romarjev, ki so zlasti poleti v velikem shtevilu prihajali na Brezje. Pozno spomladi 1938 je bilo predvideno polaganje prsti iz vseh slovenskih zhupnij v grob neznanega slovenskega vojaka. Zhare, v katerih bodo zhupnije prinesle prst, bi bile razstavljene v grobnici, v katero bo imel vsakdo dostop. Na posameznih kamnih spomenika naj bi bila vklesana imena padlih vojakov.¹⁷

Dr. Rozhman je 29. avgusta 1937 po masi blagoslovil temeljni kamen za spomenik slovenskim zhrtvam svetovne vojne. Shkof je ob shtevilni asistenci nekdanjih vojnih kuratov zapel *Libero*, nato je blagoslovil temeljni kamen. Ratej je prebral listino, ki so jo nato zazidali v temeljni kamen. Bojevnishki zbor je zapel zhalostinko *Uslishi nas, Gospod*.¹⁸

Dr. Rozhman je v nagovoru poudaril: »Ni primernejshega mesta za spomenik neznanemu slovenskemu junaku in slovenskim zhrtvam svetovne vojne kakor tu pri Mariji na Brezjah. She en kraj bi bil na ozemlju, kjer zhive Slovenci, primeren za to, namrech Sv. Gora pri Gorici, kjer je bilo prelite toliko slovenske krvi. Tam pa nam ni mogoche postaviti tega spomenika. Zato naj stoji na tem kraju ta spomin na svetovno vojno in njene zhrtve. Ni bilo slovenskega vojaka na krvavih poljanah, ki ne bi takrat mislil na Marijo in se ji priporochal v varstvo. Zato je prav, da se ta spomenik postavi na Brezjah. Tu se bo ob njem dvignila do nebes molitev romarjev: Marija, kraljica miru, prosi za nas!«

Na mestu temeljnega kamna je bil predviden vodnjak z Marijinim kipom. Tu naj bi ob vechjih slovesnostih potekalo obredje.¹⁹ Vodnjak naj bi bil kamnit: »mogochen kamnit steber z vrelem zhive vode, da je simbol milosti, ki teko iz Marijinega svetishcha«. Vrh stebra bi bil kip brezjanske Marije Pomagaj.²⁰

Blagoslovitvi temeljnega kamna je sledilo zborovanje bojevnikov (tabor na prostem). Osrednji govornik je bil pokrovitelj slavnosti ban dr. Natlachen: »Vse drzhave, vsi narodi, ki jih je strashna vibra potegnila v svetovni vrtnec, se s hvalezhnostjo spominjajo svojih junakov, ki so položili na zhrtvenik domovine svoje najdrazhje – svoje zhivljenje. Temu so nam priche velichastni spomeniki, zgrajeni v pochastitev neznanemu junaku. Z danashnjim dnem stopamo tudi mi Slovenci v vrsto teh narodov, pravkar je bil blagoslovljen temeljni kamen spomeniku, ki naj na dostojen nachin izprichuje hvalezhnost desetisochem slovenskih fantov in moz, ki so na raznih bojishchih mochno krvaveli in umirali in s svojimi zhrtvami, s svojo krvjo in s svojim zhivljenjem odkupili osvobojenje nashemu narodu. /.../

*Stotisoči slovenskih romarjev, ki bodo pribajali in iskali pri Mariji Pomagaj utehe in tolažbe, se bodo ob pogledu na ta spomenik v bridki hvaležnosti spominjali tistih, ki so žrtvovali svoje žbivljenje, da bi s tem nam odkupili najdragocenejšo dobro, svobodo. Z molitvijo za pokoj njihovim dušam se bo slovenski romar lepo oddolžil njihovim žrtvam. Tako bo ta spomenik predvsem **pricha hvaležnosti slovenskega naroda napram žrtvam**, ki jih je vojna od nas zahtevala.*» Spomenik bo postal tudi simbol miru in sprave med narodi. Spomenik bo pricha in simbol tovarishta. Budil bo ljubezen do domovine in države.²¹

Zveza bojevnikov je leta 1937 izdala knjižhico *Brezje – slovenskim žrtvam svetovne vojne* v spomin na 15-letnico srečanj na Brezjah in 30-letnico kronanja milostne podobe (24 str.). Na platnicah je natisnjen seznam darovalcev za spomenik slovenskim žrtvam vojne na Brezjah. Med največjimi darovalci so bili: ban dr. Natlachen (5.000 din), Alojz Vodnik v Ljubljani (1.000 din), Josip Olup v Ljubljani (500 din), Zadrushna zveza v Ljubljani (200 din), urshulinski samostan v Ljubljani (100 din), zhupni urad v Dobu pri Domzhalah (110 din), misijonska hisha, Tabor 12 (200 din), zhupan v Radovljici Franc Resman je zbral 1.050 din, zhupni urad pri sv. Marjeti pri Ptuju (100 din), zhupni urad Rateche-Planica (210 din), občina Dobrna pri Celju (199 din), zhupni urad Moravche (100 din), zhupni urad na Krki (572 din), Franc Palme v Ljubljani (100 din), družhba Martinc Cherne & Co. v Ljubljani (100 din), občina Velika Pireshica (100 din), neimenovana gospodichna iz Ljubljane (5.000 din), družhba Chehojug v Ljubljani (100 din), občina Motnik (100 din), trgovina z meshanim blagom N. Shtular v Ljubljani (100 din), Josip Eberle, Ljubljana (100 din), tovarna hranil Kolinska d. d. v Ljubljani (100 din), Brcar & Co. v Ljubljani (100 din), Avg. Agnola, Ljubljana (100 din), Oskar Schmidt, Ljubljana (100 din), občina Dobrova pri Ljubljani (251 din), občina Breznica (250 din), R. Miklauc, Ljubljana (100 din), občina Naklo (200 din), I. delavsko konzumno drushtvo, Ljubljana (100 din), vishji davchni upravitelj v pokoju Josip Kuss je v Celju zbral 2.000 din, shpediter Rajmund Ranzinger, Ljubljana (500 din), pekarija Andrej Dolinar, Ljubljana (100 din), občina Ormozh (100 din), Akcijska družhba za kemichno industrijo v Ljubljani (100 din), tovarna pletenin Dragotina Hribarja (100 din), samostan na Brezjah (20.000 din), Jugoslovanska banka d. d., podružhnica v Ljubljani (100 din), tovarna kisa Vinocet, Ljubljana (100 din) idr.

Na grobu oziroma v grobnici neznanega slovenskega vojaka na Brezjah naj bi vsaka zhupnija imela določen prostor za imena padlih in umrlih v svetovni vojni. Zhupnije bi bile na stebrih ob spomeniku razvrshchene po abecednem redu, imena padlih pa po prijavah posameznih zhupnij. Svojci naj bi prispevali 300 din za vsako ime, ki bo vklesano v steber. Znesek je bilo mogoče plachati v vech obrokih. Prispevke so sprejemali zhupni uradi in Zveza bojevnikov, Kolodvorska ulica 25 v Ljubljani.²²

Prvo marchno nedeljo v letu 1938 je *Zveza bojevnikov* organizirala prireditve v Ljubljani, Mariboru in Celju s ciljem: »*Slovenci moramo postaviti v svetovni vojni padlim dostojen spomenik pri Materi božji na Brezjah!*« Predavanja so potekala v nabito polnih dvorinah. Udeležili so se jih zhumani vseh treh mest, zastopniki vojashtva idr.²³

Zveza bojevnikov je v letu 1938 razposlala proshnje za podpore za zgraditev spomenika padlim slovenskim vojakom na Brezjah. Darovalce je pozvala tudi z objavami v chasnikih. »*Ne moremo si misliti, da bi ostalo katero slovensko srce zaprto za nashe proshnje, saj je radodarnost in širokogrudnost slovenskih ochetov, mater, bratov, sestra in otrok znana po vsem svetu, vendar si drznemo navzlic temu she prositi, naj bi vsak izmed darovalcev segel kar mogoche globoko v zhep, kajti nash spomenik naj bo gigantsko delo, ki naj ponese glas o tvoji darezhljivosti, dragi Slovenec, draga Slovenka, dalech v svet! / Bodimo i mi enakovredni onim velikim narodom, ki so to svojo dolzhnost nasproti mrtvim junakom zhe storili!*« Odposlanci ZB so konec leta 1938 obiskali slehernega Ljubljanchana, ki se je odločil darovati za spomenik. Darovalci so za vsak prispevek prejeli uradno potrdilo.²⁴

18. avgusta 1937 so se uradno zachela preureditvena dela na Brezjah. Na manjši slovesnosti so bili prisotni zastopniki ZB, arh. Ivan Valentinchich in stavbenik Grilc, ki je prevzel delo. Prvi je simbolichno zasadil lopato predsednik chastnega odbora za preureditev Brezij ban Natlachen.²⁵

28. avgusta 1938 so v blizhini vhoda, kjer je bil predviden kamnit vodnjak, odkrili spominsko ploshcho pokojnemu kuratu Francu Bonachu z napisom: *Prvemu klicarju, idejnemu vodji biv. voj. kuratu Francu Bonachu v trajen in hvalezhen spomin – Zveza bojevnikov ob 20letnici Jugoslavije. 28. avgusta 1938.*²⁶

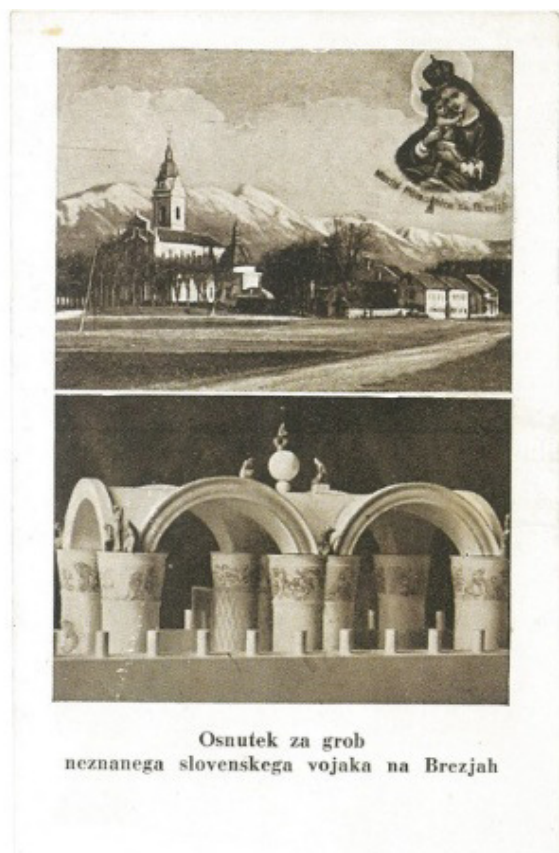
Preureditvena dela so potekala najmanj do leta 1940. Avgusta 1940 si je delovishche za spomenik padlim vojakom ogledal prosvetni minister in predsednik senata dr. Anton Koroshec.²⁷ Zaradi okupacije spomenik zhrtvam svetovne vojne ni bil postavljen.

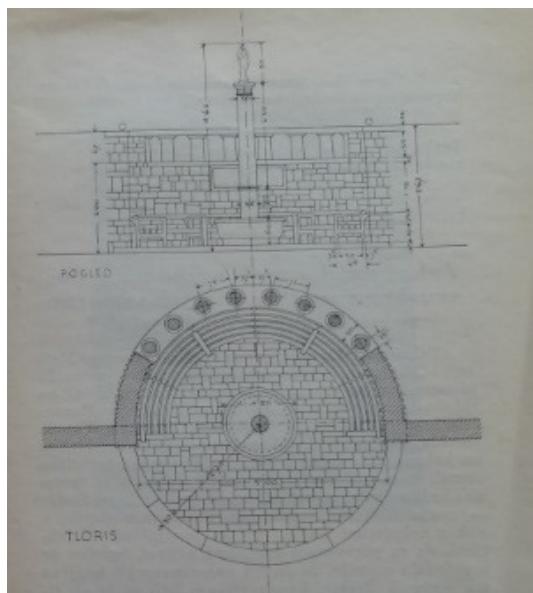
Nacht za preureditev parka pred cerkvijo (v: *Slovenec*, 1937, sht. 110)

Knezoshkof dr. Rozhman blagoslavlja temeljni kamen za spomenik slovenskih vojnih žrtev
/ Zhalni obred za vojne žrtve (v: *Bogoljub*, 1937, sht. 10, str. 230)

Osnutek za grob neznane slovenskega vojaka. Razglednico je zalozhila Zveza bojevnikov v Ljubljani.
(v: Jana Cvetko, *Marija Pomagaj Brezje – Razglednice in podobice skozi čas*, Brezje, 1996, str. 68)

Valentinchichev načrt za postavitev vodnjaka, ki je bil zasnovan tako, da bi ga bilo mogoče preurediti za oltar ob velikih slovesnostih (v: *Brezje – slovenskim žrtvam svetovne vojne*, Ljubljana, 1937, sht. 5).

- ¹ Po: Fran Bonach, »Nasha sramota«, *Slovenec*, 1923, sht. 241.
- ² J. H. (Jernej Hafner), »Skrb za vojashke grobove«, *Slovenec*, 1923, sht. 244.
- ³ Po: »V. katoliški shod v Ljubljani«, *Domoljub*, 1923, sht. 35.
- ⁴ Po: »Tovarishi vojaki iz vojske 1914–1918 – sestanek na Brezjah«, *Slovenec*, 1924, sht. 182.
- ⁵ Po: Jernej Hafner, »Za sestanek bivših vojakov na Brezjah 31. avgusta«, *Slovenec*, 1924, sht. 185.
- ⁶ Po: »Sestanek vojakov iz svetovne vojske na Brezjah v nedeljo 31. avgusta 1924«, *Slovenec*, 1924, sht. 195.
- ⁷ »Sestanek vojakov iz svetovne vojske na Brezjah v nedeljo 31. avgusta 1924«, *Slovenec*, 1924, sht. 193.
- ⁸ Po: »Manifestacija trpinov iz svetovne vojne na Brezjah«, *Jutro*, 1924, sht. 207; »Sestanek vojnih udeležencev na Brezjah«, *Domovina*, 1924, sht. 36; »Zveza bivših vojakov svetovne vojne«, *Jutro*, 1924, sht. 230; *Domovina*, 1924, sht. 40; *Slovenski narod*, 1924, sht. 223; »Velichastna manifestacija na Brezjah«, *Slovenec*, 1924, sht. 200.
- ⁹ Po: »Tovarishi iz svetovne vojne«, *Jutro*, 1925, sht. 166; »Občni zbor in sestanek Zveze slovenskih vojakov na Brezjah«, *Jutro*, 1925, sht. 184; »Brezje«, *Slovenec*, 1925, sht. 178; »Velichasten shod bivših bojnikov na Brezjah«, *Slovenec*, 1925, sht. 196; »Z. S. V. v Ljubljani javlja«, *Slovenec*, 1925, sht. 200; »Brezje«, *Novi Domoljub*, 1925, sht. 32; »Velichasten zbor slovenskih vojakov na Brezjah«, *Novi Domoljub*, 1925, sht. 86; »Brezje na Gorenjskem«, *Bogoljub*, 1925, sht. 10, str. 235.
- ¹⁰ Po: »Vojaki iz svetovne vojne! Dopis chrnovojnika, ki je bil štiri leta v vojni«, *Slovenski narod*, 1925, sht. 94.
- ¹¹ Po: Fran Bonach, »Ob sestanku na Brezjah«, *Slovenec*, 1928, sht. 182.
- ¹² *Zveza slovenskih vojakov* se je po prepovedi delovanja preimenovala v *Zvezo bojnikov*.
- ¹³ Po: R. W. (Rudolf Wagner), »Bojevnishka slavnost na Brezjah«, *Slovenec*, 1936, sht. 193a.
- ¹⁴ Po: »Vsem Slovincem!«, *Slovenec*, 1937, sht. 104; *Gorenjec*, 1937, sht. 20; *Domoljub*, 1937, sht. 20.
- ¹⁵ Po: Rudolf Lukezh, »Zveza bojnikov za Marijo Pomagaj na Brezjah«, *Mišli*, 1961, sht. 5, str. 130–131.
- ¹⁶ Po: »Kako bodo izgledale Brezje«, *Slovenec*, 1937, sht. 110.
- ¹⁷ Po: »Spomenik slovenskim žrtvam svetovne vojne na Brezjah«, *Slovenec*, 1937, sht. 173a.
- ¹⁸ Po: »Slovenski bojniki pri Mariji Pomagaj«, *Ponedeljski Slovenec*, 1937, sht. 35.
- ¹⁹ Po: »Blagoslovitev temeljnega kamna«, *Slovenec*, 1937, sht. 197a.
- ²⁰ Po: p. Roman, »Kraljica slovenskega naroda, prosi za nas«, *Cvetje z vrtov sv. Franchishka*, 1937, avgust, str. 235.
- ²¹ Po: »Slovenski bojniki pri Mariji Pomagaj«, *Ponedeljski Slovenec*, 1937, sht. 35.
- ²² Po: »Imena v svetovni vojni padlih in umrlih ob grobu neznanega slovenskega vojaka na Brezjah«, *Slovenski gospodar*, 1938, sht. 16.
- ²³ Po: »Za skupen spomenik vojnim žrtvam«, *Slovenski gospodar*, 1938, sht. 10.
- ²⁴ Po: »Za spomenik padlim slovenskim vojakom na Brezjah«, *Slovenec*, 1938, sht. 295.
- ²⁵ Po: »Zachetek del za spomenik na Brezjah«, *Slovenec*, 1937, sht. 188.
- ²⁶ Odbor za postavitve spomenika Franu Bonachu na Brezjah je bil osnovan leta 1935. Njegov sedež je bil v Kranju. Predsednik odbora je bil Ciril Shifer iz Strazhishcha pri Kranju. Za spomenik si je she posebej prizadeval Karel Ham iz Kranja. Po ozhivitvi *Zveze bojnikov* je odbor prepustil te naloge zvezi, ki se je glede osnutkov za Bonachev spomenik posvetovala z arh. Plechnikom (po: *Brezje – slovenskim žrtvam svetovne vojne*, Ljubljana 1937, str. 8–9).
- ²⁷ Po: »Praznik Zveze bojnikov«, *Slovenski gospodar*, 1940, sht. 34.

Iz zgodovinskega spomina

*Damir Globochnik*PRVI LJUBLJANSKI POKLICNI FOTOGRAF ERNEST
POGORELC

Ljubljana v štiridesetih letih 19. stoletja še ni premogla stalnega fotografskega ateljeja. Julija 1842 je Ljubljano na svoji poti iz Dunaja do Trsta za nekaj dni obiskal dunajski dagerotipist Johann Bosch (tudi Posch, aktiven med 1841 in 1865; Gradec, Zagreb, Nemčija). Bosch se je ukvarjal s portretno fotografijo, fotografiral je tudi pejsazhne motive¹ in vedute, s poskusi pa mu je celo uspelo skrajšati fotografski postopek.² Sledilo je vech popotnih fotografov. Prishlek iz Prusije Emil Dzimski (1824–1863), ki se je leta 1851 stalno naselil v Ljubljani, je v svojem lokalu poleg galanterijskih in knjigoveshkih uslug ponujal tudi portretiranje v tehniki dagerotipije. Emil Dzimski je podobno kot slikar in dagerotipist Lorenz Krach (1815–1869), ki je prishel iz Münchna, imel prijavljeno fotografsko obrt, a v obeh primerih ta ni bila njuna temeljna poklicna dejavnost.

Popotne fotografe so v mestih konec postopoma nadomestili fotografski ateljeji. Popotni fotografi so svoje storitve odslej opravljali predvsem na sejmih, veselicah in drugih prireditvah. Ponujali so ferotipije, t. j. po hitrem postopku izdelane fotografije na pločevini, ki so bile podobne dagerotipijam. Stalni fotografski ateljeji so lahko izdelovali fotografije v različnih tehnikah.

Prvi poklicni fotograf s stalnim ateljejem v Ljubljani je bil Ernest Pogorelc (Pogorelz, Pogoreltz). Rojen je bil leta 1838 v Dolenji vasi pri Ribnici. Oče Ivan Pogorelc je bil gimnazijski profesor. Ernest Pogorelc je leta 1857 postal magistratni uradnik-pripravnik. Septembra 1859 je bil uradno vpisan kot fotograf v magistratni obrtni register. Leta 1887 je zaradi bolezni odshel k sorodnikom v Zagreb, kjer je nadaljeval z ateljejskim delom. Občasno se je vrachal v Ljubljano.³ Umrl je leta 1892 v Ljubljani.

Pogorelchev foto atelje je bil najprej na dvorishchu hishe med tedanjo Kolodvorsko in Prechno ulico. Od leta 1864 je bil Pogorelc lastnik dveh fotoateljev v Ljubljani. Avgusta 1864 je v oglasu, objavljenem v chasniku *Laibacher Zeitung*, javnosti sporočil, da je poleg ateljeja v Kapucinskem predmestju sht. 63 odprl nov atelje v lastni hishi v Shentpetskem predmestju (Kolodvorska ulica sht. 134). Novi atelje, t. j. stekleni salon, je bil urejen v skladu z modernimi zahtevami. Stekleni salon je bil pozimi ogrevan, omogochal je fotografiranje ob vsakem dnevnem chasu in vremenu.⁴

Ernest Pogorelc je od konca šestdesetih let lahko izdeloval tudi doprsne portrete v naravni velikosti, saj si je leta 1869 nabavil novo drago portretno aparaturo, kakršno naj bi dotlej premogla samo velika mesta: Trst, Gradec in Dunaj.⁵

Pogorelc je bil povezan s slovenskim narodnim gibanjem. Deloval je pri chitalnici in Juzhnem sokolu. Veljal je za narodnega fotografa. V chasniku *Slovenec* lahko leta 1880 preberemo: »Na neko vprasanje iz dežbele, kam se je najbolje obrniti, če se kdo hoče fotografirati dati, lahko v listu odgovorimo, ker je stvar kolikor toliko obcnega interesa. V prvi vrsti bi priporočali g. Ernsta Pogorelca v kolodvorskih ulicah, ker je znan kot dober fotograf že čez 20 let v celi dežbeli. On je izdelal vse 'sokolske grupe', tudi fotografira vsako leto razhajajoče se osmoholce, in druge grupe. Posebno so se dopadle njegove slike altarjev sht. Rupertske cerkve in cerkve na Golem. Velike slike (v natorni velikosti) izdeluje on najbolje, in sicer vse fotografichno, brez risanja in tushiranja, kar navadno pravi. Ne rechemo, da bi drugi fotografi ne znali delati, toda na to se ni treba zmirom ozirati, če ima kateri lepo izlogo; če pa strokovnjak podobe natanchneje pogleda, prepričal se bo dostikrat, da niso izdelane po zakonih umetnosti.«⁶

Pogorelc je okrog leta 1860 najbrž fotografiral dr. Janeza Bleiweisa in dr. Lovra Tomana.⁷ Na eni od fotografij v formatu vizitke, ki je nalepljena na vechji karton, Bleiweis sedi in pogled dviguje k Tomanu, ta se ozira proti Bleiweisu. Oba se z roko opirata na nizko mizico, prekrito z draperijo. Toman ima roko položeno na prsi in skrito v suknjichu. Stabilna poza obeh oseb je bila potrebna zaradi sorazmerno dolgega ekspozicijskega chasa. Fotografija je zgovorna, kar zadeva razmerje med obema staroslovenskima voditeljema.

Portretne fotografije pomembnih osebnosti, ki so jih izdelovali posebej za prodajo v velikosti vizitke, so v tem chasu predstavljale pomemben vir dohodka fotografskega ateljeja.⁸

Staroslovenska prvaka sta bila posredno povezana tudi s fotografijo. Bleiweis je leta 1867 v *Novicah* pisal o fotografiji in uvedel slovensko terminologijo za takratni postopek s kolodijskimi ploschami.⁹ Leta 1850 je na Bledu obiskal kaplana Janeza Puharja in na kratko opisal srečanje s tem prvim domachim fotografom in fotografskim izumiteljem.

Iz okrog 1850 je družinski posnetek Bleiweisa z zeno Lotti in sinom Karlom (unikat na srebrni ploschi; originalna dagerotipija). Leta 1879 je nastala Bleiweisova fotografija v fotografskem ateljeju Roze Krach v Ljubljani.

Portretne Bleiweisove fotografije so bile razmnožene zhe za chasa njegovega zhivljenja. Ob Bleiweisovi sedemdesetletnici (1878) je izdal »prav dobro z adeto in izdelano«¹⁰ Bleiweisovo podobo tiskar J. Krajec iz Novega mesta, naprodaj je bila za 50 krajcarjev. Fotograf Pogorelc pa je izdelal »lepe slike«¹¹ Bleiweisa, ki so bile na voljo v treh velikostih (najmanjši je bil format vizitke). Pogorelc je bil edini fotograf, ki je fotografiral Bleiweisa ob njegovi sedemdesetletnici.¹¹

Po Bleiweisovi smrti je narodni trgovec Kolman v Ljubljani ponujal reprodukcije Bleiweisovega (najbrzh slikanega) portreta (79 x 63 cm). Doprsni portret v naravni velikosti naj bi bil izvrstno zadet, čeprav se je vsakdo zachudil, ko je izvedel, da je nastal po mali fotografiji. Fotografija je bila izdelana v Parizu, slika v shtirih variantah pa na Dunaju (Reifensteinova tiskarna). Cena reprodukcije je bila 3 goldinarje (Kolman je polovico dobichka daroval za Narodni dom, drugo polovico za cerkev Srca Jezusovega).¹² Podoben, z barvnim tiskom razmnožen portret (najbrzh je izvirnik naslikal slikar Ivan Franke) je v istem chasu ponujal trgovec Peregrin Kajzel (79 x 63 cm in manjši format). Bleiweisove fotografske portrete v različni velikosti so ponujali tudi ateljeji Krach, Zalar in Lobenwein.

Politik in pesnik dr. Lovro Toman je v svojem albumu (danes Narodni muzej v Ljubljani) hranil fotografiji rojstne Kamne Gorice in Bleda (format vizitke), ki so nastale v šestdesetih letih.¹³ Toman je bil govornik na slovenskih narodnih srečanjih, ki sta se odvijali na veliki shmaren 1861 in 1862 na Bledu.

Pogorelchevo delo je tudi skupinska fotografija poslancev prvega dezhelnega zbora iz leta 1862. Fotografija je bila najbrzh posneta na dvorishchu starega liceja. Tu je Pogorelc vechkrat fotografiral skupine shtudentov, maturantov in teologov.¹⁴ Zdi se, kot da kranjski dezhelni poslanci morda niso istochasno pozirali fotografu, ki je fotografijo verjetno sestavil iz vech skupinskih ali posamichnih fotografskih portretov, na kar nas opozarjata dve identichni okrogli mizici, okrog katerih sedijo poslanci v ospredju, oziroma drobna nesorazmerja v velikosti nekaterih poslancev.

Ta fotografija je bila 63 let po nastanku objavljena v *Ilustriranem Slovencu* (1925, sht. 37). Ohranila se je v najmanj dveh izvodih. Izvod v Narodnem muzeju ima ovojno polo, na katero so s svinchnikom napisana imena poslancev. Vsa imena niso bila prava, zato je poslance identificiral njihov sodobnik, dvorni svetnik Fran Shuklje. Trije poslanci so vseeno ostali neidentificirani. V drugi vrsti od leve proti desni stojijo: dr. L. Toman, dr. N. Recher, Ign. Klemenchich, L. Luckmann, J. Zagorec, dr. J. Bleiweis, A. Rozman, Gustav grof Auersperg, Ant. baron Zois, neznan, dr. J. Skedl, J. Brolich, neznan, neznan, K. Langer, dr. J. Suppan, M. Koren, K. Dezhman in A. Mulej. V spodnji vrsti sedijo od leve proti desni: M. Vilhar, Fr. Kromer, Capelle, Ed v. Strahl, Iv. Toman. L, Guttman, K. Wurzbach, M. Golob, K. Lokar, J. Jombart, J. Rudezh, J. Kosler, dezhelni glavar Ant. baron Codelli, M. Ambrozh in Ant. grof Auersperg.¹⁵

Kranjski dezhelni zbor, ki se je seshel na svoji prvi seji 6. aprila 1861, je imel 37 poslancev. Shtirje poslanci na fotografiji manjkajo.

Ernest Pogorelc je leta 1871 svoje storitve reklamiral z oglasom v nemshchini. Oglas se v slovenskem prevodu glasi: »*V svoji fotografsko umetnishki delavnici kar najpopolneje izdelam doprsne in dokolenske slike v naravni velikosti do 5 cherljev velike. Za to imam povechevalne stroje in najvechje dvojne objektivne, ki so potrebni za izdelavo fotografij v*

oznachenih merah in kakršnih nima nobeden od tukajšnjih fotografov. Tovrstne velike slike izdelujem sam brez pomoči drugega fotografa, zato jih tudi lahko računam po zmerni ceni. Izdelujem dalje v najfinejši izvedbi portretne slike v obliki vizitke vseh vrst, kabinetne in salonske fotografije.

Otroške posnetke izvršim odlično s hitro delujočim sekundnim aparatom.

Posebno bi rad opozoril na skupinske posnetke, ti ustrezajo v izvedbi vsem zahtevam glede na lepo postavitve, na čistost in eleganco, zato najdejo moje skupinske slike vedno splošno priznanje.

Pokrajinske motive, arhitekturna dela, zgradbe vseh vrst, nagrobnike in spomenike, notranjost družinskih grobnic in cerkva, posebej oltarjev, tudi če stojijo v temnih prostorih, dalje zbirali, kochije z vprego, itd., vse te motive posnamem z največjo natančnostjo.

Izdelujem kopije oljnatih slik, jeklorezov, gradbenih in drugih načrtov v vseh velikostih. Končno naredim portrete pokojnih oseb v njihovem stanovanju, če pride naročilo takoj po smrti.

*Z visokim spoštovanjem – ERNEST POGORELEC, fotograf.*¹⁶

Danes neznani Pogorelčev posnetek dirjajočega konja je ob nastanku julija 1886 predstavljal pravo senzacijo. Chasnik *Slovenec* je poročal, da je Pogorelec prestregel konja pred franchishkansko cerkvijo, ko je ta dirjal proti »Slonovim ulicam«. Fotografija je lahko uspela samo zato, ker je Pogorelcu uspelo izboljšati mehanizem fotografskega aparata. Osvetlitveni čas je bil manj kot ena dvestotinka sekunde. »Slika je izvrstna in gotovo prva te vrste pri nas. Konj ima dve nogi povzdignjeni od tal, z dvema pa stoji. Za take fotografije treba je toliko urnosti, da stoji fotografski aparat samo 1/200 – 1/300 del sekunde opri. In tak mehanizem za tako naglost izumil si je g. Pogorelec sam. Toraj imamo v Ljubljani ravno tako izvežbanega fotografa, kakor Dunajčanje. Prav tako si je izumil način, da doprsne slike dela v naravni velikosti v 15 sekundah. Ko bi se kdo zanimal za to res zanimivo stvar, naj obišče atelje gosp. Pogorelca; rad mu bo vse izkazal in opisal.«¹⁷

Dr. Janez Bleiweis in dr. Lovro Toman

Poslanci prvega kranjskega deželnege zbora, 1862

Vizhmarski tabor, 1869

¹ Johann Bosch je leta 1864 je na prvi razstavi dunajskega fotografskega drushtva razstavil tudi motiv »Izvir Ljubljanice pri Vrhniki«, ki je najbrž nastal sredi petdesetih let, ko je ponovno potoval po Sloveniji.

² Po: Marija Tonkovich, »Oris povijesti fotografije u Hrvatskoj«, *Fotografija u Hrvatskoj 1848–1951*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1994, str. 54.

³ Po: »Tujci«, *Slovenec*, 1889, sht. 111.

⁴ Po: »Photographische Anzeiger«, *Laibacher Zeitung*, 1864, sht. 178.

⁵ Po: »Lebensgroße Photographie«, *Laibacher Zeitung*, 1869, sht. 67.

⁶ »Fotografije«, *Slovenec*, 1880, sht. 61.

Po: Mirko Kambich, »Upodobitve dr. Janeza Bleiweisa«, *Glasnik Slovenske matice*, 1982, sht. 1, str. 15.

⁸ Po: Gisele Freund, »Uspen i pad fotografskog zanata«, *Fotografija i drushtvo*, Zagreb 1981, str. 86.

⁹ Po: Mirko Kambich, »Zgodovina v fotografovem objektivu«, *Dokumenti slovenstva*, Ljubljana 1994, str. 247.

¹⁰ Po: »Dr. Bleiweisovo podobo«, *Novice*, 1878, sht. 46.

¹¹ Po Pogorelchevem oglasu v *Ljubljanskem zvonu*, 1882, zvezek VII., str. 56.

¹² Po: »Bleiweisova slika«, *Slovenec*, 1882, sht. 23.

¹³ Po: Mirko Kambich, »Kamna Gorica in Bled«, *Kronika / Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1979, str. 69–70.

¹⁴ Po: Mirko Kambich, »Prvi ljubljanski fotografi (1839–1870)«, *Kronika / Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1981, sht. 2, str. 109.

¹⁵ Po: »Prvi kranjski dezhelni zbor«, *Ilustrirani Slovenec*, 1925, sht. 38.

¹⁶ Prevod po: Mirko Kambich, »Oglas slovenskega fotografa iz leta 1871«, *Fotoantika*, sht. 12, 1989, str. 5.

¹⁷ Po: »Dirjajochega konja fotografoval ...«, *Slovenec*, 1886, sht. 155.

KIPAR, SLIKAR IN ILUSTRATOR NIKOLAJ PIRNAT

Nikolaj Pirnat je bil rojen 10. decembra 1903 v Idriji. Njegova mati Ana (1881–1929, dekliski priimek Lapajne) izvira iz znane idrijske družine, ki je trgovala s chipkami. Oče Makso Pirnat (1887–1933) je bil profesor slavistike in poljudnoznanstveni pisatelj. Ko je bil Nikolaj star dve leti, je bil oče sluzhbeno prestavljen v Kranj. Tu je Nikolaj konchal osnovno sholo in pet razredov gimnazije. Leta 1919 se je družina vrnila v Idrijo. Leta 1921 je Nikolaj z odliko maturiral na idrijski realki.

Pirnatova družina se je jeseni 1921 preselila v Maribor zaradi sluzhbene premestitve očeta na tamkajshnjo drzhavno realko. Nikolaj se je leta 1922 vpisal na slikarski oddelek zagrebshke Akademije za likovno umetnost (profesorji Joza Kljakovich, Maksimilijan Vanka in Ljubo Babich).

Leta 1924 je skupaj z Ivanom Kosom in Franjom Stiplovshkom ustanovil mariborski Klub mladih. Na razstavi trojice mladih umetnikov istega leta v mariborski Kazinski dvorani je Makso Shnuderl posebej opozoril na Pirnatovo risarsko spretnost: *»Izbornemu risarju je dan dar plastichnega izrazhanja in – po ochetu – poezije. Snazhna, mirna linija spominja na holandske stare.«*¹ Franjo Bash je v oceni razstave izpostavil Pirnatove risbe aktov in risbe iz »Ciklusa o ljubezni« ter ugotavljal: *»Pirnat je v prvi vrsti izboren risar in v tem je gotovo njegova najvechja bodochnost.«*² Bozhidar Borko je poudaril: *»Mladi umetnik je izboren risar, njegovi akti kazhejo, da popolnoma obvladuje tehniko risanja. Ker ga najbolj zanimajo figuralni pojavi in ker je najmochnejshi v podajanju oblike, se ne chudimo, da se je v zadnjem chasu posvetil kiparstvu.«*³

Pirnat se je po dveh letih shtudija prepisal na kiparski oddelek zagrebshke likovne akademije (prof. Robert Frangesh-Mihanovich). Leta 1925 je konchal kiparsko specialko pri Ivanu Meshtrovichu, ki je uchencu izkazal priznanje s tem, da je Pirnatov kip »Drug Vanja« oziroma »Zhiva revolucija« (portret sosholca Vanje Radausha) dal na svoje stroshke odliti v bron.

Nikolaj Pirnat je v zameno za doprsni kip generala Rudolfa Maistra iz leta 1926, ki ga je podaril mariborski mestni obchini, dobil manjsho podporo. Z njeno pomochnjo je od aprila do decembra 1927 bival v Parizu, kjer se je lahko v galerijah in muzejih poblizhe seznanil z deli sodobnih evropskih umetnikov. Najvechji vtis nanj sta pustila Pablo Picasso, predvsem z risbo in umetnishko univerzalnostjo, ter Émile-Antoine Bourdelle. Pirnat je poleg zasebne Académie Colarossi morda obiskoval tudi Bourdellov atelje v La grande Chaumière. Slikarja in kiparja Bourdella naj bi Pirnat poleg Meshtrovicha najbolj cenil.

Leta 1928 je Pirnat zapisal: *»Bil sem na najboljši poti, da postanem Meshtrovičev epigon. Ni danes mojstra, ki bi ga tako sposhoval kot njega. Ali nekaj se je uprlo v meni: prijatelj, ne po tej stezi! Preveč jih je, ki ne občutijo, da je delo tega mojstra tako zaključeno v samem sebi, da je vsaka dopolnitev ali variacija na dano témo odveč in – skoraj smesna!*

Zaoral sem v nove brazde. Do izčrpanja je še daleč: kje je še starost! Nobena doba v zgodovini tega planeta ni bila tako silna, kot je naša. In to zato, ker živimo v njej! Prelom dveh svetov! Novi materiali, novi pogoji ustvarjanja, nove forme, božanski čas nastajanja: nov človek se bo rodil. In če me merodajni faktorji obsodijo na 'ilustratorja', na 'tendencioznost', – svobodno – jaz sem zadovoljen.«⁴

Istega leta je Pirnat z nekdanjimi gojenci zagrebške akademije Miro Pregelj, Olafom Globočnikom, Janezom Mezhanom in Francetom Pavlovcem ter prashkim absolventom Mihom Maleshem pripravil razstavo v ljubljanskem Jakopičevem paviljonu. Likovni javnosti se je po impresionistih, vesnanih in ekspresionistih predstavila t. i. »četrti generacija« slovenskih likovnih ustvarjalcev, ki se je od ekspresionističnih snovanj odmaknila v slikarsko barvitost in posegala zlasti po krajinski in portretni motiviki ter tihozhitju. Razstava je bila prelomna tudi za Pirnata, ki je sodeloval s plastikami in risbami, vendar je kritika opozorila predvsem na njegove risbe. Tudi na skupni razstavi z Antejem Trstenjakom v galeriji Carmine v Parizu leto poprej, na kateri je Pirnat razstavil plastike, oljne slike in risbe, so bile najbolj opazene Pirnatove risbe.⁵

»A kakor je Pirnat kot plastik razočaral, tako je kot ilustrator nadvse prijetno presenetil,« je o ljubljanski razstavi »četrti generacije« menil Karel Dobida. *»Zdi se mi, da lahko trdim, da se je z njim pojavil satirichen talent, kakršnih med našimi risarji še nismo imeli mnogo. K točnemu opazovanju, smislu za znachilnosti in pogumni, dasi skopi, a zato tem zgovornejši črti se pridružuje tenak socialni poslub in chut za takt. Pirnatovi satirichni listi (ki v detajlih nekoliko spominjajo na Georga Grosza) so zhgochi protesti in glasne obtožbe našega družbenega reda-nereda. Zaradi tega chlovechanskega stalishcha gre Pirnatu izjemno stalishche v mlajshi nashi umetnosti – Kje se najde kdo, ki bo dvignil ta pri nas tako redki ilustratorski talent? She dva, tri take fante, pa se ne bi bal zacheti z izdajanjem humoristichno-satirichnega lista, kakršnega Slovenci v teh chasih krvavo potrebujemo.«⁶*

Vendar je bilo mogoče zaslediti tudi drugachna mnenja. Recenzent iz katoliškega tabora Rajko Lozhar, ki ni bil naklonjen socialni usmeritvi v likovni umetnosti, je menil, da je Pirnat *»vase obrnjen, razdvojen, intelektualen in bladen«* : *»V celi vrsti tožadevnih listov si je Nikolaj Pirnat iz neupravičenih in nerazumljivih nagibov vsilil neko programatično socialnostno tendenčnost in celo – risbo, kar vse mu izkazuje vrlo slabe umetniskhe usluge. Naj vse to chimprej odpravi in naj se ne unichuje na takih eksperimentih, kajti chloveku danashnjih dni je v teh stvarih zhe postala vrednejsha estetski prava umetnina nego psevdostetski socialno tendenčni proizvod.«⁷*

Pirnat se je v pregledu vrhuncev slovenske likovne umetnosti v vechji meri kot z monumentalnim kiparstvom, prezhetim z meshtrovičevskimi in drugimi vplivi, uspel uvrstiti po zaslugi risb, ilustracij, karikatur in akvarelov. Cheprav je vechkrat

zatr dil, »da je *zanj kiparjenje fizično prenaporno delo in da zato raje risbe,*«⁸ se mu kiparskega opusa ni bilo treba sramovati. Poleg kipov sosholcev Nandeta Vidmarja (1923) in Vanje Radausha (okrog 1925), Ivana Cankarja (1926, 1938), Ludwiga van Beethovna (1927), Leva Nikolajevicha Tolstoja (1928), Antona Ashkerca (1932), Emila Navinshka (1932), Danila Cerarja (1933), svoje soproge Nade Kraigher (1933), dr. Frana Windischerja (1934), Josipa Jurchicha (1934), Adolfa Ribnikarja (1935), Maksima Gorkega (1936, bronast odlitek kipa je leta 1940 podaril sovjetskemu veleposlaniku), Aleksandra Sergejevicha Pushkina (1937), dr. Ivana Laha (1939), Lada Koshaka (1939), dr. Pavla Groshlja (1940), dr. Maria Cordara (1942), Bojana Stupice (1943) in drugih znanih osebnosti je izdelal tudi vech portretov znancev in vech reliefov. Bolj kot portret naj bi ga v kiparstvu zanimal zhenski akt.⁹

V letih 1929–1931 je zasnoval kip »Domachnost« ter osem zhenskih in moshkih glav za novo stanovanjsko hisho Dravske banovine v Mariboru. Kip kralja Matjazha, ki ga je Pirnat izdelal iz lipovine, so leta 1932 slovesno odkrili v naravni razpoki blizu Uletove koche pod Peco.¹⁰ Pirnatov kip sv. Janeza Krstnika so istega leta postavili na Trnovski most v Ljubljani. Leta 1934 je izdelal dokolenski kip kralja Aleksandra I. Karadjordjevicha. Pirnatov poprsni kip Aleksandra I. so leta 1938 odkrili na spomeniku v Sv. Juriju ob Shchavnici. Naslednje leto so na spomenik v Sevnici postavili odlitek Pirnatovega dokolenskega kraljevega kipa iz leta 1934. Veliki doprsni kip Antona Ashkerca je Pirnat ob dvajsetletnici Ashkercheve smrti (1932) zasnoval kot javno skulpturo, a ga je shele leta 1956 arh. Jozhe Plechnik dal postaviti ob Krizhankah.

Pirnatu ni uspelo uresnitchiti vseh kiparskih ambicij. Nikoli ni imel pravega ateljeja. Leta 1930 si je uredil zasilni atelje v tretjem nadstropju Narodne tiskarne. Pot do velikih kiparskih naročil mu je bila zaprta tudi zaradi njegovega socialnokritichnega oziroma proletarskega družhbenega nazora.¹¹ Uspeshno je sodeloval na natečajih za spomenik kralju Petru I. Karadjordjevichu v Mariboru leta 1927, za Cankarjev spomenik na Vrhniku leta 1929 in za spomenik kralju Aleksandru I. v Ljubljani leta 1936; na slednjem je njegov osnutek za spomenik pred Narodnim domom, ki ga je pripravil skupaj z arh. Ivom Spinichem, prejel drugo nagrado. Za to spomenishko skulpturo je izbral kip jezdeca na vzpenjajočem se konju. V Mariboru so mu za osnutek podelili tretjo nagrado. Pirnatov osnutek za Cankarjev spomenik, pri katerem se je edini med kiparji odrekel tradicionalnemu podstavku, je bil po mnenju Stanka Vurnika najboljši med vsemi predlogi,¹² vendar ni bil izbran za izvrshitev. Leta 1939 so odkrili Pirnatov kip Ivana Cankarja v ljubljanskem gledalishchu.

Pirnatova glavna ustvarjalna domena je postala risba. »Nemara je prav *kiparsko obvladovanje forme največ pripomoglo, da so Pirnatove risbe ob vsej skoposti izraznih sredstev bile tako enostavne, linearno jasne, konstruktivne in uchinkovite,*« je zapisal slikar France Urshich.¹³ Tudi pri Pirnatovem slikarstvu (slike, akvareli) so prisotni izraziti risarski elementi.

Pirnat je poudaril, da se je odpovedal slikarstvu, ker ni imel pravega občutka za barve. »*Akademijo sem sicer zachel s slikarstvom, a moje optične sposobnosti so tako slabe, da sem čutil samo tonalne vrednote in se nisem mogel ujeti v barvah. Na desno oko sem slep. In ker se je že toliko mojstrov izkazalo v slikarstvu, zato sem presodil, da tam ni zame mesta. Poizkusbam se pa v ilustraciji.*«¹⁴

Uspeh na razstavi »chetrtle generacije«, karikature, objavljene v nemshko pisanem chasniku *Marburger Zeitung* in predvsem izvrstna risba so petindvajsetletnemu Pirnatu konec leta 1928 utrli pot do mesta glavnega ilustratorja liberalnega chasnika *Jutro*. Zaposlitev pri *Jutru* je bila sprva najbrzh mishljena kot možnost pridobitve dodatnega zasluhka. Pirnat je za ta dnevnik zachel risati tudi politichne karikature,¹⁵ vendar po uvedbi osebnke kraljeve diktature na zachetku leta 1929 kritichni komentariji politichnih razmer niso bili vech zazheleni. Tako je Pirnat ilustriral predvsem nedeljsko prilogo *Mlado Jutro*, ki jo je urejala Franka Levstikova. Za to mladinsko prilogo je prispeval mnozhico drobnih ilustracij v stilizirani ali bolj realistichni risbi. Mnogo Pirnatovih ilustracij ima shaljiv znachaj. Pirnat je risal tudi ilustracije za romane, ki so v *Jutru* izhajali v nadaljevanjih. Vchasih ga je urednishtvo poslalo na teren, kjer je nastalo nekaj dokumentarnih ilustracij (npr. prizori s sodnih procesov). Obchasno je v *Jutru* objavljval podlistke (okoli 50 podlistkov samo v obdobju 1931–1935). Bralci *Jutra* so ga poznali tudi pod vzdevkom »Peen«.

Leta 1931 je Pirnat izstopil iz katolishke Cerkve in se porochil z Nado, rojeno Kraigher. Pomagal je prijatelju Janezu Mezhanu pri slikanju fresk v zhupnjijski cerkvi v Trzhichu. Po rojstvu sina Janeza (1932) se je družhina preselila v Rozhno dolino v Ljubljani.

Leta 1933 je napisal libreto v verzih za Bravnicharjevo muzikalno satiro *Stoji, stoji Ljubljanca* (uprizorjena 2. 12. 1933, rezhiser Bratko Kreft). Leta 1937 je sodeloval na prvi razstavi kluba Neodvisnih slovenskih likovnih umetnikov. Leta 1939 je postal predsednik Drushtva slovenskih likovnih umetnikov.

Pirnat je deloval kot ilustrator *Jutra*, toda srechamo ga tudi v drugih vlogah – v skladu z epigramom, v katerem je zapisal, da je »*slikar, kipar, pisatelj, feljtonist, / poklicni risar, pesnik, humorist / – oblek sedmero moje garderobe – / zhdaj pa izberi, da ne bo narobe*«. Odgovor na vprashanje, zakaj je Pirnat tu samo k risarju prilepil pridevnik »poklicni«, najbrzh lahko poishchemo v dejstvu, da je do sredine tridesetih let dajal prednost kiparstvu pred novinarsko-ilustratorsko zaposlitvijo in da mu je sluzhba pri *Jutru* schasoma zachela presedati. Svoje je prispevala nemirna umetnishka narava, ki Pirnata ni spodbujala k rednemu risanju ilustracij za *Jutro*, *Zhivljenje in svet* (tedenska ilustrirana priloga *Jutra*, izhaja 1927–1939), *Slovenski narod*, *Nash val*, *Nash rod*, *Odmeve*, *Ilustracija* ter za druge revije in chasnike, s katerimi je obchasno sodeloval. Takole se glasi pogosto citirano Pirnatovo razmishljanje o lastnem

ustvarjalnem nazoru: »*Vse zavisi od umetnikovega temperamenta. Poznam v bistvu le dve vrsti umetnikov: prvih eruptivne, impulzivne, ki delajo – kadar sploh delajo – naglo, strastno, divje in potrebujejo potem dneve in dneve lenarjenja, ki nam ga svobodni ljudje tolikanj očitajo; drugih: mirne, uravnovesbene, počasne ustvarjalce, ki neprestano, uro na uro, od poteze do poteze grade svoje delo ... Jaz sem med prvimi in bom tak kajpak tudi ostal, ne morem pa za to prav nich.*«¹⁶

Ne glede na chasnikarsko tlako in kiparska hotenja je Pirnat cenil svoje ilustracije. Zavedal se je velikega truda, ki ga je vložil vanje. Takole je leta 1934 razlagal radijskim poslusalcem: »... *che me vprashash po ilustracijah, potem jaz razumem risbe za Mlado Jutro – teh je namrech precej! To je moje poglavitno delo, moj krub, moja ljubezen in moja muka! Ti – seve, in she marsikdo si misli: a 'glikskind' – tale Pirnat, malo pomazhe, malo se zlazhe – i gotovo! ne bosh, Jaka! Zadnjih sem pregledoval risbe od dveh let nazaj, odbral sem najboljše in jih potem preshtel – vesh, da jih je kakih dvesto, ki bi jih upal razstaviti? Pomisliti morash, da je delo novinskega ilustratorja presneto naporno, che hochesh chuvati kvaliteto. /.../ Chista linija, ploskve: bela, siva, črna, ornamentirana – to je pet elementov, ki so mi kot novinskemu risarju na razpolago. To je malo, a dovolj.*«¹⁷

Letniki *Jutra* in drugih periodičnih publikacij skrivajo množico izvrstnih Pirnatovih risb, izdelanih s peresom, svinčnikom ali kredo, kar je ustrezalo tedanjim tiskarskim zmoglostim. Pirnat je najraje posegal po skopi, jasni, tekochi ali zhivahno lomljeni risbi s peresom ali svinčnikom. Chrtna risba je bila lahko senčena. Vendar je Pirnat opustil fino senčenje, s katerim je ponazarjal plastichnost narisanih oblik, zaradi chasnikarskega rastra in papirja slabe kvalitete. Samo z nekaj potezami peresa ali svinčnika, s chisto chrto, ki je lahko sunkovito spreminjala svojo smer, mu je uspelo mojstrsko opredeliti znachaj upodobljenca, prepričljivo upodobiti zamisljeni prizor in ustvariti vtis prostorske globine.

Pri Pirnatovi risbi lahko zasledimo odmeve ekspresionizma in Picassove »klasicistichne« faze, futuristichnega in »polkubistichnega« oblikovanja¹⁸ ter vpliv hrvashke skupine Zemlja in sočasne evropske revialne oziroma chasopisne ilustracije. Pomemben vpliv na Pirnata je imela *nova stvarnost*, umetnishka smer, ki se je v dvajsetih in tridesetih letih v vech razlichicah uveljavila po vsej Evropi. Nemshki predstavniki *nove stvarnosti*, ki so vplivali na Pirnata, so se s svojimi deli nachrtno lotili komentiranja socialnih, gospodarskih in politichnih razmer v chasu Weimarske republike (1919 do 1933).

V tridesetih letih se je Pirnat zachel intenzivno posvechati knjizhni ilustraciji. Leta 1932 je ilustriral drugo izdajo Zhupanchicheve pesnishke zbirke za otroke *Civiban*, ki velja za prvi uspeli primer moderne opreme domachih mladinskih knjizhnih izdaj. Pirnat je vechino ilustracij izdelal na podlagi osnutkov Otona Zhupanchicha. Ta je sicer iskal ilustratorja, ki bi izrisal njegove zamisli, vendar je Pirnatu uspelo dati ilustracijam izviren avtorski pechat.

Pirnatov največji ilustratorski dosežek je bil 33 ilustracij za štiri knjige Cervantesovega *Bistrumnega plemicha Don Kihota iz Manche* (4 zvezki, 1935–1937), s katerimi se je uvrstil med najboljše ilustratorje znamenitega satirichnega romana.

Pirnatove ilustracije najdemo tudi v drugih knjigah; Vladimir Kapus: *Pesmice iz prirode* (1929), Hermynia Zur Mühlen: *Včeraj je bilo, jutri bo* (knjiga pravljic, 1933), France Bevk: *Pastirji* (1935), Adam Milkovich: *Potepuhi* (1935), Janko Kach: *Moloh* (1936), Gustav Strnisha: *Harmonikar Binček* (1936), Josip Korban: *Kralja sta se razveselila* (1936), Gustav Strnisha: *Sveti Miklavž* (1937), Manica Koman: *Stric s koscem* (1937), Manica Koman: *Teta s cekarjem* (1938), Fran Lipah: *Gledalishke zgodbe* (1938), Ivan Rob: *Deseti brat* (travestija po Jurchichu, 1938), Rudolf Kresal: *Vejica španskega bežga* (1940), Fran Saleski Finzhgar: *Gospod Hudournik* (1941), Nikolaj Fol: *Svatba mishke Miki* (1942/1943) idr.

Pirnat se je veliko družil z literati, zlasti s chlani Umetnishkega kluba: z Igorjem Torkarjem, Ludvikom Mrzelom, Ladislavom Kiauto, Jozhetom Kranjcem in Vladimirjem Bartolom.

Igor Torkar (1913–2004, pravo ime Boris Fakin) in Pirnat sta konec junija 1940 v samozaložbi izdala drobno knjigo *Blažni Kronos 1940*. Torkar je za svoj pesniški prvenec napisal petnajst sonetov, ki jih je Pirnat opremil s prav toliko risbami. Zaradi drznosti Torkarjevih protestnih sonetov in Pirnatovih satirichnih ilustracij je bila knjižhica na zahtevo bana Dravske banovine dr. Natlachena kmalu po izidu zaplenjena, to pa je dodatno prispevalo k njenemu uspehu pri sodobnikih in k poznejši znamenitosti.

Z *Blažnim Kronsom* se je Pirnat oddaljil od vplivov Picassove risbe in se približal nemškemu grafiku Georgeu Groszu (1893–1959), ki je risbe, akvarele in grafike pogosto izdajal v albumih ali knjigah.¹⁹ Groszov vpliv na Pirnatovo risbo je bil opazen zhe na razstavi »chetrtle generacije«. Groszovi skopi, zgolj obrisni, konstruktivno precizni in h grotesknemu izrazu stremelchi risbi je Pirnat sledil tudi pri nekaterih ilustracijah za *Jutro* in risbah v *Koledarju Cankarjeve družbe* za leto 1933.

»Te risbe se lahko polnovredno pridružijo satirichnim listom kakshnega G. Grosza,« je o *Blažnem Kronosu* zapisal kritik *Jutra*.²⁰ Referenchno Groszovo delo bi bil lahko ciklus *Ecce homo* (1922/1923, 48 chrnobelih risb in 16 akvarelov).

Pirnatova ilustracija »*Spet fant, pishi! Dobro – pisbem!*« prikazuje zdravnishko vizito. Okostnjaka v zdravnishkih haljah sta prishla pogledat pravkar rojeno dete. Fant je, torej bo iz njega vojak, sta zadovoljna zdravnika. Groszova risba »*Sposoben za vojashko sluzhbo*« iz leta 1918 prikazuje naslednji prizor: v rekrutni pisarni je zdravnik preiskal gnijochi skelet in ga razglasil za »KV« (nem. *kriegsdienstverwendungsfähig* – uporaben za vojashko sluzhbo). Pirnat se je približhal tudi znachilnim Groszovim

fiziognomichnim tipom, npr. na ilustraciji »*Debeli vamp, kameradje, ni moj ideal!*«, s katero se je polotil pogoltnosti in samopovelichevanja vladajoče družbene plasti.

Nekatere satirichne ilustracije je Pirnat zasnoval v parih. Ilustraciji »*Papa in —*«, »*Sinko*« prikazujeta očeta in sina s prijateljico nochi. »*Straufov valček ...*« je starejši ženski pricharal prijetno, nostalgichno vzdushje, »*Druga muzika!*« pa je zadonela, ko so po radijskih valovih pripotovale vznemirljive novice. Tudi ilustraciji z naslovom »*Pobitek*« sta zasnovani kontrastno. Na eni strani je *eros* : fant in dekle lezhita objeta v travi, na drugi *thanatos* : na isti vzpetini je Pirnat narisal razpadajoče moshko truplo istega fanta v vojashki uniformi. Antimilitaristichni znachaj ima tudi ilustracija »*Pros't*« (smrt v vojashki uniformi). Prvi verz Torkarjevega soneta *Vizija 1940* se glasi: »*Moderni Dioniz pijano cinca, / drdra v pohodu norem prek planeta, / glej, voz njegov — dva topa, skupaj speta, / in grozd v rokah — kervava žrna svinca.*«

Dvema ilustracijama je Pirnat dal naslov »*L'art pour l'art*«. Vendar se Nikolaj Pirnat ni opredelil za »umetnost zaradi umetnosti«, temvech za družbeno angazhirani likovni nagovor, kakršnega je zagovarjala omenjena veristichna usmeritev v okviru nemshke *nove stvarnosti*, na Hrvashkem pa ga je uveljavila skupina Zemlja, ki se je oblikovala okrog Krsta Hegedushicha (1901–1975), avtorja ciklusa *Podravske motivi* iz 1933. Pirnat je shtudiral na zagrebshki akademiji v istem chasu kot Hegedushich. Leta 1927 se je Pirnat v Parizu družil s slovenskimi intelektualci Bratkom Kreftom, dr. Jankom Lavrinom, Ivanom Mrakom in Josipom Vidmarjem ter s Hrvatoma Hegedushichem in Leom Junekom, ki sta snovala revolucionarno skupino mladih hrvashkih umetnikov. Ta naj bi se borila proti nesamostojnosti in posnemanju v hrvashkem slikarstvu, vanjo naj bi uvedla motive delavcev in kmetov. Podobno skupino se je tedaj odločil ustanoviti tudi Pirnat.²¹

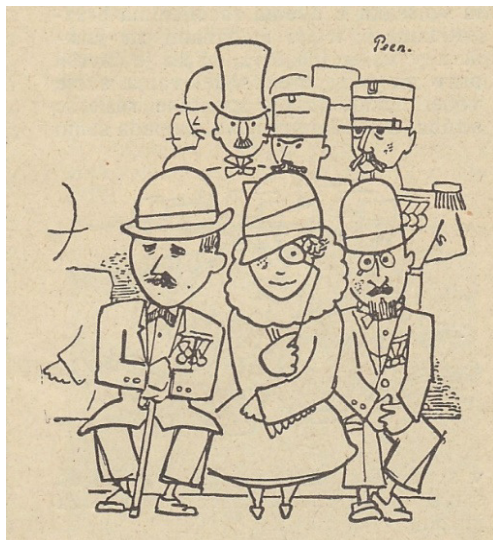
Pirnat, ki je odkrito simpatiziral z levicharji in se kot eden prvih Slovencev vchlanil v *Drushtvo prijateljev Sovjetske zveze* ter tudi nastopal kot igralec na ljubljanskem Delavskem odru, je naposled postal preradikalen za liberalni tabor. Avgusta 1940 je izgubil redno zaposlitev pri *Jutru*.

Ob napadu na Jugoslavijo se je pridružil prostovoljcem, ki so jih v Zagrebu zajeli Nemci in ustashi. Nekaj chasa se je skrival v Ishkem Vintgarju pri Ljubljani. Zachel je sodelovati z Osvobodilno fronto. Pozimi 1941/1942 je pripravil ilustracije za pesnishko zbirko Mateja Bora *Previharimo viharje* (prva ilegalna upornishka zbirka v okupirani Evropi), ki pa so se izgubile, ko je kurir zashel v blokado. Od marca 1942 do maja 1943 je bil v italijanski internaciji v Gonarsu. Po zaslugi taborishchnega zdravnika dr. Maria Cordara je lahko veliko ustvarjal (oljni portreti, portretne shtudije, prizori iz taborishchnega zhivljenja, osnutki za manjshe plastike in spomenike Ashkeru, Cankarju in Jakopichu, karikature).

Vrhunec pri tem so akvareli in cikel risb z erotično motiviko »*Dekla Ančka*« (junij 1942).

Na zacetku avgusta 1943 (zlom Italije) je Pirnat odshel v partizane, kjer je bil dodeljen Glavnemu shtabu. Do jesenske ofenzive je z drugimi slikarji pripravljaj propagandne letake. Sodeloval je pri okrasitvi slavnostne dvorane za Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kochevju. Zaupana mu je bila organizacija izdajanja graficnih map. Na kongresu slovenskih kulturnih delavcev januarja 1944 v Semichu je kapetan Nikolaj Pirnat postal vodja slikarske sekcije pri propagandnem oddelku Glavnega shtaba Slovenije. Zgodaj spomladi je nastala mapa *Nasha borba*, za katero sta Pirnat in France Mihelich izdelala vsak po šest linorezov. Predvidoma naj bi bila mapa nared za triletnico Osvobodilne fronte. Zaradi redakcijskih in tehnicnih težav je bila natisnjena shele junija 1944 (za triletnico sovjetskega vstopa v vojno) v 2000 navadnih in 150 bibliofilskih izvodih na boljsem brezlesnem papirju. Jeseni 1944 je Pirnat izdelal linorezne ploshe za mapo *Domovi, jeche, gozdovi*. Natisnila jo je tiskarna Triglav decembra 1944 v nakladi 1500 izvodov. Pirnat je izdelal tudi osnutke za glave vechine lutk za partizansko lutkovno gledalishche²² (prva predstava partizanskega lutkovnega gledalishcha je bila v Chrmoshnjicah 31. decembra 1944).

Pirnat je konec leta 1944 in na zacetku leta 1945 v osvobojenem Beogradu risal politicne karikature za *Borbo*. Skupaj z Miloradom Chirichem in Vladom Kristlom je pri *Borbi* leta 1946 izdal mapo karikatur *Gdje je Hitler?* Po vrnitvi v Ljubljano konec leta 1945 je zachel risati politicne karikature za *Ljudsko pravico*. Novembra 1945 je postal redni profesor na novoustanovljeni akademiji likovnih umetnosti v Ljubljani. Sodeloval je s satiricnim listom *Pavliha*, ki je zachel izhajati septembra 1945. Leta 1946 je ilustriral drugo Torkarjevo pesnishko zbirko *Kurent*. Umril je januarja 1948 (tumor v glavi), star le nekaj vech kot 44 let.²³

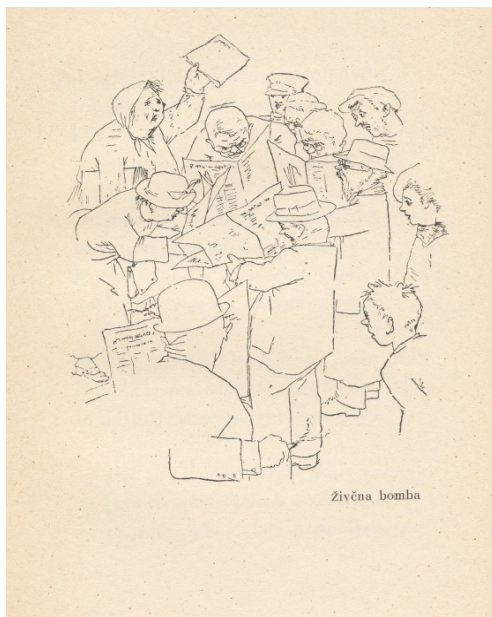
Ilustracija k Diogen Mak Par: »Prisega novincev« (v: *Zbivljenje in svet*, 1929, sht. 17)

Kralj Matjazh, 1932, lipovina, Peca (v: *Planinski vestnik*, 1932, sht. 11, str. 239)

Ilustracija Cervantesovega *Don Kihota*

Živčna bomba

Blazni Kronos 1940

- ¹ Makso Shnuderl, »Pismo iz Maribora«, *Jutro*, 1924, sht. 231.
- ² Styriacus (Franjo Bash), »Razstava Kos, Pirnat, Stiplovšek v Mariboru«, *Narodni dnevnik*, 1924, sht. 231.
- ³ Bozhidar Borko, »Otvoritev umetnostne razstave Kos-Pirnat-Stiplovšek«, *Tabor*, 1924, sht. 222.
- ⁴ Po: »Umetniki o umetnosti in zhivljenju«, *Umetniski žbarnik*, 1, Ljubljana 1943, str. 291.
- ⁵ Empe. (Mirko Pretnar), »Razstava Antona Trstenjaka in Nikolaja Pirnata v Parizu«, *Jutro*, 1927, sht. 161.
- ⁶ Karel Dobida, »Umetnostna razstava četrte generacije«, *Ljubljanski zvon*, XLIX, 1929, str. 63.
- ⁷ Rajko Lozhar, »Dvoje razstav«, *Dom in svet*, 1928, sht. 11, str. 320.
- ⁸ Po: Igor Torkar, »Domache anekdote / Zgode Nikolaja Pirnata«, *Srce in oko*, 1991, sht. 25.
- ⁹ Po: »Portret je velika stvar / Najpopularnejši med 'neodvisnimi' je nash kipar in ilustrator Nikolaj Pirnat«, *Slovenski narod*, 1938, sht. 202.
- ¹⁰ Kip kralja Matjazha so aprila 1941 unichili domachi nemshkutarij.
- ¹¹ Po: Filip Kalan, »Humanizem Nikolaja Pirnata«, *Borec*, 1965, sht. 6–7, str. 493.
- ¹² Po: Stanko Vurnik, »Problemi Cankarjevega spomenika«, *Dom in svet*, 1930, str. 34–35.
- ¹³ France Urshich, »Kipar in grafik Nikolaj Pirnat«, *Ljudska pravica*, 1948, sht. 5.
- ¹⁴ Po: »Portret je velika stvar / Najpopularnejši med 'neodvisnimi' je nash kipar in ilustrator Nikolaj Pirnat«, *Slovenski narod*, 1938, sht. 202.
- ¹⁵ Zanimivo je, da je najstarejša ohranjena Pirnatova risba satirichne narave (karikatura ocheta v vojashki uniformi kot jezdeca na kljusetu iz leta 1915).
- ¹⁶ Po: Artem, »Portreti Nikolaja Pirnata«, *Prijatelj*, 1939, sht. 6.
- ¹⁷ Iz radijskega intervjuja, 1934, po: Ljerka Menashe, »Umetnikovo zhivljenje in delo«, *Nikolaj Pirnat*, Ljubljana 1960, str. 11. Avtor intervjuja je bil Ferdo Delak.
- ¹⁸ Po: France Urshich, »Kipar in grafik Nikolaj Pirnat«, *Ljudska pravica*, 1948, sht. 5.
- ¹⁹ *Erste George Grosz Mappe in Kleine Grosz Mappe* iz 1917, *Political Portfolio* in *Gott mit uns* iz 1920, *Das Gesicht der herschenden Klasse*, 1921, *Ecce homo*, 1922/1923, *Abrechnung folgt!*, 1924, *Der Speißer-Spiegel*, 1925, *Hintergrung*, 1928, *Über alles die Liebe*, 1930.
- ²⁰ »-o«, »Blazni Kronos 1940«, *Jutro*, 1940, sht. 126.
- ²¹ Po: Jure Mikuzh, besedilo v katalogu razstav ob 100-letnici rojstva N. Pirnata, Muzej novejshe zgodovine Slovenije, Galerija Cankarjevega doma, Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, Mestni muzej Idrija – Muzej za Idrijsko in Cerkljansko, 2003/2004, str. 17.
- ²² Po: Alenka Gerlovich, *Partizansko lutkovno gledalishche*, Ljubljana 1979, str. 29, 32 in 68.
- ²³ Po: Ljerka Menashe, besedilo v katalogu *Nikolaj Pirnat, Spominska razstava*, Moderna galerija, Ljubljana 1954, str. 16–17.

SLED SLOVENCEV MED NEKDANJIMI NARODI

II. Razdelek

Sled Slovencev po zemljopisu stare Evrope

Ime Sloveni, Slovani, Slovenci

Odklé, kje in v kakih oblikah je najti ime *Sloveni*? Zaslismo o tem nekatere najstarših prich po vrsti njih dob in kolikor je mogoče po tujih in domaćih virih razločene. Kar tiche inostranske vire, je zhe naprej opomniti, da to ime v njih pride v dvoji obliki na dan; zdaj z glasnico *a* zdaj z glasnico *o* v korenini. V grških virih je to ime brati v bukvah Ptolomoja najstarshega pisatelja, pri katerem to ime na dan pride v obliki STAUANOI namest STLAUANOI, pri Prokopu navadno *Sklabenoí*, in blezo dvakrat *Sklabinoí*; pri Menandri *Sklabenoí*, *Slauenoí*, pri Mauricii *Sklaboí*; pri Theofilakti *Sklabenoí*, pri Kedreni *Sthlaboí*, pri Konstantini Porfirogeneti *Sklaboí*, *Sklabenoí*, *Sklabinoí*, i tako je dalje pri družih Grkih zdaj ena zdaj druga izmed do zdaj napeljanih pisav, zraven pa zhe pri Ptolomeji *Souobenoí*, v nekterih rokopisih *Sououenoí*, t. j. Sloveni, i v zhivotopisi svetega Klemenca od meniha Theophylakta v X. stoletji *Sthlobenoí*, *sthlobenikos*. V latinskih virih najdemo pri Jornandi *Scavi*, *Scavini* i. t. d. na enako vizho; zraven pa v nekojem svediteljstvu kralja Ljudvika od leta 860 *Slougenzin*, to je Slovenchina (dezhelo Slovencev). V zapadno in juzhno evropskih jezikih, shvedski slaf, anglezhki slave, francozki esclave, shpanski esclavo, italianski schiavo.

Nasproti ste pa pri Valahih obliki *Sloven* in *slovensk* navadni. Izmed domaćih virov, kjer se to ime najde, je najstarshi kolikor je znano odlomek bulgara Ivana Exarha (okoli leta 900) v enem rokopisu od konca XI. ali od zacetka XII. stoletja **slověn'sko** (slovensko), dalje v Pravdi ruski od kneza Jaroslava (1020) po najstaršem rokopisi **slovennin'** (Slovcnin) i tako dalje zmiraj temu enako. Nasproti pa od druge strani beremo najpred v Grammatiki od Melecija Smotriskega, ktera je leta 1619 v Jevi na dan prishla **Grammatika slavenskaia** (grammatika slavenskaja); ravno tako v moskavski grammatiki od leta 1648 i. t. d. she v enih v jugi natisnjenih bukvah. En pogled na vse to kazhe razločno, da samoglasnica v korenini dvojo obliko tega imena napravlja. a) Slavi pri inostrancih, Slavjani, Slavjene pri domaćih. b) Sloveni pri inostrancih, Slovjane, Slovjene pri domaćih. Kar tiche vmes pridjano soglasnico *c* ali *t* v korenini ste pa spet dve obliki namrech: a) Sclavi. b) Sthlavani, Sthlavi, Sthlovini, Sthloveni; oboje so vendar le inostransld pisatelji rabili. Kakor se kazhe je Safarik dovolj sprichal, da je

samo oblika Slovane, Slovene, Sloveni s svojimi zravnimi oblikami Slovenci, Slovaci stara, domacha prvobitna in prava; vse druge pa tuje in popachene.

To se ve, da gre pred vsem vedno domachi pisavi sprednost, da ima toraj oblika Sloveni, Slojjeni, Slovjani vecho tehtnost mimo tujega Slavi, Sclavi, Sthlavi. Kako bi se pa kdo samo na tujo pisavo opiraje edino obliko Slavjane za pravo spoznal, ko she inostranci niso vsi vprek Sclavi ali Slavi pisali ampak tudi, cheravno bolj poredko Svoveni kakor Ptolemej, Slovenchina v latinskem svediteljstvu kralja Ludvika od leta 860, Sthloveni v zhivotopisi sv. Klemenca i. t. d. Slovenske besede v pisanjih Grkov, Latinov i Nemcev sprichujejo, da so ta ljudstva slovenski *o* skoraj praviloma v *a* preobrachali, i da so prvi dvoji v svojih jezicih nenavadno zvezo tihnic *Sl* z vmes vtikanjem tihnic *k* in *t* (*th*) svojim ustom primernisho napravljali. Oziroma na spremeno *o* v *a* prilichi *Dabragazos* i *Dabragezas* namest Dobrogost pri Agathi-u, Kelagastos namest Geligost pri Menandri, Anagastus namest Onogost pri Janezi Viklarskem, *Ardagastos* namest Radogost pri Theophylakt-i i. t. d. Se ve misliti bi se dalo, da kakor je v vech slovenskih narechjih pozdeje pogosto samoglasnica *o* namest *a* nastopila n. pr. roz namest raz, po namest pa, rob namest rab, krok namest krak, grod namest grad i. t. d., tako se je tudi z imenom Slovane godilo. Na to bi kazal *a*, ki je v Sanskritu in v Gotskem bolj v navadi; toda to mnenje bi veljalo, che bi nam tu shlo le za mnenja, kako se je to ime glasilo v predpovestnishkih chasih; v dobi pa, v kateri imamo znanost o slovenskem narodu i njegovem jeziku to mnenje ne najde nikjer nich podpore. Kar tiche vmes stavljenje pismenk *k* in *t*, *th* opomnimo, da je po duhi grshchine kakor tudi latinshchine, kjer se samo *sl* od zacetka besed nikoli, v sredi pa poredkoma nahaja, kjer je pa nasproti *skel*, *stl*, *sthl* pogosto najti. Zmed posameznih vazhnishih oblik zasluzhite zlasti obe Ptolomejevi *Stauanoi* in *Suobenoi* pozor. Ptolemej ali morda zhe njegov sprednik Marin, kateri je svoje navesti o severnih ljudstvih iz dvojega vira zajemal, namrech iz povesti Grkov ob Ponti, v Daciji in Byzanci stanujochih, in iz povesti Rimljanov, ki so se bili iz Germanije in od Baltika sem dalje proti severju vrili. Marin pravim je po zmoti to ime dvakrat v svojem zemljopisu zapisal, se ve da zato, ker mu prava stanovanja tega ljudstva niso bila znana. Oblika Alavani je po nemshkem zgovarjanji Slave, Slaf, Slaef z navadno medstavljenim *t*; v Suoveni se je *l* v samoglasnico *u* zmenil kakor je to she dandanashnji pri Luzhichanih, pri prostih Poljaci i pri kranjskih Gorencih o navadi, in je bilo pred v navadi pri vseh Slovencih. Tudi Asthlavi se najde, kjer je predstavljen *A* mogoche po mnozih družih razgledih razloziti n. p. Amadokus in Nedokus (trashki kralj) Amadoci in Modacae (ljudstvo v Sarmaciji), Amyrgis in Myrgetae (ljudstvo na Chudskem), Apennini Montes in Penninae Alpes (v Itali), Avendo, Avendates in Vendus, Vendrus (mesto in ljudstvo tudi tam), Aspalatum in Spalatum, Abodriti in Bodrici, Agaziri in Kozari i. t. d.

Od kod je oblika Slavjane in Slaveni, ki jo dandanashnji po ruskih in srbskih knjigah poglavitno najti? To vprasanje nam odgovori povcstnica ruskega slovstva: Tisti ruski menihi namrech, ki so konec XVI. in v prvi polovici XVII. stoletja

ruske cerkvene knjige popravljali in namest imena Rus, ki je med ljudstvom od IX. stoletja do dandanashnjega chasa v navadi pogrcheno Rossiane (po grškem *Ros*), kakor tudi namest starodavnega dvazlozhnega imena Isus, pogrcheno trizlozhno Jisus (po grškem *Iesous*) v knjigah sploh v navado vpeljali in s svojimi novimi premenami dali Raskolnikom priložnost se od pravoslavne Cerkve ločiti, tisti, pravim, so tudi obliko Slavjane po grškem Sklavi, Sthlavi v slovnico in v cerkvene bukve vpeljali. Te tako imenovane poprave je bil v prvi polovici XVI. stoletja, ko je bil duh ruske duhovshchine popolnoma otrpnil, zachel grški menih Maximos iz Svete Gore (Athos) ki je umrl 1556, vendar so so te poprave še le pozneje pod njegovimi učenici in nastopniki prijele, in sicer kar tiche obliko Slavjane, kolikor se ve v grammatiki Melecija Smotriskega od leta 1619, potlej v moskavski grammatiki neimenovanega pisatelja od leta 1648.

Nazadnje so bile vse te tako zvane poprave po sklepi najvishe duhovshchine sprejete in s popravljenim izdanjem sv. pisma Moskavi 1663 v djanji potrjene in vpeljane. Iz ruskih knjig je ta pogrchena oblika, ni dvomiti, po zedinjenih Rusnjacih prishla k Jezvitom v mesto Trnovo (1696), po nezedinjenih Rusih pa ob zachetki XVIII. stoletja k Srbom, kateri so jo v knjigah potlej edino rabili, v knjigah se reče, ker pri prostem ljudstvu ni bila oblika Slavjane po sprichevanji najstarših spominkov, in kakor se iz skushnje ve, nikoli v navadi.

Od kod je ljudsko ime Slovenin, Slovanin nastalo? Na to vprasanje odgovoré dozdanji slovenski preiskovavci: Če ne od »slava«, tako vsaj veliko verjetnishe od »slovo« in tako pomeni toliko kot govorechi ljudje ali taki, ki imajo svoj jezik (sermonales) nasproti nemim ali Nemcem. Korenina je blezo »slujem«, ki je enacega izvira in pomena z grškim *keluo*, lat. *cluo* (*inclutus*, *inclutus*); iz tega se je napravilo sloviti, slovo in slava. Vsako temu nasprotno mnenje bi se vtegnilo nespametno zdeti. Vendar se je pri ti razlagi imena Sloveni dozdej bilo chisto pozabilo na primerjavni nachin najpred ti obliki veljavnost zadobiti in potlej nje gradiva globokeje pregledati in preceniti. Konchnica tega imena je v edinem shtevili Slov-janin, Slov-jenin, v mnozhnem shtevili Slovjane, Slovjene.

Ta konchnina je pri slovenskih imenih ljudstev povsod navadna, in se po glasi kakor po pomeni z latinskim -anus vjema. V tem oziri se misel sili, da je ime Slovjani ali Slovjenin tudi prvobitno po nekoji okolici, na katero je bilo nekdej navezano in da je podzneje chrez dalj chasa splošno postalo. Zhe Dobrowsky tako-le govori: Jaz sodim, da so se dezhele, v kterih je bil nekdej slovenski jezik poglavitni, Slowy (Slove) imenovali, od koder je nastalo ime Slovan, Slovak, kakor Poljan in Poljak od »polje«. Ko se tega vida poprimemo, da je namrech Slovanin morda po zemlj opisnem imeni Slove nastalo, naj je bila ta slovenska okolica zhe vecha ali manja, zamoremo mnenje, da je bilo to zemljopisno ime po jeziku (slovo, slovensko), ki je tod vladal, imenovano, toliko manj potrditi. Prvobitna, enojna in starodavna imena dezhele, okolic, mest, rek i. t. d. se vedno na vidne in telesne rechi in njih lastnosti nanashajo, nikoli pa ne na breztelesne rechi. Zhe starshi razlagavci so kazali na litevsko *sallava* (otok, ostrv), na letsko *salla* (otok, holm), na

chuhonsko sallo (lat. lucus t. j. svet log), seljama (brezhnata dezhela) in na staroprusko okolico Shalavy, ki je bila po tem ime dobila. Shalavy je nastalo ravno tako iz Salavi, kakor danashnje Slovani, Shrbi na Litevskem iz Slovani, Srbi. Dusburg (pred 1326) je pisal: »Octava (terra Pruschiae) Scalovia, in qua Scalovitae.« K temu je Praetorius opomnil: Schalavo idem est, quod insulanus. Chronus enim ibidem locorum multas efficit insulas et peninsulas.

Tudi Hartknoch to potrdi. Dusburg, Chronica Prussiae, edit. Hartknoch, Jenae 1679. 4. p. 72. 74. Pozdneje chase se je ta dezhela pri Nemcih imenovala Schalawen. O nje legi je pregledati Voigt, Geschichte Preussens I. 508-510. To razlago potrjuje okolshchina, da so stari Skandinavci imenovali ravno tisti kraj Homgardhr, plur. Holmgardhar (holm = salava, ostrov, hlm, holm, mazharski halom), ki je bil po Ptolomejevem bivalishche Stlavanjov, po Nestorjevem pa pravih Slovenov. Poljsko zhulava, otok, ostrv, holm, zhulavianin (bivatelj na zhulavi) je pozdneje iz litevskega vzeto od sallava.

Zoper sprednost oblike »Slovan« je pisal J. Kollar debele bukve: Slava Bohyne, kjer obliko slaw brani. Te bukve z veliko uchenostjo pisane so bolj sad pesnishkega duha, kot globocega pretuhtovanja. Kollar je (v bukvah »Slawa Bohyne a pŭwod gmena /nashega naroda/ Slawŭw) svojemu prijatlu Shafarĭku ravno v odgovor na »Starozhitnosti« pisal, prizadevaje si dokazati, da je korenina imena nashega naroda boginja Slava, katero so nashi ochaki she v svoji prvi domovini – v Azii – za boginjo ognja ali svetlobe chestili, in po njenem mozhi Agni (ogenj) jo tudi Agnaji (t. j. ognjenka) imenovali. Misli in dokazi Kollar-ovi pa v kratkem to-le obsezhejo:

V starem sveti se je narod od naroda skoraj le po svojih bogovih ali njih cheshchenji razločil. Narod in bogoznanje (vera) sta se v tistih davnih chasih sploh tako popolnoma zedinila in ucelila, da se je obema vkup le eno samo ime dajalo. Tako so Brami, Bramani, Birmani po bogi Brahma, Budhisti po bogi Budha, Atenjani po boginji Atene i. t. d. ime dobili. Ker je slavjanski narod v Azii in tudi v Evropi od vseh strani take narode za sosede imel, zato si je misliti, da ne more razumu in povestnici nich bolj prilezhnega in primerjenega biti, kakor da pri enacih okolshchinah, vzrokih in shegah, tudi na enakost zacetja imena slavjanskega naroda mislimo, da tedaj za resnichno trdimo, da – kakor Bramani od cheshčenja boga Brahma, Teutoni (Nemci) od boga Teuta, Skandinavci od boga Skanda, – tako so tudi Slavjani po cheshchenji boginje Slave svoje ime dobili.

Slava pa je (kakor Kollar na drobno razlozhi) po besedi in pomeni ravno Svaha ali Svava, namrech nekdanja staroindiska boginja lucht ali ognja in pomeni po svoji korenini tudi jasnost, svetlobo, blishchoto, – v daljnem razumi pa chest, mogochnost, velichstvo, – kar se je dosihmal v nashih besedah slava, slaven i. t. d. ohranilo.

Po tem toraj ime »Slavjani« pomeni po svojem izvirku chestitelje lucht ali ognja; kar sicer dandanashnji, od kar je slavjanskemu narodu lucht sv. Evangelija zasvetila, vech ne velja, pa vendar toliko dokazhe, da sinovi Slave zhe od nekdej niso temote ljubili.

Kollarovi dovodi so tehtni, toda Shafařikovi dovodi za obliko »Sloveni« od »sallava« so še tehtnishi videti. Menim, da bomo bolj pravo zadeli, če se Safařikovih dovodov in izgovarjanja prostega po nobenem modrovanji zapeljanega ljudstva drzimo tor Sloveni, Slovani, Slovenci namest Slavjani, Slavonci izgovarjamo in pishemo.

Bivalishcha Slovenov se dado najprimernishe misliti od zgornje Dvine do Hemenskega jezera, in od tod dalje proti jugu, to je, pri eni meri do meje pravljenj Minskega, Mohilova in Volhinije, kjer so še dandenashnji najti imena Slovensko jezero, Slovechna (reka), Slovjansk ali Slovinsk (mesto), Slovjane, Sluvon (vasi) i. t. d. Posamezna ljudstva, ki so si še pozdneje chase ime Slovanov prilastovala, so bili Sloveni v okolici Hemenskega jezera do XII. stoletja (potlej Rusi imenovani), Sloveni v Muzhii notri do X. stoletja (potlej Bulgari imenovani), dalje Slovenci na Kranjskem, Koroshkem in Shtajarskem in zadnjih Slovaci na gornjem Ogerskem: oba zadnja slovenska naroda sta svoji starodavni imeni do danashnjega dne zvesto ohranila. Veliko ljudstvo, ki je to ime nosilo ob Donavi, v Muzhii, v Panonii in v Noriku, njegovo slavno obnashanje v vojskah in mnogotera druga prilichna okolshchina od ene strani, razpad in lochitev Srbov od druge strani, vse to je posebno pripomoglo, da je ime Sloveni bolj v navado prishlo. Taka prikazen je po natori in se vechkrat ponavlja. Ime Sloveni v najshirjem pomeni je rabil zhe Guido iz Ravene o njih prvi domovini rekoch: *Sexta ut hora noctis Scytharum est patria, unde Sclavinorum exorta est prosapia id est Vites et Chymabes ex illis egressi sunt.* – Nestor razume po razgledi grshkih in latinskih pisateljev srednjega veka pod imenom Sloveni vse slovenske narode v Evropi; vendar tudi rabi to ime v ozhem pomeni o prvobitnih stanovnikih ob Hemenskem jezeri ali o Novogorodcih, ktere on naravnost Slovjeny imenuje.

V IX. in X. stoletji ob chasi zatiravnih bojev Nemcev zoper Slovene so vjete Slovene kot delavce ali tezhake prodajali, in ob tem je narodno ime teh jetnikov dobilo pomen sklav, sluga ali rob. Da so Nemci z vjetimi Slovenci po judih notri v Jutrove dezhele kupchevali, to je povestnishka gotovost. Vechna osoda zatrtih ljudstev je, da se njih mogochni zatiralci ne pechajo za njih prostost in svobodnost, ne za chistost njih imena. Zhe pri nekdanjih Gekih so imela imena Helot, Kar, Get, Skyth ali Skythaina (Chud ab (Judinja), Thratta (Trachka ali Trachica), Dav pritaknjen pomen suzhnosti in robstva.

Vinidi – Veneti

Ime Vinidi je bilo zhe Grkom in Rimljanom nekdanjih chasov znano, kakor je videti iz Plinija, Tacita in Ptolomeja. Vinidi so se bili do Veneshkega in do Jadranskega morja t. j. od iztoka dalje po Evropi proti jugozapadu v predzgodovinski dobi razshirili, in tudi istochnim Slovenom svoje ime dali. To potrdi tudi Surowiecki, ko pravi, da so vsi Veneti po celi Evropi sorodniki

Venetov stanujočih pri Jadranskem morji. Njegove bosome so: »Che pri tako očitnem sledi sorodnosti teh ljudstev premislimo, da Jadranski Veneti niso bili ne Traki, ne Vlasi, ne Germani, ne Chudje, ne Epirci, ne pravi Italjci, tako se da pogumno verjeti, da so bili tisti Venetje kakor baltiški in drugi, in da je en velik njih oddelek s silo od njih ločen bil daleč notri proti severju pahnen. To pahnenje se ne da tajiti, ker ravno tako, kakor so Jadranski in Armorishki Venetje v sredi med Vlashkimi zarodi stanovali, se je tudi pri Baltiških Venetih očitni sled ohranil, da so bili Vlahom sosedje. Njih jezik in vera sta imela vidne ostanke, da so imela pri njih veliki vpliv južna kot severna ljudstva, dasiravno so najmanj tisoč let med le-timi stanovali.« Surowiecki stran 183.

V Panoniji so Venedi che zhe ne pred vsaj kakih šest sto pred Kr. stanovali, kar kažejo slovenska imena silno starih mest kot n. pr. Ptuj, Serbin ali Serbec, imena vodá i. t. d. Muhar v svoji povestnici pravi, da so Vindi stanovali od Vindobone do jezera Pelso. Ko so od severja in zapada do srede Panonije segali, in tudi ob Istri v jugi bili, se vidi, da so stanovali po vchem deli Panonije. Po sredi je bila Panonija rameno neznana. Tukaj so bili menda Sigyni, od katerih Herodot pravi, da stanujejo v neki neizmerni pushchavi nad Istrom, in se nosijo po medjanski. Morebiti so bili od Darijevih chasov tukaj zastali. Njih konji so bili majhini, po vsem zhivoti so imeli shchetinasto, pet prstov dolgo dlako, smrchka so bili pobitega, za jahanje malo vredni, za voznjo prav hitri. Sigyni so sami od sebe rekli, da so iz Medjanskega.

Vindi v Germanii

V Germanii so bili Vindi semtertje vech ali manj pomeshani s Sloveni, to je, s tistim slovenskim plemenom, ki se je Venetom ali Vindom nasprotno od iztoka proti zapadu v Evropi razshirjal. Med tukajšnjimi Vindi so bili Lugiones Sarmatae, pod katerimi na Peutingerjevih tablah stoji zapisano Venedi Sarmatae; Polabci, k tem so spadali Lutici ali Veletje, Bodrici, Srbi in Poradnichane.

Lugiones Sarmatae so bili Vindi. Na Peutingerjevih tablah so koj spodaj imenovani Venedi Sarmatae, iz chesar je videti, da narejavci teh tabel niso po navadi svojega chasa bivalcev lygiskih dezhel za Nemce imeli, ampak za Sarmate, in da so morali dobro vedeti, da so ti Sarmatje sorodniki v Sarmacii stanujočih ljudstev, to je Slovenov in Vindov, katerih zadnji so od jadranskega morja svoje ime sem prinesli. Sloveni so bili tiste chase, se ve da, napak Sarmatje imenovani. Lugii so bili tudi imenovani Lygii, Lugiones v vindski okrajini Luhy. Luzhice je zmanjshevavno ime od Luhy ali Lugi. Lygijska ljudstva vlashkega in germansekega rodu, so bila imenovana Lygii le oziroma na zemljopis, ko so vendsko okrajino Lugi v oblasti imeli, in v nji le kot najemniki zapovedovali. Strabon je najprvi Lugije imenoval. Po njegovem sprichevanji je vladal Marobud (8 pred Kr. – 19 po Kr.) zraven Markomanov Lugije velik narod, Zume, Bulone i. t. d. (Strabo L. VIII. c. 1). Za

njim je Tacit v svoji Germanii c. 43. stavil lugijska ljudstva zad za Svevijske gore, in jim prishteval Arije, Helvekone, Manimerje in Elysie (bolj prav Elusije) in Naharvale. Tacit spomni na nekem drugem kraju napada Lugijs in drugih ljudstev v dezhelo kralja Vannia (50 pred Kr.) Ptolomej stavi zraven Burgundov lugijske Omane in lugijske Didume do tje, kjer je Mons Asciburgius; in potlej zraven Korkontov lugijske Burijs do Visle. Buri so, kakor Tacit pravi, germanski jezik govorili.

Ob Trajanovih chasih so bili z dashkim kraljem Decebalom kot tovarshi v zvezi, toraj so se morali Dacii približati. Ob chasi sestavljenja Peutingerjevih tabel t. j. ob chasi Probovega cesarjenja konec III. stoletja so bili ravno tod ostali, le da jih je blizhe Dunave najti (Jordan de orig. Slav.) V III. stoletji po Kr. gotovo niso bili vech za Karpati. Shafařik meni, da so bili Buridensii, ktere Ptolomej v gornjo Dacijo stavi, to, kar Burii in Borani. Po takem so bili Germani zapustili venedske Luge v preteku II. stoletja in III., ter so se potlej Slovenci lahko poljubno proti zapadu razshirjali. Selishcha Lugijskih ljudstev se dajo odločiti v Gornjo Luzhico in Dolnjo Silezio, v Poznansko in zapadne kraje Poljskega kraljestva. Te močirne ravnine so se prav lahko Lugi imenovali od „lug“ ali „log“ (lat. lucus), kar je gozd ali grmovje na močvirji. Vindili, Vandili ali Vandali so se le po imenu ločili od zgoraj imenovanih Helvekonov, Manimerjev, Elusijev, Naharvalov, Didumov, Burijs i. t. d., vsi ti so bili Svevi, kterih selishcha so bila po Lugijski dezheli semtertje rastresena. Vandali so bili Svevi, ki so se bili v dezheli Venedov poselili in se zh njimi tudi pomesali. Longobardi so bili nemshko ljudstvo in so v gornji Italii novo kraljestvo postavili (568 – 774).

Polabci. Tako se zovejo vsi po gornji Nemchii, v zapadi od Odre in Bobra in rudnih Gor naseljeni Slovenci. Polabje v tem shirocem pomeni ima meje v severji Baltik od iztochnega ustja Odre tje blizo do Kiel-a na Holstajnskein, zraven so shteti otoki Volin, Rano in Femern; v iztoki lochita Odra in Bober polabske dezhele od poljskih; v jugu in juzhnem zapadi mejijo Krkonoshi in Rudne Gore med cheshkimi Slovenci; zapadno mejo napravlja prem (linea recta) od Smrekovega Pogorja pri izviri Sale, ktera prem se po strugi te reke protezhe do njenega prihoda v Labo in gre potlej, kodar Laba teche do tje, kjer pride Stekenica v Labo, od tod gre po Stekenici, Travi (od Bukovca) dalje ob plonjskem in zverinskem jezeri do reke Gornje Eidere blizo Kiela, tako, da slovenska in nemshka selishcha druga v drugo segajo, in da je soseben ob Jeci na Glinjskem (Luneburg) v turingiski okrajini Vinidoni pri Majni in pri Radnici, ob Gornji Nabi in Kavbi in ob Regni Slovencev po veliko vkupaj bivalo, ko so sicer raztreseni stanovali tje do Rajne. Poglavitna ljudstva na prostori teh dezhele so bila ta troja:

Lutici ali *Veleti* v severji nad Sorbi, med Odro, Baltikom in Labo. Po Labi se jim je reklo Polabljani, in so se v vech majhnih zarodov delili, med kterimi so Rani, Volinci, Chrespjenjani, Hizhani, Dolenci, Ratarci, Ukranii ali Ukranci, Rjechani, Stoderani ali Havelani, Brezhani, Sprevani, Morachani, Grozvichani, Sitnjani, Doshani, Lekusini, Semchici, Plonjani in drugi kot vechi imenovati.

Bodrici v zapadu od Luticev na danashnjem Meklenborskem in Holstajnskem tudi na osem manjih zarodov razdeljeni, ki so: Vagria, Fembrani, Polabci, Smolinci, Glinjani, Vjetnici, Vranovci ali Vranjani, Drevani.

Sorbi ali Srbi v danashnjih Luzhichah in na Saksonskem v iztoki od Sale. K tem sta spadala dva vecha zaroda in shtirje manji, namrech: Luzhichani, Milchani ali Miljci, Goleshinci, Nizhani (dvoji zarod enacega imena), Slubjani, Lubushani, Lupjani ali Lupoglavci, Zharovani, Trebovani, Nizovci ali Nizhani, Koledici, Neletici, Shkudici ali Hudici, dalje zhupi Serbichje in Sirmuni, in drugi.

V teh sedezhih in tako zvrstene najdemo razne polabske zarode Slovenov v zachetki IX. stoletja, ko so jih bili zacheli Karol in njegovi nasledniki z vojskami konchevati in popolnoma istrebljevati. Ob tej prilozhnosti je zachela tudi povestnica nekoliko vech in jasnisho o njih govoriti.

O Luticah ali Veletih, Vilcih je bilo zhe vech pri Sarmatih govorjenje.

Rani bivalci otoka Rane po nemshki Rügen imenovanega. Rugiani Sclavi, Rugiacenses od »Rugia« nazvani, tako so namrech latinshchevalci toti otok imenovali. Wibald Korwejski opat pristavi, da je Rana slovensko, Rujana pa nemshko ime tega otoka. Ko je tukaj Kruko zapovedoval, bil je otok v najboljshem stani(1066 – 1105).

Pozdneje to jo leta 1168 je bil zavoljo pomorskega tolovajstva prishel pod Dansko oblast. Poglavitno mesto Orekunda, Orekonda, po nemshki Arkona na polotoci Vitovem (Vitov) s Svantevidovim svetishchem je bila od Dancev v leti 1168 razdjana. Gora pozdneje Bergen je lezhala na Jasmundi. Tam je bil Ranograd (Rugirard primeri Rugodov, ki je na Ruskem) sedezh ranskih knezov Korenina (Charenz zdaj Garz) z Ranovitovim hramom razdjana leta 1168. Volinci ali Velinci bivalci Volinskega otoka, ki se je po nemshki Vineta, po danski Julin zval, so bili brez opomishljevanja rechi veletskega zaroda, kakor tudi Oton I. leta 946 njih dezhele Wolze imenuje. Leta 967 je skushal v svojih mislih nestanovitni grof Wichman med njimi in Nemci zdrazhbo napraviti in jih zoper Poljskega kralja Mechislava nashuntati. Volinski otok je v srednjem veki najvazhnishi zmed vseh slovenskih otokov. Okoli leta 970 so danski klatovitezi zraven volinskega mesta kraj Jamburg postrojih, iz chesar je za otochane veliko nadlezhnosti prishlo. Mesto Volin se je po danski zvalo Julin, in po saksonski Winetha. Priimki volinskega mosta v severnih povestih so: Jamburg, Hynnishborg to je Hunnenburg (Hunski grad) in Waltzburg to je Weletenburg (Veletski grad). Veliko in sloveche kupchijsko mesto Volin je danski kralj Waldemar leta 1177 razdjal. Danashnje mesto jo blizo starega postrojeno.

Chyzani ali Kysani to je hishani severnoiztochno pleme Veletov. Njih slovensko ime je bilo Hishani, Chyzhani od hisha (casa) od kodar je tudi ime danashnjega Chyzi v mohilevskem pravljenji, kterege bivalci so Chyzani ali Kyzani t. j. Hishani ali Hizhani. Njih mesto so Hizhe pri Versi in Ostrov pri Neboli. Dolenci ali Dolenchani so stanovali ob tolenskem jezeri (Tollensersee) in ob reki imenovani

Tolensia (namest Dolencia) v iztoku pod Ukersko reko. Njih mesta so: Dimine, Dymyn, Dymyn, Timina i. t. d. Stlup ali Stolpe in druga.

Ratarci. Njih poglavitno mesto je bilo Rhetre ali prav za prav menda Rataro od »rat« t. j. vojska (bellum), ker je tam stal tempelj, v katerem so se ob posebnih zadevah v vojski in miri pomenkovali. Dithmar pravi: »Hanc (Rhetram) ad bellum properantes salutat, illam prospere redeuntes muneribus debitis honorat.«

Tudi v drugih slovenskih dezhelah kot na Srbskem so kraji enacega imena najti n. pr. Ratary. Na Cheskem je bil njega dni grad Rataje. Kar tiche konchnico *ara* prilichi srbsko *ara* v solara, kozara, zvonara, pustara.

Stodorani. Ime Stodor je kakor bi bilo od bozhanstva Stoda, od kodar tudi praznovanje Stodo ali Stado pride. Ime Stodor ima na Kranjskem nek pust kraj. To ime se je ohranilo v nazvanji vasi Studernheim pri Havelbergi. Reko Havel imenujeta Adam Bremenski in Helmold Hobola. V necem svediteljstvu ali listini (Urkunde) od Otona II. Havela; v zhivotopisi svetega Otona od 937. Habala. To ime spominja na potok Hobelj pri Ipavi na Kranjskem.

Sprevani so imeli ime po reci Sprevi.

Morachani. To ime pride po potoki ali mochvirji »Moracha«, prilichi Moracho na Srbskem. Med starimi mesti je bil pri njih Tuhira. To ime si je menda v rodi ali vse eno s Tuhinj, kar je ime enega kranjskega podolja z dvema farama, ki imate s tem podoljem vred enako ime namrech, »zgornji« in »spodnji Tuhinj«.

Doshani, imenovani po reci Dossa, koja je v 1. 949 Dassia imenovana, in spominja na potok Dashnico, ki teče pri Zheleznikih na Kranjskem. Semchichi, zhupa morda od »Semko« ali pa je ravno tisto ime kakor na Kranjskem hrib Semich nekda tudi Semenich zvan in na katerem je tudi grad Semenich ali skrajshano Semich stal. Dandanashnji ima po tem hribi ena fara z okolico ime: »pod Semichem«. Suha tudi zhupa Dashanov.

Bodrici. Od Veletov v zapadi med Baltikom in Labo od Varnove in Stepenice do Trave, koja nas na slovensko Dravo spominja, so stanovali Bodrici, razdeljeni v nekatere manje zarode. Njih nazvanje je od beder ali boder (vigil, strenuus), prilichi nemshko bieder, kar je slovenskega pokoljenja. Bodricam se je delo tudi Rarozhane od »rarog« (falco cyanopus), tako se je imenovalo njih poglavitno mesto namrech Rarog. Druga bodrishka mesta so bila: Roztok, Zverin, Lubov po nemshki Meklenburg.

Vjetnici. Ime Vjetnik je najprimernishe speljati od »vet«, od kodar je vëta (habitaculum), povet (pagus), vëtati (habitare) ali od »vetiti« braniti, verdevati, kojiti, kakor bi rekel branitelji, zavetniki ali delavci zavetja, gojitelji.

Drevani so imeli svojo okolico ob reki Jeci, ki se od leve strani v Lobo steka. Njih mesta so: Vojkam ali Vejdörs, po nemshki Dannenberg, Ljauhiv ali Lojhovic, nemshki Lüchov; Vastriüv (t. j. Ostrov) nemshki Westrow; Tjorska (t. j. Gorska) nemshki Bergen in Klonska nemshki Klenze. V nemshkem je toti razdelek Bodricev znan pod imenom Drawen (slov. Drevani) in je bil ohranil svoj jezik blizo do konca XV. stoletja.

Srbi, ali *Serbi* se zovejo nekteri manji zarodi po gorah, ktere Cheshko v severji in v severnem zapadi mejijo. Njih domovi so od Bobra chez Labo do Shale in Smrekovega pogorja. Prem pri eni meri od ondod, kjer se Varta in Odra stekate, do ustja Sale, ki v Labo teche, jih lochi od Luticev. Sala je morda eno ime s »Sava«, *l* in *v* se mnogokrat med seboj preminjata. Srbi so se srednjega veka pod mnogoterimi imeni na dan prikazovali, najznanejsa so: Luzhichani, h katerim so drugi spadali, kakor je zhe zgoraj recheno. Zhupa Luzhice ima ime od log ali lug (loka ali nizhava). Se ve, da to ime ni brez ozora na veliko Lugijsko dezhelo ob Visli, iz ktere je tukajshnje ljudstvo po svojem rodi bilo.

Milchani. She dvoje ljudstvo enacega imena je bilo; Milchani namrech v Dachi, ktere bavarski zemljopisec spacheno Miloxi imenuje, in Milci ali Milenci v Pcloponezi, na ktere nam je Konshtantin Porfirogeneta spomin ohranil. Milchansko prvobitno dezhelo bo najprimernishe iskati tam, kjer Litva na Poljsko meji, ker v letskem beseda Milzis, Milzensis, Milzuwirs in v litevskem Milzhins, Milzhinis, Milzhinas do danashnjega dne velicega chloveka ali gorostaza pomeni.

Glomachi imajo, kakor je videti, ime od poljskega »glom«, kar kako zhidkost ali mokroto pomeni.

Poradnichani, to je, bivavci ob Radnici, so bili mod Nemci.

Prvobitna stanovanja *Polabcev* sploh je iskati v viselskih okrajinah in v ondotni soseshchini od Visle do Dvine in Berezine. Da-si so ta ljudstva se v mnogo razpolov delila, spadajo vendar vech del k zapadni polovici slovenskega zaroda ali k Vindom, che so bile tudi nekte družine od iztočne polovice jim primeshane in so med njimi stanovale. Tu nam je treba svoje mnenje z nekterimi dokazi podpreti, in ti so vzeti iz treh virov: iz sprichevanja nekdanjih pisateljev o prihodu in sorodstvu teh Slovencev z družimi zarodi; iz soglasja v imenih ljudi in krajev, in zadnjih iz narechja. Kakor o prihodu Slovencev ni nobenega sprichevanja naravnost, enako ni nobenega sprichevanja o njih zarodi in prejšnjih domovanjih. Bavarski zemljopisec pravi:

»Srbska dezhela je tako velika, da so izh nje vsi slovenski zarodi prishli, in se, kakor sami pravijo, v nji zacheli«. Iz teh besed se vidi, da so Polabci, po kterih je Bavarski zemljopisec to zvedel, sami svoje prvo domovanje v Belo Srbijo stavili. Tako imenovana Bela Srbija je prejšnje chase segala od Odre do gornjega Dnepra in do Dvine; pozdneje chase je bila chezdalje manja. Ravno tako pove Helmold, da je Rusija, od Dancev Ostrogard ali Ostland (iztočna dezhela) imenovana, se sicer Chunigard imenovala, ker so bili nekdanje prejšnje chase tam domovi Hunov. Huni se je pa Slovincem reklo na Nemshkem zlasti v Doljni Saksonii, kjer je bil Helmold doma. Helmold po navadi svojih chasov Rusijo imenuje v tem zaumeni, ko so bile ruske meje v zapadi pri mestih Lublini, Drohichini in Bjelostiki. Veliko vech pove povestnica o prihodu Veletov iz Vilnajskega. Imene srbskih Shkudicev in Zhirmuntov opominjate na mesta Shkudi i Zhirmunti na Vilnajskem in Grodenskem. Volinci so po imeni Velunjanom ali Volyncem male Rusije enaki. Bodrici imajo svoje zhensvi ob Donavi, kjer se Tisa v njo steka. Imena krajev, kot

Biedrzvice v vojvodini Plocki, kazhejo na nekdanje stanovanje enako imenovanega zaroda ob Visli.

Druga imena, kakor se vidi, kazhejo, da so posamezni iztočni zarodi tukaj bili. Drevanje so najti na Polabskem in na Ruskem. Stoderanom po imeni sorodni Stadici so prejšnje chase globokeje na Ruskem stanovali, drugi Stoderani pa na Shtajarskem. Ime Smolencev je najti za Berezino v Smolenskem, Mohilevskem in Chrnigovskem pravljenji. Na njih ime spominjajo imena Smolensk in she druga imona krajev; pa tudi v Trachii v okolici Smoleni pride njih ime na pregled. Sitici so bili vsled tehtnih dokazov ruskim Slovincem prishteti. Nektera severno-iztočna imena zarodov so na Polabskem najti samo v imenih krajev, med temi Hrvati in Krivici. Ime Horvati so imeli nekteri polabski kraji. Druga imena so prav poredki najti, n. pr. Dregovichi v vasi Dragovic, Chehovi v vasi Chehov i. t. d.

Znamenja iztočnih Slovincov so tudi imena krajev, ktera pri Polacih niso v navadi, ali se vsaj prav poredkoma pri njih najdejo n. pr. Suzdal vas v Silezii pri Ratibori na levem bregi Odre, Moskva i. t. d. Vsa ta i druga enaka imena imajo prichevati, da so bili polabskim Slovincem, ki so vechdel iz Venetov obstali, tudi nekteri iztočni zarodi primeshani. Kar tiche Drevane, Smolence, Sitice in druge rusko-slovenske zarode, je pomniti, da njih domovanje po nobeni ceni ni na Ruskem iskati, kjer jih v IX. stoletji in pozdneje dobimo, ampak veliko bolj verjetno so bili dalje proti zapadu v dezheli ob Visli, od kodar so v starodavnih chasih oboji seljaki ruski in polabski se proti jutru in zapadu selili. Ravno tako imajo cheshki Hrvatje in polabski Srbi z ilirskimi Hrvati in Srbi enako ime, in verjetno se kazhe, da so njih spredniki nekdej ob predpovestniskih chasih blizhe eden druzemu stanovali. V narechji so se oboji zarodi zhe v X. stoletji, kolikor je to mogoche spoznati, tako lochili, da ne morejo nich vech za en zarod veljati. Uni so zhe tisti chas spadali k zapadnemu, ti pak k iztochnemu slovenstvu. V shegah, navadah in obnashanji in jezici Polabcev je ochiten sled litevskega in vsa znamenja zapadnega ali Vendskega jezika najti. Pred vsem je v cheshchenji bozhanstev pri polabskih Srbih zlasti pri Bodricih in Luticih vech litevskega, kakor v cheshchenji kterege slovenskega zaroda si koli bodi. Po Helmoldovem so se od Vagrijev cheshcheni bogovi zvali: Podaga in Prove. Podaga je litevsko Podanges (aether) od korenine »dangus«
nebo (prilichi »duga«
t. j. malarica). Prove litevski Prowa slov. prav ali pravo.

Po Knytlingasagi (cap. 122) in po Saks-i Gramatiki so na Rani v mnogih krajih chestili Turupit-a, Pizamarr-a sicer Tjarnoglofi ali Chrnoglav, Rinvit ali Ranvit zvanega. Izmed teh spada Turupit (primeri: patis t. j. pan, gospod) prav za prav k estijskim Chuhoncem in brez dvoma tudi h Kurom. Drugi se tuji kazhejo, ker jih pri nobenem druzem slovenskem rodi ni najti. Po Dithmar-ovem se je v Ratari najbolj cheshchen bog imenoval Luarasici; na Bamberzhkem (Babnobrezhkem) obrazi je Chrni Bog v podobi lezhehega leva naran, zatoraj si je misliti, da je to dvoje ime enega boga, in da je beseda Lua – rasici toliko kot Lva – rachich, to je, levji kralj ali knez (leo regulus), rachich je kakor knezhic, panic, dedic; primeri

litevsko Radikis v Silla-Radikis (gozdni bog) estisko rate gospod, osetsko rachis, sanskr. radzha, zend. ratu. Po Dithmar-ovem je bil pri Polabcih en pastirski bog, Henil, cheshchen, ki gotovo ni nich družega kot litevsko Goniglis. Po zhivotopisi svetega Otona se je pri stetinskih Slovencih neke bazhe tempeljnomo reklo Kontiny. To ime je gotovo v zvezi z estiskim kodda, srb. kucha, kranjski-slovensko kocha (domus, aedes), od tod je kutina, kotina kakor hramina od hram. Tudi imena krajev, oseb in zarodov imajo litevski obraz, n. pr. vas Jawentin, možhko ime Jawnut, žensko Jawnuta, mesto Shkudi, ljudstvo Shkudici, zhupa Zhirmunty i. t. d. Drevansko vej'taj, vej't'a = mesto, kar je litevsko weta, od kodar je powet, poljsko powiat (okolica).

// ... //

Kedaj so se polabski Slovenci tod naselili ni znano, kakor se kaže iz nekterih starodavnih napisov, bilo je to še pred Kristusovimi časi.

Vendi pri Venedskem zalivi

Ptolomej pravi: »V (evropejski) Sarmaciji stanujejo naslednja velika ljudstva: Venedi ob celem Venedskem zalivi naprej, Pevkini in Bastarni unkraj Dacije, ob vsem Meotskem pobrezhju, Jazygi in Roxolani, za njimi v notranjem Amaksobii in chudski (skutski) Alauni.

Manja ljudstva, ki v Sarmaciji stanujejo so: ob Visli pod Venedi Gythoni, potlej Fini (Phinni), potlej Bulani (v nekterih rokopisih Sulanes), pod njimi Phrugundioni, dalje Avareni ob izviri Visle, pod njimi Ombroni, potlej Anartophrakti, Burgionje, Arsietje, Soboki, Piengitje in Biessi na Karpatih. Bolj proti iztoku kakor le-ti imajo pod Venedi selishcha Galindi, Sudmi in Stavam do Alavnov, pod temi Igillioni, potlej Kostoboki in Tranomontani do Peukinskih gor. Kar je še vech Venedskega zaliva imajo Veltje, nad njimi Ossii (Hossii) in celo v severji Karvonje. Bolj proti iztoku med teh stanujejo Kareotje in Sali, pod njimi Agathyrsi, potlej pa Aorsi in Pagyritje, pod njimi Savari in Borski do rifejskih gor« i. t. d. Tako Ptolomej stavi Venede med najprva in poglobitna ljudstva, potlej pa preshteva njih sosede in druga ljudstva po Sarmaciji. Nektera teh ljudstev se očitno kažejo slovenska, vendar jih Ptolomej ne pršteva k Vendom. Če bi pa kdo menil, da on najprej Vende imenuje in potlej njih različna plemena preshteva, moral bi tudi očitno tuja in neslovenska ljudstva za Vende spoznati, kar je pa lahko videti, da tudi Ptolomej ni mislil. Kakor on moramo nektera očitno slovenska ljudstva od Venedov ločiti, ker niso bila venedskega zaroda, ampak so spadali k drugemu razdelku Slovencev, to je, k iztočnemu razdelku ali k Slovenom v ozhem pomeni, ki se od Venedov ali zapadnih Slovenov ločijo po nekoliko drugem slovenskem jeziku, po zarodi, in so se od iztoka proti zapadu Evrope Venedom ravno nasproti razširjali. Tacit stavi selishcha Venedov med Peukine in Fenne (Fine ali Chuhonce). Na Peutingerjevih tablah stoji ime Venedi v skrajnem severji

ob Baltiki med Lugii (Lupiones) Sarniati in Geti, in pa dvakrat; prvich Venadi, v drugih pa Venedi.

Iz dozda j rechenega se vidi, da so Vindi ali Venedi pri Baltiki ob Venedskem zalivi stanovali, in zraven njih daljo Veletje, od kterih je bilo zhe govorjenje na Nemshkem ali v Germanii pri Odri, kamur so se bili pozdneje preselili. Tu she spomnimo, da se Veletom po stari slovenshchini Velet, plur. Veleti pravi; po pruski in litovski Welet, po ruski Volot. Njih domovanja so bila, kakor Ptolomej pravi, gotovo pri Venedskem zalivi v soseshchini Osijev (Ostijev), che se tudi ne moro na tanko odkazati, kje ravno. Od njih je ostalo litevskim dezhelam in mestom ime Vlkomir (dezhela Veletov), in Vilda (Vilna). Tam je najti tudi njih priimek Vlker, kterega so jim tujci gotovo zavolj njih bojazhelnosti dali. Volkar kot osebno ime ali priimek je najti tudi na Kranjskem v Tuhinjski dolini.

Oziroma na Venede naj bode tu she govorjenje od obeh medalij cesarja Volusiana (253). Pomponius Laetus pravi: Ko so Chudje rimsko staje plenili, bil je Gal svojega sina za cesarja povzdignil in ga nad Chude poslal. Volusian jih je s pomocho vojskovodje Aemiliana otepel in iz rimskih dezhel spodil. Zosim med temi Chudi imenuje Gote, Borane, Burgundije in Karpe. Na to zmago kovana latinska medalija ima napis na enej strani:

Imp. C. Va. F. Gal. Vend. Volusiano Aug. to je: Imperatori Caesari Vandalico, Finnico, Galindico, Vendico Volusiano Augusto.

Na drugej strani: Marti Pacifero.

// ... //

Ti medalii imenujete Vandale, Fine, Galinde in Venede ali Vinde. Vindi in drugi Slovenci so se zhe v III. in IV. stoletji v družbi Hunov, Avarov in Nemcev z Rimljani pri Donavi bojevali. Jornandes popisuje imena in stanovanja Slovencev svojih chasov tako-le:

»Unkraj Donave lezhi Dachija s strmimi gorami kakor z vencem zavarovana; na nje levi proti severju obrnjeni strani, kakor tudi od izvirov Visle je z ljudstvom bogati zarod Vindov (Vinidorum natio populosa) naseljen. Dasiravno so njih imena razlichna po tem, kakor so zarodi in selishcha razlichna, tako se jim vendar Slovenci in Antje pravi. Slovenci stanujejo od mesta Novioduna in od jezera Musianus (imenovanega) do Dnestra in proti severju do Visle. Mochvirja in gozdi so jim za obiteljstva. Antje med njimi najsrchnejji imajo selishcha tu, kjer se Chrno morje zakrivi od Dnestra do Dnepra, rek, ki so vech dni hoda narazon.« Jornandes de Gothor. origine c. 5.

Na drugem kraji govori o vojski gotskega kralja Ermanrika med 332—350; »Ko je bil Ermanrik mnogo bojevavskih severnih ljudstev premagal, je po razdjanji Herulov svoje orozhje proti Venedom obrnil. Akoravno mu ti v bojevanji niso bili kos, so se na mnozh zanashaje upali se mu od konca ustaviti. Pa mnozh sama v vojski nich ne opravi, zlasti che se dobro oborozhena vojska priblizha. Ti toraj, kakor smo zhe ob zachetki svojega dela, ali pri pregledovanji ljudstev opomnili, iz enega rodu izhajajochi imajo troje ime, Veneti, Anti in Sloveni. Dasiravno zdaj

zavoljo nashih hudobij povsod divjajo, bili so tistikrat vsi vkup Ermanrikovi oblasti pokorni.« Jorandes c. 23.

Jorandes je Vinde za sprednike Antov in Slovencev (v ozhem pomeni) imel. Se ve na to je kazal Vindom in vsem Slovenom kakor tudi Antom občni jezik. Se ve, da so bili Vindi med evropskimi Sloveni najznanejši. Iztočni Sloveni so toraj ob Jorandovem chasi veljali le za en vindski odrod. Kakor so jih Ptolomej, Herodot in še drugi zdaj Chudom, zdaj Sarmatom prishtevali, tako so jih poznejši pisatelji z njih jezikom i z Vendi nekoliko znanejši za en odrod Vindov imeli. Toda Vindi so se bili od Jadranskega morja proti iztoku razširili, iztočni Sloveni pa so nekteri zhe od nekdaj v iztoku Evrope stanovali, drugi pa se iz Azije k njim preselili. Iztočni Slovenci so se tudi po različnih imenih sami od Vindov ločili. Slovani in Vindi so bili zhe ob prihodi v Evropo različni. Njih prvega obchjega slovenskega jezika bi bilo le v Azii iskati.

To si pa lahko mislimo, da je sorodnost jezika pripomogla, da so se Slovenci bili z Vendi v Evropi semtertje pred popolnoma pomeshali.

Zavoljo sorodnosti jezika je tudi ime Sloveni, katero je bilo od zachetka le iztočnim Slovenom in še pri teh le enemu oddelku lastno, se schasoma vseh iztočnih in potlej tudi zapadnih Slovenov ali Vendov prijelo.

Vendi v Galii

Vendski ali venetski seljaki so bili semtertje po Galii in Vindelichii. V Galii so bili Veneti ali Vendi na primorji Britanii nasproti, kjer so kupchevali in prepeljavanje po morji oskrbovali, in imeli pomorsko oblast. Ko si je bil Julij Cesar namenil svojo pomorsko oblast tod ustanoviti, premagal je Venete in jih zatiral. Pri galskih Venetih so bili Venetski otoci (Insulae Venetiae), izmed kterih je bil eden imenovan Vindilis, v potrjenje, da se je tudi tem Venedom ali Venetom reklo Vindi. V akvitanskem zalivi spominja Plinij otoka Uliar. To ime je prilichiti z imenom Uljan v Dalmaciji, od kterega govori Drag. Seljan str. 92.

O naseljenji Vindov k Atlanskemu morju povestnica nich ne govori; misliti si je, da so se bili nekteri Jadranski Veneti semkaj preselili, in se po svoji stari navadi z brodnarijo pechali. Zlasti z Britanci so imeli kupchijske zaveze in s tem so si bili med družimi Gali ali Vlahi predstvo zadobili. Oni so bili od družih Galov različno ljudstvo, in niso govorili ne galski, ne kimerski, ne latinski; to sprichujeta Polybij in Livij. Ime reke Jezara (Isara), ki je pri Allobrogih tekla, spominja na vendsko (jezero). Enako se je imenovala Jezara dandanashnja l'Oise, ki še nad Parizom v Sekvano (Seine) steka. V Vindelichii je pa Isarus (Jezara) še zdaj, ki se v Donavo steka. Che gresh od Allobrogov ob Jezeri chez Grajske planine v gornjo Italijo do Pada, najdesh pri nekdanjih mestih in rekah semtertje slovenska imena.

Ko je Hanibal chrez Planine (Penine) hodil, prishel je bil do Bregantov (Brigantii) in do Gorachalov (Goracelli) po danashnje »Briançonnois in Montagnard du petit Cenis«.

V Lugdunski Gallii imenovani Tretja so bili zraven družih galskih ljudstev Karnuti in Kenomani, kakor tudi v hribih nad Jadranskim morjem ali nad Jadranskimi Veneti Kenomane, v Noriku pa Karnutum najdemo. Ali so bili pa Kenomani s Karnutom slovenski, tega ne moremo reči.

V Galii imenovani »Maxima Sequanorum« je bilo mesto Vindonissa, rimska orožnica, kjer se po danashnje reči reki Aar in Reuss stekate, na vmesni stegni. Mestice Brugg s shtirmi vasmi stoji zdaj na tistem seli. Da je bila Vindonissa vindska, kazhe nje ime. Idimo zdaj k Vlahom, ki niso slovenskega zaroda, kakor bomo videli.

Vlahi (Gali, Keltje)

Njih ime

Ime Keltje se je po Grkih razshirilo. Za Grki so Rimljane pisali Celtae, pa she raji Galii. She le v III. stoletji pred Kr. zlasti ko so bili okoli leta 278 pred Kr. Grshko napadli, se je med Grki razshirilo ime Galatije namest Keltje. Kazhe se, da so se Keltje sami imenovali Gaeli ali Gaili, kakor se she dandanashnji njih sorodniki na Irskem in Shkotskem imenujejo. Iz tega je potlej grshko Keltai, Galataj se zachelo. Slovenci od nekdej pravijo galskim zarodom Vlahi. To ime se vjema z nemshkim Walach, Wälscher. Po stareji nemshchini velja Walach za tujca Italijana. Mi tu premishljujemo Vlahe, akoravno niso bili Slovenci, pa so s Slovenci opraviti imeli; ne toliko v Galii kot velikovech drugod; bili so se zelo po sveti razshirili, in so Slovence nadlegovali.

Njih najprva selishcha

Vlahi so ob najprvih chasih stanovali v Galii in v nje sosednih dezhelah proti jutru in zapadu in v velikem deli Pirenejskega polotoka. V Britanii so bivali od Kornvalishkega predgorja do Grampianske vishave vechdel Vlahi (Tacitus Agricola. 11.) Na drugi strani je bila severna Italia in juzhna Germania njih. Posameznem so se schasoma vlashke chete razshirile proti jugu chez Savo in Dravo v ilirske in trashke dezhele; proti severju pa do izvirov Visle, she celo do Dnestra in iztočne Vindske okrajine. Da so bili Gali ali Vlahi svojo Galijo o predpovestnishkih chasih posedli, to je gotovo; povestnica ne ve celo nobenega prejsnjega ljudstva v teh krajih imenovati. Zhe Umbri, ki so za najstarshe ljudstvo Italije veljali, bili so, kakor pravijo, vlashki naseljenci.

// ... //

Vlahi se spuste v Ilurik, v Panonijo in še dalje po sveti

Okoli leta 350 – 336 pred Kr. so se druge tolovajske chete Vlahov ali iz Galije ali iz dezhele Bojev, se ne ve, ravno tako pod svojim Bronom ali kraljem spustile v Ilurik in v Panonijo. Pod dezhelo Bojev je tu umeti hercinski gozd. Ko so si v dolgi in hudi vojski nekoliko ilurskih in panonskih Slovencev podvrgli, nekoliko jih zatrli, nekoliko pa v Karpatsko pogorje in še dalje pregnali, so se pod imenom Skordisci uselili ob Donavi, Savi in Dravi. Od tod so se nekteri Vlahi potlej klatili po Trachii, po Macedonii in po Tesalii notri do Delfov, da so plenili (250 – 218 pred Kr.) Še drugi so shli chez morje v Azijo, da so tamkaj novo kraljestvo Galacijo postavili.

// ... //

Vlashki jezik

Lahi so imeli svoj poseben neslovenski jezik. Tu naj stojé le nektare iz vlashkega vzete besede Slovenov: obr; balvan vlashko peulvan; terch skotsko targ, valizko tarian, bretonsko tyren, srednjevečno latinsko targa; paveza kimersko ali valizko papais, srednjevečno latinsko pavasia, novogrhško *pabetzia*.

V II. stoletji po Kr. so bili Vlahi zacheli skoro povsod giniti: na njih mesto so povsod Nemci nastopili.

[Vendar Vlah, Lah (primeri lat, las za vlat, vlas) zna slovenska beseda biti sansk. *valbe* pastir, rusk. *Volos* bog pastirjev, kranjsko *Velesovo* opominja na nja; korenichni vokal je izpadel, ko v besedah mlin, klin itd. – Trstenjak.]

Antje

Antje, gr. Antai ni ne tako splošno no tako stanovitno ime kot ime Sloveni. Antov spominja Jornand, Prokop, Agathias, Menander, Maurikios, Theophylakt, Theophanes, Chronicon paschale in Pavel Dijakon. Po teh virih soditi je bilo ime Antje blizo dve sto let v navadi. Razshirjenje ljudstva, katero je to ime nosilo, nishlo nikoli chez dezhelo na gornji kraj Dnepra in ob Chrnem morji. Jornand o Antih tako-le govori: »Quorum (sc. Winidorum) nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur, principaliter tamen Sclavini et Antes nominantur. Sclavini a civitate Noviodunense et lacu, qui appellatur Musianus, usque ad Danastrum et in Boream Vistula tenus commorantur. Hi paludes silvasque pro civitatibus liabent. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qua Ponticum mare curvatur a Danastro extenduntur usque ad Danaprum, quae flumina mansionibus ab invicem absunt.« Na družem mesti pravi: »Nam hi – ab una stirpe exorti-tria nunc nomina edidere, id est Veneti, Antes, Sclavi.« Nazadnje še govori o Winithar-jevem vlaki zoper Vende, rekoč: »Winitharius – paululum se subtrahebat ab illis (Hunnis) suamque

dum nititur ostentare virtutem in Antarum fines movit procinctum.« Iz teh besedi se vidi, da so po Jornandovem spoznanji Antje bili poglavitni zarod Vinidov, kateri je med Dnestrom in Dneprom v severnem zapadu od Chrnega morja, kako delech se ne ve, v notranje s svojimi selishchi segel. Jornardov vrstnik Prokop, kakor se vidi, je med Sloveni in Anti tak razloček delal kakor Jornand; spoznal jih je za poglavito pokolenje enega naroda, on pravi namreč: »Antje sosedje Slovenov in pa Sloveni in Antje so imeli pred eno obče ime« i. t. d. Dneper postavita Jornand in Prokop enoglasno za mejo med Sloveni in Anti. Oziroma na obsego njih stanovanj se pa v tem razločita, da Prokop pusti njih selisha dalje proti severu segati. Sploh vazhne in spomina vredne Prokopove besede v tem obziru so: »Majotski zaliv se steka v Chrno morje. Ondotni bivatelji, nekdaž Kimerci imenovani, se zdaj imenujejo Uturguri. Okolice dalje proti polnoči zavzamejo brezštevilna ljudstva Antov.«

Ime „Antje“

Imena Antov ni lahko določiti, še celo tega ne, pri katerem ljudstvu se je začelo. Še le po Gotih in družih Germanih je bilo Grkom znano, pri katerih je prav kmalo po odhodu Nemcev iz tistih krajev zginilo. Tukaj se prilega zlasti nemška (anglo-saks.) beseda *ent* (velikan) staronemški »*anzji*«, po gotski morda *ants* ali *antus* (?). Kakor so bili Lutici zavoljo svoje srčnosti ali lutosti, in Bodrici (od bodr, vigil, pugnax) ta svoja imena dobili, tako so bili menda Antje tudi zavoljo velicega života to svoje ime dobili. Safarik misli, da so se po slovenski zvali *Uti*, v edinem shtevili *Utin*.

Srbi v Beli Srbii

Sloveni imenovani Sirbi ali Srbi so bili ljudstvo, katero je po Pliniji in Ptolomeji med Mejom in Volgo bivalo ne delech od danashnje reke Srpe. Prokop, ki nam najstarejše in najobsirnije navesti od vedbe in sheg Slovenov naznani, sklene svoje velikovazhno naznanjenje s temi spomina vrednimi besedami: »Pred so imeli Sloveni in Antje eno ime, oboji so bili nekdanje chase imenovani Spori, kakor mislim zavoljo raztresenih stanovanj po vaseh; zato imajo prostrane dezhele; vechdel dezhele na uni strani Istra je njim v oblasti.« Zhali Bog, da je bil Prokop s slovenshchino popolnoma neznan, in da ni tega starega vsem Slovenom obchege imena v njegovi prvobitni nepopacheni obliki nam ohranil. Pa preiskovalec se po Dobrovskovem razgledi lahko prepriča, da je Prokop svojo prehudno besedo »*Spori*« iz starodavno slovenskega imena »Srb« napravil. Guido iz Ravene (Anonymus Ravennas), ki je v IX. stoletju zhivel (+ 886) in nam iz starorimskih potovidov in iz družih zdaj zgubljenih pripomochkov obshiren zemljopis sestavil, kateri je pa, da bi tako ne, v zelo pomankljivem spiski

se do danasnjih chasov ohranil, vendar pa zelo dragocene odlomke in navesti obsezhe, ima v zachetki Slovenov te besede: »Sexta ut hora noctis Scytharum est patria, unde Slavinorum exorta est prosapia; sed et Vitiges et Chimabes ex illis egressi sunt.« Vitiges so baltishki Vitingi in Chymabes je znan nemshki zarod Chimavov. Dobro je zapomniti, da Guido to Chudijo (Scythio), iz ktere pusti Slovence se zaroditi, stavi med prvobitna stanovanja Normanov, Chuhoncev in Roksolanov, in jo naravnost razlochi od stare Chudije, ktera je dalje proti iztoku v obsegu desete nochne ure lezhala, in ktero on pusto in staro Chudijo imenuje. V I. c. 12. pravi on: »Decima ut hora noctis grandis eremus et nimis spatiosa invenitur, quae eremosa et antiqua dicitur Scythia.« Guidova Chudija je bila manja severno-zapadna stran Ptolomejeve Sarmacije ali dezhele med Baltikom, Karpati, spodnjim Dneprom, zgornjo Volgo in Chuhonskim.

Z Guidovim sprichevanjem se nekako vjema, kar je brati v zemljopisnih zapisih necega Monakovskega rokopisa, kateri je prvobitno iz IX. stoletja; bere se v njem: »Zerviani, quod tantum est regnum, ut ex eo cunctae gentes Sclavorum exortae sint et originem, sicut affirmant, ducant.« Primerjanje tega mesta z družimi v tem rokopisi nas prepricha, da tista velika srbska dezhela je domovina vseh tistikratnih Slovenov, in da je ravno to, kar Bela Srbija cesarja Konstantina Porfirogeneta in Guidova Mala Chudija. Ker se ime Bela Srbija slovenskemu ushesu najbolj prilega, zato to dezhelo zgoraj v napisi tega odstavka tudi tako imenujemo. Ime »Srbi«, kakor vidimo, je bilo nekdaj najsplošneje in rekel bi ime celega slovenjega naroda. Po preseljenji Slovenov v zapad in proti jugu je shlo zh njimi v okolice ob Odri in Labi in na druge strani ob Donavi, in zginilo je v svoji domovini v dezhelah ob Visli in v iztoku, tako da se od njega v IX. in X. stoletji le she nekoliko sledú najde. Ob Nestorjevih chasih (1050 – 1114) pa she todi popolnoma zgine. Od Bóga in od Visle so se Srbi vzdignili okoli 636. leta po Kr. v Ilirik, vendar jih je bilo she nekaj malega na starih doméh zaostalo.

Od kod je ime »Srbi«?

O zachetki imena »Srbi« ucheni marskako ugibljejo, za gotovo se to ne more povedati. Morda je to ime po reki Srbi, ob kateri so stanovali. Rek tega imena najdemo posebno tri, utegnili jih je she vech biti. Prva je *Sarab* v Indii, steka se v Ganges; druga je *Serbis* tudi Hyrgis ali Syrgis imenovana, toda zadnji dve imeni ste iz »Srbis« popacheni; danashnje ime te reke je Srpa, ki na Ruskem v Don teche; tretja reka *Sirbis* ali *Srbis* je v Mali Azii in je bila tudi Xanthus imenovana. Verjetno je, da so ob vseh teh treh Srbih nekdaj Sloveni Srbi bivali, in da so ravno po Srbi, ki se v Don steka, ime Srbi ali Srbi, Srbiji dobili. Po rekah najdemo vechkrat ljudstva imenovana.

Srb si je v rodi s »srebatí« (lat. *sorbere*) in s turshkim shrbet (pijacha).

Che slishimo imena Bela Srbija, Beli Srbi, Beli Hrvatje, Beli Kranjci, Beli Rusi, mora nam na misel priti, da so bili v Mali Azii tudi Heneti (Veneti, Vindi), Leukosyri t. j. Beli Suri, Beli Sori ali Belosorci imenovani, in njih dezhela je bila Leukosyris, t. j. Bela Sora. Prilog »bel« je od nekdanj Slovenom priljubljen.

Mogoče vendar, pa ne posebno verjetno je, da je iz Syris, Syr, Sr (lat. Syrus) postalo Syrb, Sorb, Srb z dostavkom pismenke *l*; kakor je iz stati stob, iz streti strop, iz liti liv. Syr, Sar ali Saur pomeni solnce, boga svetlobe. Toraj bi se Srbi toliko reklo kot chestitelji boga svetlobe ali solnca. Syr se najde v kranjsko-slovenskem *sor* ali *sur* n. pr. sorast (lat. candidus) soraka ali sraka (die Elster), ki je zraven chrnega svetlobela, surka hrvaško oblachilo, ki je namesto kranjskega rokavcharja, sora t. j. belopasasta krava, sorij belopasast vol, Sora belosvetla reka, ki nad Ljubljano v Savo teče, osorno gledati = svetlo ali jezo gledati.

Nektera neslovenska ljudstva v soseshchini Slovencev

Kimeri

Le-to ljudstvo si je bilo v rodu z Nemci, kakor prica njih jezik, ki obstoji iz nemških in latinskih besed, in posebno *g* stavi pred *w* n. p. gwiber (vipera, Viper), gwared (custodire, wahren). Iz tega jezika je nastalo Valizhko.

Gotje

Ti so zhiveli v zvezi s Sloveni ob Baltiku od leta 320 pred Kr. do 182 po Kr. In potlej ob Dnepri, Dnestri in Doni od 182 – 376 po Kr. Verjetno se kaže, da so se ostanki Gotov v Muzhii, Dalmaciji, in Panonii pomesali s tistimi Sloveni, ki so pozneje tje prishli. Ni toraj chudo, da je v jezici obojega ljudstva mnogo besed, ki so uzajemno na posodo vzete.

Gepidje

so se bili ustanovili na Ogerskem ob Tisi in Maroshi, poslej jih je Hunski vlak sabo v Galijo spravil. Po Atilovi smrti so se bili na svoje stare sedezhe ob Tisi vrnili, od tod se jih je bilo nekaj preselilo v Slavonijo. Ko so bili Longobardi prishli v Panonijo, bili so Gepide otepli in razkropili 565 po K. Pavel Dijakon Longob. I. 27. – Gepidje so bili Nemci.

Nemci

Zhe nekdanj so Slovenci Nemce po tem imeni nazivali. Nekteri izpeljujejo to ime od nemškega ljudstva »Nemeti« imenovanega; drugi pa od »nem« to je mutast,

ker so bili za Slovence tako rekoch mutasti ko zhivali. Nemetje so bivali na levi strani Rajne, kjer ste mesti Worms in Speier. Pa tudi v Galii so taka imena mest n. pr. Nemetum, Nemetacum, Nemetocena. V vlaškem (t. j. keltskem ali galjskem) jezici pomeni, kakor deajo, beseda Nemet svetishche, hram bozhji. Oni, ki sodijo, da je »nem« korenina besede Nemci, pozivljajo se na ime Slovencev od »slovo« t. j. besede. Veliko bolj po pravici bi se utegnili pozivati na Nestorja, ki tako pishe: »Jugra zhe jazyk jest njem i svedjat sja z Samojedy na polunoshchnyh stranah« t. j. Jugri so tuje ljudstvo in stanujejo s Samojedi vred na polunoshchnih (severnih) krajih. Nekdanje she prejšnje chaze so Slovenci Nemce le Tude, Tuzhde, Tudje, Tudjesce, Tudeshe imenovali. Beseda *čudzi* je nekdanj pri zakarpatskih Slovencih tudi Nemce pomenila, kakor je po Nestorju beseda jazyk t. j. ljudstvo, gens, pomenila Chude: Chud i vsi jazici. She le pozdneje je bila beseda *tudj* rabljena za Neslovence.

Prusi

Prus, Prusin, Prusak je izvorna beseda; ne iz *Po* in *Rus*, Porus, Borus. Prusi so bili litevskega zaroda.

Longobardi

Le-ti, nemshko ljudstvo, so pod vojvodom Alboinom svoje sedezhe v Panoniji bili Hunom zapustili s pogodbo, da, ako bi Longobardom bila sila se vrniti, spet svoja selishcha zavzamejo. Shli so toraj iz Panonije s svojimi zhenami, otroci in z vsemi svojimi brklarjami po tem, ko so v Panoniji stanovali 42 let. Shli so v Italijo malega travna 568, in do leta 774 so bili v Italiji novo kraljestvo ustanovili.

Avari (Obri)

Le ti so bili iz Azije, to je, iz Chrkeskega prishli leta 555 po Kr. v Evropo in so se v Dacijo poselili. Od tod so se chezdaje bolj razshirili pod vodstvom svojega Kana (Chana) Bajana. Ob odhodu Longobardov so se bili v zapushchena selishcha teh poselili. Tudi po Avstriji do Anizhe, na Shtajerskem ob Muri in Rabi so bivali. Zraven ste bili Hrvacija in Dalmacija prishli v njih oblast.

Huni

Ti so bili mongolskega zaroda. Pod Atilovim vodstvom so se bili vselili v Panonijo v sredi potega stoletja. Njih poglaviten sedezh je bil v Tokaji, od kodar so leta 451 in 452 po Kr. napadali zapadno Evropo.

Dovod, da so Slovenci staro evropejsko ljudstvo, izh njih sosedov

Slovensko je od družih indo-evropejskih in indo-azijatskih jezikov različno, vendar je od svojih evropejskih sosedov zhe ob starodavnih chasih nektre besede sprejelo, iz Gotskega n. pr. gotški *ausahriggs* (*inauris*), kiril. *userjaz*; got. *aurtigards* (*hortus*), kir. *vrtohrad*; got. *kaldiggs* (*puteus*), kir. *kladiaz*; got. *ganisan*, kir. *goniznu*; got. *boka* (*liber*), kir. *buky*, kranjski *bukve*; got. *farjan* (*ire*), kir. *varati*; got. *garazds* (*disertus*) od razda (*loquella*), kir. *gorazd*; got. *staigs* (*platea*), kir. *stegna*. Ta beseda je tudi na kranjskem Gorenskem v Cirkljah znana, in pomeni prostoren pasovnik na ravnem, ter vtegne v rodi biti s stegniti (*extendere*), kakor stegno. Got. *skauts* (*fimbria*), kir. *skut* i. t. d. Nasproti slov. *dlg* (*debitum*), got. *dulgs*; *pliasati* (*saltare*), got.

plinsjan; slov. *steklo* (*vitrum*), got. *stikls*; slov. *zhupan* (*dominus*), got. *siponeis* (*domicellus*); slov. *kuzlo* (*praestigia*), got. *skohsl*; slov. *drka* (*foramellum*), got. *thairks*; slov. *del* (*pars*), got. *dails*, slov. *hlieb* (*panis*), got. *hlaibs*; slov. *trus* (*ruina*, *terraeraotus*), got. *drus* i. t. d.

Ker so te slovenske besede najti v prevodi svetega pisma, ktero je bilo zhe okoli leta 350 po Krist. od Ulfila izgotovljeno, zato je očitno, da so veliko pred V. stoletjem morale od Slovenov k Gotom priti, kar se ni moglo drugache zgoditi, kot ob Baltishkem ali pa ob Chrnem morju okoli Dachije, ker Gotje niso nikoli zunaj Evrope stanovali. Ravno kaj tacega bi se dalo temeljito skazati o slovenskih besedah v družih germanskih narechjih, namrech v Skandinavskem, v Anglosaksonskem, tako tudi v Litevskem in Chuhonskem jezici. Vse to sprichuje, da so bile te besede veliko pred kot 470 – 638 od teh ljudstev sprejete, sicer ne bi bile nikoli tako splošne postale.

Med jezikoslovnimi dovodi o zvezi Slovencev z družimi staroevropskimi narodi je odkazati tudi nekterim ljudskim imenom prvo mesto. Sploh je znano, da lastna imena postanejo iz splošnih besed, kot n. pr. Poljane od polje, Drevani od drevo, Pomorani od po morji. Pa tudi nasproti dobé lastna imena *schasoma* splošen pomen n. pr. pomeni cikan pri Slovaci *lazhnicva*, in grk pri Srbih *kramarja*. Z imenom Vlah so Slovenci kakor Nemci z Walach, Vealch poznamovali vsa keltska ljudstva. Prenesenje imena Vlah na Latine zadaj za Vlahi stanujoche sprichuje, da je nashe ljudstvo nekda Vlaho poznalo, ko so she v zgornji Italii stanovali. Enake razglede napeljuje Shafařik pri Latishih, kateri so vse danashnje Rusko Kreewy po Krivichih zvali; potlej pri nekdanjih Finih in pri Chuhoncih v Finlandii. Pri Slovaci, Moravci in starih Srbih ter pri družih Slovencih pomeni Vlah, Vlah pastirja ali ovcharja.

Imeni nekdanjih malih ljudstev: Rakatov v danashnji Avstrii in Karkontov v danashnjih Karkonoshih, se niste pri nobenem družem starem ljudstvu chisto ohranili kot pri Slovenih za sprichevanje, da Slovenci ob tistih starih chasih niso celo dalech naseljeni bili. To velja tudi o imeni Slez, Slezak, ktero pride od Silingi, ki so imeli selishcha ob Slezi na Sobotki (Zobtenberg). Silingi so bili z Vandali od

tod potegnili zhe ob zachetki IV. stoletja. Leta 333 jih najdemo zhe v Panonii, 407 v Galii, kjer so potlej tudi zginili. Beseda obr (ambro, gigas) se da po enaki pravici od vlashkih Ombronov, ki so v tretjem stoletji pred Kr. na eni strani she dalje memo Bojev ven ob danashnji reci Obri na Posenskem bili naseljeni. Vites (victor, heros) je v tesni zvezi z mogochnimi Vitingi ob iztochnem morji, kterih Trebellius, Sidonius, Aurelius Victor in drugi spominjajo. Kirilska beseda spolin (gigas) bode svoj pravi zachetek najdla v imeni Spalov, kteri so bili nekdej ob Donavi in ob Chrnem morji mogochni (glej Plinija, Jornanda). Ravno tako sorodno kirilsko Chud ali Shchud (gigas) z imenom Chudov ali Chuhoncev, in srbsko ter kranjsko-slovensko tuj (alienigena) s Staronemshkim in Litevskim Thiuda, Tauta. Da je ime danashnjih Sotakov na gornjem Ogerskem od nekdanjih Satagov, kteri so v sredi V. stoletja v teh krajih bili, ni pomishljevat. Nekdanji Skamarci, tolovajsko ljudstvo, ki je bilo v slabem imeni in je stanovalo ob Dolnji Donavi v V. in VI. stoletji, dalo je prilozhnost k slovenskemu skomrah (sannio, nebulo). Zavezniki Hunov Sabiri, ki so bili pozneje od Bulgarov in Slovenov potlacheni, dali so prilozhnost k slovenski besedi sebr (servus, plebejus), kar se pogosto najde v starosrbskih postavah in drugod. Znano je, da krstanin (krshchenik) od tatarskih chasov do danashnjega dne na Ruskem in she v družih slovenskih dezhelah toliko pomeni kot hlap, in da je na Kranjsko-slovenskem ravno od tistih chasov krshchenica toliko kot dekla.

Ko je Priskos kot poslanec po povelji grshkega cesarja leta 448 popotoval k Atilu v staje blizo danashnjega Tokaja, dobil je v vsaki vasi prosa namest rezhi za zhivezh, in tako so mu dajali tudi »med«, kakor so temu ondotni ljudje rekli, kar so namest vina dajali. To sprichuje, da je Priskos med Slovenci potoval. Da so bili Slovenci blizo hunskega poglavitnega sedezha, sprichuje tudi to, da Jornand v pripovedi o Atilovi pogrebshchini rabi besedo »strava«, ki je slovenska beseda in pogrebshchino pomeni. Med drugimi so bili Satagi, dandanashnji Sataki ostanek iz Ilirika in Panonije pregnanih prvobitnih Slovencev ob chasih Hunov.

(Dalje v prihodnjem letopisu.)

Povzeto po:

Letopis Matice Slovenske za leto 1870. Poduchni in zabavni del »národnega koledarja«.
(napovedanega nadaljevanja ni bilo) Op. ur. I. A.

OPOMBA:

Pozhenchan je v »prvem razdelku« (SRP 129/130) obdelal sledove Slovencev / Slovenov v širokem prostoru Evrazije (Azija – med Chudi / Skiti – med Sarmati); v »drugem razdelku« pa se je osredotočil na Evropo od zahodne Rusije do Atlantika in Irske. Objektivno gledano, njegovo zgodovinsko-jezikoslovno raziskovanje zadevne problematike ni nikakršna »venetofilska fantastika«. Skrbno, mestoma skrajno podrobno, je zbral v izvirnikih dostopne podatke antičnih zgodovinarjev (Herodot, Plinij, Tacit, Ptolomej, Jordanes itd.) s splošno ugotovitvijo, ki je še danes povsem kredibilna: Slovani so bili zhe v antiki, stoletja pred »uradno naselitvijo«, široko razširjen indoevropski etnos s tezhishchem v srednji Evraziji (Baltik – Azovsko morje), niso pa imeli skupnega »vrhovnega vodstva« ne enega samega »glavnega sredishcha«, celo niti enega samega trdnega imena ne (kot Vendi na zahodu, kot Anti na vzhodu, kot Slovani na jugu, morda so bili vsi nekoch »Srbi« – vsa ta imena so po nekaterih etimologih »neslovanska«), temveč so bili znatno pomešani z različnimi ljudstvi od germanskih do mongolskih plemen, ki so se schasoma porazgubila med njimi (predvsem na vzhodu, manj na jugu) ali pa so se oni med njimi (predvsem na zahodu); potomci te raznorodnosti so tudi danashnje nacionalnosti v slovanskem okviru. S tem pisanjem, ki je ostalo tako ali drugače prezrto ter le deloma objavljeno (neznana vsebina napovedanih »nadaljevanj«), se Pozhenchan razkrije kot tisti slovenski erudit 19. stoletja, ki je najbolj markantno »pripravil tla« bolj znanim neuradnim zgodovinarjem (Trstenjak, Zhunkovich itd. do danashnjih avtohtonistov in venetologov) in po svoje tudi genialnemu lingvistu Ivanu Topolovshku, ki je v bistvu (seveda povsem »neznani«) pionir pozneje od drugih razvite t. i. nostraticne lingvistike.

V obeh tukaj objavljenih »razdelkih« je brez popravkov ohranjen avtorjev svojevrsten starinski jezik z nedoslednostmi v terminih in imenih, uredniskhi posegi pa so krajshave (izpusti nekaterih podrobnosti), prepis grshkih citatov v latinico, izbris Trstenjakovih nebstvenih opomb (razen k etim. Vlahov).

Izbor in opomba Ivo Antich

Vprashalnica

Jolka Milich

IN KOT »DULCIS IN FUNDO« ...

O tolmunih, kosih in ruju

Takole pishe pesnik, pripovednik, prevajalec in še marsikaj Josip Osti v svojem nadvse zanimivem romanu *Dubovi hisbe Heinricha Bölla* (Mladinska knjiga, 2016) v kratkem zapisu na strani 328:

Tolmun in kos

Prevajalec pesmi Srechka Kosovela v nemščino Ludwig Hartinger, ki živi v Salzburgu in Celovcu, pogosto pove, kako presenečen je na tem, da Kosovel nikjer v svojih pesmih ne omeni besede tolmun. Mene prevajalca pesmi Srechka Kosovela v hrvaščino, ki sem nekoch živel v Sarajevu, potem v Ljubljani in zdaj živim v Tomaju, pa to ne preseneča. Iz preprostega razloga, ker na Krasu, posebno v Sezhanu, kjer je bil Kosovel rojen, in v Tomaju, kjer je umrl, ni nobene reke. Zato ni razloga, da bi omenjal tolmun. Preseneča pa me, da nikjer v Kosovelovih pesmih ne najdemo besede kos, saj je tako v Tomaju kot tudi v Ljubljani, v kateri je napisal večino svojih pesmi, veliko kosov. In preseneča me, da je Hartinger to spregledal. Tudi zato, ker je v Salzburgu in v pesmih avstrijskega pesnika Georga Trakla, ki je bil rojen tam, veliko kosov.

Mene sicer ne preseneča, da je spregledal Srechkov tolmun, ki ga je zhe precej davno omenil prav Hartinger, saj je dandanes nemogoče, da bi vedeli chisto vse, kar so drugi odkrili in povedali. Svetujem mu le, da odpre istrsko revijo za knjizhevnost in kulturo *Fontana* shtev. 55/56 izpred dveh let in na strani – v skupnem članku **Ob 110. obletnici rojstva Srechka Kosovela** na straneh 104-6 prebere moj zapis:

In kot dulcis in fundo še peshchico besed o ruju in tolmunih

(vanj se je prikradlo nekaj shkratov, ki sem jih tu popravila)

Jesen

Zholto listje nad tolmunom

In tishina

In sinjina

... she nekaj misli o tolmunih in ruju pri nas na Slovenskem, ki pa bi jih vsaj poimensko zaman iskali in tolmun samo enkrat nashli pri Srechku Kosovelu, ker niso she bili, vse tako kazhe, literarni modni elementi.

Zhe Ludwig Hartinger, velik ljubitelj krashkega poeta in naravnost zaljubljen v izraz tolmun, tudi v mnozhini, in velik uporabnik te milozvočne besede, je povedal, da je celo pri Kosovelu naletel na (en!) tolmun, cheprav ni rachunal nanj, ker je mislil, da ni Srechko nikoli pisal o tem vodnem pojavu, in sicer na hrbtni strani nekega listka je naletel, kot pravi, na *verx*: Zholto listje nad tolmunom / In tishina / In sinjina.

V naglici ni niti opazil, da gre za trivrstichno pesem z naslovom *Jesen*, ne pa za osamljen stih.

Ta beseda v chasih Srechka ni she stopila v pesnisha besedila, to jo je doletelo shele po drugi svetovni vojni, in je pri nas – ker zelo lepo zveni – kar mnozhichno vdrla v poezijo. Skoraj ni sodobnega pesnika, ki ne bi zagreshil vsaj kakshne metafore s tolmini v mnozhini ali v ednini. Celó Andrej Rozman – Roza v intervjuju, ki ga je objavil brezplachnik *Zburnal*, 12. aprila 2014, je na vprasanje, che ima kakshno besedo, ki jo zelo rad uporablja, odgovoril: »Moja najljubsha beseda? Tolmun, recimo.« Potem se je sicer popravil, rekoch, da nima svoje najljubshe besede, pa vseeno mu je iz ust zletel tolmun, očitno je tudi njemu priljubljena beseda, kot je vechini nashih pesnikov.

Tudi ruj, ki so ga bile nashe gmajne nekoch she bolj polne, kot so ga zdaj, saj je veliko gmajn izginilo in se spremenilo v nove vasi ali njihove podaljške, bi zaman iskali v Srechkovih pesniskih in proznih besedilih. Tudi v tekstih Scipia Slataperja in Umberta Sabe, ki tako rekoch nekako sodita v Srechkov kraj in chas, le pesnila in pisala sta v italijanshchini, ni ruj nikoli omenjen, pa cheprav sta bila tudi ona dva kar pogostna sprehajalca po okolishkih gmajnah in ljubitelja krashke flore. Vedno upam, da sem ga kdove kako pri vseh treh spregledala in da se mi bo pri kakshnem ponovnem branju ruj razodel v vsej svoji spomladanski ali jesenski lepoti. Pri Srechku sem sicer naletela na *rdeche gmajne*, ki pa jih trenutno ne najdem v morju njegovih besed, da bralcem s prstom pokazhem, kje naj jih poishchejo, pa mi kar dajejo misliti, da so dolgovale rdechino prav ruju, a na izraz ruj ali rej, kot mu nekateri pravijo, prav nikoli, cheprav so ga Krashevcí, da nekaj zasluzhijo, na debelo in redno nabirali zaradi tanina, che se ne motim. Tudi ruj se je naselil v literaturi po drugi svetovni vojni, jaz sem zvedela za njegovo ime – in takrat je stopil iz kolektivne rastlinske anonimnosti – med branjem neke knjige Borisa Pahorja ali Alojza Rebule, ali pa je celo nastopal v obeh. Kot posebno lepo listje sem ga sicer poznala, a nisem vedela za njegovo ime niti v slovenshchini (ruj) niti v italijanshchini (sommacco – v chasih z dvojnimi in vechkrat tudi z enojnim "c"), cheprav so ga prodajale rozharice na Rusem mostu v Trstu. Od njih sem zvedela, da ga doma poloshchijo, preden ga nesejo na prodaj, da listi prehitro ne ovenejo in odpadejo. Zglajeni in poloshcheni trajajo tudi nekaj mesecev in ohranijo prvotno svezhino in pestrost barv. Vir pesniskhe inspiracije pa je ruj postal v Istri

zhivechemu pesniku, pisatelju in naravovarstveniku Iztoku Geistru, saj je napisal *Hvalnico ruju* in temno rdečo bibliofilsko knjizhico opremil tudi z izjemno lepimi fotografijami teh krashkih chudovitih grmov in listov, ki se tudi radi spremenijo v pesniskhe metafore in zelo uchinkovite elemente literature. Verjetno je ruj tudi tisto Srechkovo *zholto listje* nad tolmunom, ki sem ga dala kot moto temu zakljuchnemu zapisu. Kaj pravite? Morda ...

In sem konchala. Nasvidenje chez 5 let, ob Kosovelovi 115. obletnici rojstva. Predajam shtafetno palico mlajshim generacijam. Domnevam, da bo takrat she bolj priljubljen in aktualen. Zelo primeren celo – kot nekoch davno – za kakshno ... Kosovelovo brigado.

She ta zhdajshnji dodatek:

O kosih pa nich, ker tudi sama nisem naletela nanje pri krashkem pesniku, cheprav so skakljali in se oglashali v Mahorchichevem vrtu za mojo hisho; morda sem katerega preprosto spregledala, vendar sem vseeno opazila, ko sem prav sistemsko iskala barve in jih tudi katalogizirala, da Kosovel ptice pogosteje omenja prav poimensko (brinjevka, lastovka, vrabec itd.), bolj redko so to zanj le ptice, kot je sicer she dandanes pri vechini nashih pesnikov precej obichajno.

Jolka Milich

TRIDELNI ODGOVOR ZGODOVINARJU JOZHETU PIRJEVCU

(glej glosa *Za spravni objem, Primorski dnevnik*, 13. X. 2016)

1. del

Predragi Jozhe,

ne zameri mi, da se tako pozno oglašam in se ti iz srca zahvalim za vse občutene besede, ki si mi jih namenil. Nisem odgovorila takoj, ker sem takrat prav kampanjsko prevajala Toneta Pavchka, in mi je bilo naročeno, naj jim gradivo poshljem chimprej, ker bi radi dvojezično pesnishko zbirko predstavili zhe na letosnjem knjižnem sejmu, che bi se le dalo, pa se ni. Samo po sebi umevno je imela zbirka absolutno prednost pred vsem drugim. Gradivo sem zalozhbi izročila v domenjenem chasu in se ravno pripravljala, da ti pishem, ko sem prejela iz Salerna prve krtachne odtise antologijske zbirke Vinka Möderndorferja. Kar zgrozila sem se, uboge moje vedno bolj slabovidne oči, ki bodo morale loviti kar se da naglo nadvse nagajive shkrate na 250 straneh z gosto nanizanimi pesmimi. No, tudi tokrat sem dala prednost poeziji in odlozčila zahvalo tebi za kakshen teden z izgovorom: saj trojni umor lahko pochaka, ni strahu, da ne bi ujela tega, vsaj doslej, blazno pochasnega vlaka in zamudila velichastni – pompozno najavljeni in propagirani na vse vetrove – zaključek z dokončno (beri: neizpodbitno) najdbo krivcev. No, ravno sem se vdrugeth pripravljala, da ti odpishem, ko sem vsa trda od mraza opazila, da centralno ogrevanje ne deluje, in kajpak zmrzovala nekaj dni, dokler mi serviser ni popravil okvare, vendar sem se tako zelo premrazila, da sem bila ves naslednji teden, da ne rechem do vchera, vsa prehlajena in zanich, pravi kup nesreche. Pretezhno polezhavala in nestrpno chakala, da mine. In je minilo.

Tvoja neprichakovana glosa z *Draga Jolka* me je silno razveselila, s spomini na nasho pekarno, na mojega ocheta, na nas, ko smo bili – ti she majhen, mi drugi pa mladi in polni pisanih nachrtov in sladkih iluzij, Sezhana pa she zhepnega formata, da si jo v celoti obredel – hisho za hisho – v slabi urici, che se nisi tu in tam prevech obiral.

Tvoj nasvet Martinu – zelo umesten, da ne rechem nujen, hvala zanj, le resnica nas bo osvobodila! – da gresta v archive po dokaze, da meni (!) zamashita ... »gobec«. Kaj lepshega? Ko bi bila samoljubne sorte, bi se pochutila vazhichko. She sanjalo se mi ni, da bi se uzhalila, zamera mi sploh ne lezhi. Vrh tega, ne pozabi, redno gledam filme najbolj razkrichanih in slavnih sodobnih rezhiserjev, kjer so igralci po kvaliteti in izbranosti govora vsaj za deset-dvajset klinov nizhe od ... precej nedolzhnega ali kmechkega gobca, chlovek se pach privadi, ne vztrepeta vech kot nekoch ob vsakem po nemarnem izrechenem klincu, jebenti ali goflji. Ni kaj, ljudje smo prilagodljivi, she prevech, vso to bolj ali manj samo prostashko sharo jemljemo zhe, kot bi shlo za medmete brez vsake prave tezhe ali za nekashkne za neizbirchno vechino dopadljive okraske. Ta tvoj – recimo mu negalantni ali neelegantni, a zelo uchinkoviti – nagovor je prej spravil iz sebe moje prijatelje in znance, kot pa mene, vajene, odkar pishem, she

na kaj hujšega. V pismu si mi obljubljal – chisto odvech – *spravni objem*. Ker za vsako spravo morata biti vsaj dva sprta ali uzhaljena, jaz pa nisem bila niti sprta s tabo in niti uzhaljena. Le malce zachudena nad ne ravno izbranim izrazjem, a veliko bolj presenečena nad ... razveseljivo, a povsem neprichakovano glosso, ki si mi jo posvetil, in se javno pokesal, da si se poslužil neprimernih besed. Hvala za obzhalovanje, zdi se mi zelo lepo, naravnost zgledno in tudi precej nenavadno od tebe. Le tako naprej. Tudi nashi ... she nespravljeni, da ne rechem nespravljeni narodni spravashi bi se morali oprijeti te tvoje metode: da se oboji prej javno pokesajo in tako rekoč dozoriyo za spravo, in shele nato – kot ti – che zachutijo zheljo po spravi, predlagajo *spravni objem*. Morda bo kdo kot jaz rekel predlagatelju, da za *spravne objeme* in poljube morata biti vsaj dva she (vedno) sprta, kar pa zanj (tudi zame!) ne velja, ker je zhe pred mnogimi leti nehal gojiti zamero in je hudo, ki ga je med vojno (in tudi po njej) doletelo zhe davno odpustil, torej ta zadnja formalnost – *spravni objem* – mirne dushe lahko odpade. Edino odprto vprasanje je, da chimprej pokopljemo na obeh straneh (!) she nepokopane mrtvece in zapremo to zhalostno poglavje vsaj do ... naslednje vojne, o kateri seveda lahko samo upamo, da je ne bo, in se v to miroljubno smer trudimo in prizadevamo.

2. del

A naj odgovorim she na nekaj tvojih zhgochih vprashanj.

Sprashujesh me, dragi Jozhe, zakaj sem se postavila (in se she postavljam – dodajam jaz) v bran chloveka, katerega preteklost ni bila brezmadezhna. In nadaljujesh: Ne morem si predstavljati, da bi o njej ne vedela, saj je leta zhivel v Sezhani in tam storil tudi nesrečno smrt. Lastni sin ga je ustrelil na lovu. (Zhe spet obsodba z nedokazanimi namigi, ki si je zgodovinar ne bi smel dovoliti.)

Odgovor: ker ste ga kriminalizirali, da ne rechem demonizirali – vsi trije, ti, Breclj in Zajc sin – le na podlagi spominov zakrinkane gospe (in spomini so, kar so: nekaj skrajno nezanesljivega), katerim ste določili nekakshne ... zdi se mi: Brecljeve ... precej meglene indice, ki so se, che dobro premisliš – skushaj misliti in tudi premisliti – izkazali nichni in jih implicitno demantira nich manj kot njegova knjiga; na kratko: brez nobenih oprijemljivih dokazov. Zate – dovoli mi, da povem she enkrat na glas, kar mislim – ker si zgodovinar, je naravnost nezaslišano, da si v italijansko knjigo *Foibe* dodal to she vedno vprashljivo trditev kot neizpodbitno resnico, da so Stanka Vuka likvidirali (eliminaron) slovenski komunisti, pa cheprav si dodal v opombi zaradi korektnosti (va detto, per correttezza), kot sem sama pred leti brala, a je to nedavno omenil in osvezhil nash spomin tudi odv. dr. Bogdan Berdon v pismu urednishtvu *Za spravi objem (o pomenu ustne zgodovine)* PD z dne 15. 10. 2016. Preberi ga ponovno, je zelo poučno, nich skregano z logichnim razmishljanjem, ki ga pri nekaterih nashih piscih, publicistih in novinarjih močno pogresham. Preberi tudi njegovo lapidarno mnenje o Brecljevi publikaciji v PD, 16. 11. 2016, ki drzhi od a do zh. Martinu Breclju pa je, se zdi, tvoje korektnosti bolj malo mar, saj jo je v svoji knjigi *Anatomija politichnega zločina : trojni umor v Rossetijevi ulici med ugibanji in dejstvi* (Trst, 2016) kar pozabil omeniti, namesto da bi jo podchrtal in dal v pretres bralcem svoje raziskave. Zaradi te, sicer male, a pomembne opustitve si ti postal nekakshen garant,

da so trojko »ubili partizani«, kot pribija zhe v Ljubljani Alenka Puhar, ki očitno komuniste enachi s partizani (PD, 11. nov. 2016) – klevete in netočnosti se naglo širijo po svetu, to je splošno znano! Zlasti v dobi raznih revizionizmov vsepovsod kar silijo v klasje. In to sicer zanimivo, a nedokazano hipotezo, celo nekoliko po svoje prikrojeno, je meni nich tebi nich proglasila za zgodovinski dan. Pri nas je tudi to mogoče, da zelo bistra in zanesljiva chasnikarka in publicistka, ki smo jo od nekdaj vechinsko silno radi brali, saj je bilo vse, kar je podpisala, neovrgljivo in dokumentirano, na vsem lepem pa, ne ve se zakaj, zachne ponavljati za drugimi, govoriti na pamet in prostodushno razpechavati za suho zlato njihove domneve.

Zhe lani je pisatelj Alojz Rebula prav pohitel, kot da mu gori pod petami, pripisati v krajsho zgodbo *Breg* (glej njegovo in Zorino knjigo *Dve mladosti – ena ljubezen*, ki je izshla pri Celjski Mohorjevi družbi leta 2015) to tvojo novico. Preskочila bom uvodni del – sami si ga poishchite v knjigi! – in bom navedla le, kar je v zvezi z mojim diskurzom: »Zdaj pa je dr. Jozhe Pirjevec v italijanski publikaciji, ki pa je v slovenskem prevodu nechastno chrtala poglavje o Vuku, razkril, da likvidator ni prishel iz chetnishke strani, kakor je marsikdo domneval, ampak iz partizanske, in da je bil to najstarejši brat Berto [tj. najstarejši brat Rebulovega nekaj let mlajshega sovashchana Stanka – op. J. M.]. To je odkril kljub svoji znani prorezhimski drzhi, kar dela ta podatek posebno verodostojen ...« – In zhe spet netočnost, plod le povrshnosti ali privoshchljivosti in zlonamernosti? Vprashujem pisatelja Rebulu, ker ne bi rada mislila slabo o njem. Saj si ti pisal o treh killerjih (tre sicari) komunistichnega (!) izvora, tudi pisatelj Rebula, vse tako kazhe, ne lochi partizanov od komunistov. On pa je samovoljno – in ne samo on, tudi Zhajdela v *Demokraciji* in neka solkanska zelo obetavna raziskovalka in iskalka resnice, zapeljani od Brecljevih apodikhtichnih trditev v PD – stigmatiziral samo sorojaka Bliska. Zdaj pa zvemo iz *Anatomije*, da Blisk ni bil niti vodja usodne trojke eksekutorjev (!), torej le ni bil ubijalec na svojo krvozheljno pest, marvech le eden (baje!) od morebitnih sekundantov, in ni izkljucheno, da enako vsi trije, z vodjem vred, kar naenkrat – pri bolj akuratni raziskavi, saj Breclj svoje shtudije-raziskave she ni speljal do srechnega konca, zaustavil se je spet kot prvich pri indicih, ki so v PD krivili zlasti, da ne rechem samo Bliska, ki ste ga radi prikazovali (in ti celo v pismu meni ga she vedno prikazujesh kot krvoloka shtevilka 1), zdaj po enoletni raziskavi nam je le privlekel iz rokava – konchno – tri morilce z nekaj poglavij dolgimi, tokrat najbrzh najbolj indiciranimi obremenilnimi indici (!!!!) in imeni kar premnogoterih narochnikov umora, o katerih ni bilo pred Brecljevo knjigo niti govora, o kakshnem dokazu pa tudi zdaj ni ne duha ne sluha, jaz ga vsaj ne vidim, res je, da imam oslavljen vid, zato vas prav milo prosim, pokazhite mi ga s prstom ali navedite strani, che ga vidite vi, da se ga oprimem kot reshilne bilke, in se vam z vsem zharom svoje dushe pridruzhim, ker mene, ponovim, reshujejo in poteshijo samo argumenti, nobena dimna zavesa, pa naj bo she tako lepa, mi ne utisha vesti, nasprotno, le budi dvome in pomisleke.

Drugache recheno, zdi se, da smo she dalech od zanesljivih ugotovitev in dokazov, le zakaj je ta filozof in chasnikar tako neuchakan, da zhe spet prehiteva samega sebe, in ni sploh recheno, da ponovno ne strelja v prazno. Tudi to je meni nerazumljivo: da ste urbi et orbi lani spomladi v PD z dne 10. marca 2015 oznanili: *Chas je, da pogledamo v*

svojo preteklost brez ideoloških bremen – in na temelju famoznih zakrinkanih spominov in nekih Brecljevih slutenj proglasili za največjega oziroma edinega krivca Bliska, zdaj pa kar naenkrat avtor v knjigi trdi, ne da bi se bralcem in obsojencu opravičil ter preklical tezhko in prenačljeno obsodbo: v Primorcu sem se zmotil in brzohas marsikaj narobe tolmachil, tista nasha gospa prichevalka ni o tem nuch vedela oz. nam ni nuch povedala, zdaj pa trdim na bazi arhivov, in mi morate verjeti, da je glavni morilec nekdo drug, in da so bili, kot so vse priče in dokumenti trdili od vsega zachetka, trije; Blisk, revček, od ubijalske primadone se bo moral zadovoljiti s kakšno stransko vlogo, stopiti bo moral v drugo ali tretjo ligo, tisti neznani mami anonimne znamenite hčerke se je, ko je bil 20-letni fant, pach samo junachil in se ji nalagal, da je on lastnorочно upihnil tri zhivljenja, dve tako rekoč iz chistega veselja do ubijanja, tretje pa, ker se ni dalo drugache, seveda z nikomer v shpanoviji, po nobenem partizanskem nalogu ali komunistichnem ukazu z vrha, zakrinkana gospa od matere ni chula niti besedice o kakšni Zdenki Kidrich, niti besedice o celi plejadi bolj ali manj prestizhnih imen, ki so si izmenjala pisemca in kot kakšni marljivi pajki ali idrijske klekljarice intenzivno predla mreže, kako po najkrajšem kanalu spraviti nevarno trojico s poti, da ne bi zavajala borcev in shkodovala nashi stvari.

3. del

Dragi Jozhe, sposhtovani mag. Breclj in dr. Zajc sin, kaj pravite, ali ne bi bilo najbolj enostavno te tri moteche elemente, ki so se javili za v partizane, povabiti vse skupaj ali samo enega v kakšen trzhashki bar in se z njim tam zmeniti na shtiri oči, kje jih bo kakšen ilegalec prevzel in popeljal varno v hosto, daleč od vrataric, tudi od bolj ali manj radovednih sostanovalcev in zelo prometne ulice, she rajshi vsakega posebej na razlichnih mestih bolj na samem, da ne bi zbujali po nepotrebnem pozornosti pasantov, in od tam – bolj kot brezskrbni izletniki kakor pa konspirativno – bi jo ubrali v gozd, pohiteli v kakšen njegov najmanj obiskan kotiček, bogu in ljudem za hrbtom, s kakšnim primernim breznom v neposredni blizhini, da bi jim ne bilo treba ročno izkopavati jam. In tam bi narocheni morilci, stoodstotno zavarovani, malodane igraje opravili zadano jim partijsko pim-pum-pam misijo. Ne morem si misliti, da partizanom, gozdov vajenim, ni prishla na misel taka enostavna reshitev problema. Morali bi biti prav tepci, da bi se odlochili za vizho, ki jim jo zdaj vsiljuate vi trije. Bojim se, da ste nespametni naivkoti prej vi, pa brez zamere. Jaz sem vsaj petim sogovornikom postavila ta problem, a niti eden se ne bi odlochil za nachin, ki ga partizanskim morilcem pripisujete vi. Povedano na kratko: imam tudi nekaj daljših in prav detajliranih scenarijev, che vas ta kratki povzetek ne prepriča.

Ti, Jozhe, pa mi to povej, da malce poteshish mojo prirojeno radovednost: Zakaj si v slovenski verziji knjige o brezni ta velepomembni podatek chrtal? Ker si zachel dvomiti o verodostojnosti rechenega? Zamolchal si ga, ker se nisi hotel doma izpostaviti? Zaradi kakšnega drugega ... nechastnega razloga, kot je napisal Lojze Rebula? Saj ko ne bi bilo Alejandra Breclja, Martinovega brata, ki je to bral v italijanski knjigi in je Martinu omenil, kar si napisal – njemu pa se je shele nato porodila zamisel, da se je lotil raziskave in jo je zachel objavljati v *Prim. dnevniku* s kronskim odkritjem,

ki ste ga malodane oberoč sprejeli vsi trije, ja, ne samo Breclj, tudi ti in Zajčev sin, da si je roke najbolj umazal Albert Gruden –Blisk, on in nihče drug, ker tako vam je bilo povedano, tebi najpoprej in nato tudi piscu *Anatomije*. In bi pri tej vashi dokaj samovoljni in iz trte izviti zmoti ali usodni pomoti ostalo. No, če ne bi bilo vmes mojega ... »gobca«, ki je kar naprej terjal dokaze – o katerih pa ni ne duha in ne sluha v *Anatomiji*, Breclj napishe in pove, zdi se, kar mu pashe, kar mu ni pogodi, pa rajshi preskочи, kar ni ravno hvalevredno pri iskateljih resnice – se sploh ne bi srečno prebili do Ljubljane, obtichali bi v Shempolaju, in med poveljniki partizanstva ne bi odkrili naročnikov, med katerimi je kraljevala in zlasti ukazovala Zdenka Kidrich s pomagachi, ki so dali promptno glave skupaj in dekretirali uboj. Vlogo morilcev – to je samo po sebi umevno – je ta spektakularni preobrat domala minimaliziral v vršilce dolžnosti, saj če bi se ti trije fantje uprli, bi jih verjetno eksekutiral kakšen za to kazni izbran izvršilni vod. Moj oče, ki je bil vojak v prvi svetovni vojni, je vechkrat povedal, da so se najbolj bali, da jih določijo za strelce kakšnih zalotnih dezerterjev ali neposlušnih vojakov, s katerimi so najvechkrat delili dobro in hudo v jarkih. Skratka vso reč v zvezi z Bliskom je raziskava postavila na glavo – javno le boste morali priznati, da ste ga krivo in neutemeljeno osumili, ga nelaskavo prikazali kot malo poshast in mu pripisali zdalech vech grehov, kot jih je v svojem zhivljenju storil. To bi se navsezadnje spodobilo, ne glede na izid te krvave in vchasih tudi klavčno prikazane shitorije s prenatrženimi obsodbami in zaključki. In vrh tega pomnite ljudje, da Breclj she ni niti prishel do konca raziskave, saj ta po eni strani dragocena publikacija in dober pripomoček nadaljnjim raziskovalcem je le nekakshen zbir iz samih indicev, sklepanj, ugibanj, domnev in morda avtorjevih pobožnih zhelja, ki pa bodo morale she malo pochakati do uresnitve, che jo bodo dozhivele.

Me pa srčno veseli, da brez mojih ugovorov in protestov v *Prim. dnevniku* te Brecljeve shtudije-raziskave ne bi bilo in bi vsi skupaj she vedno taval v temi in, kar je she hujshe, v zmoti, da je to krvavo rihto zakuhal le serijski zlochinec Berto. Vsi arhivi bi bili tako rekoch she v celoti za pregledati in do pichice prebrskati. Vesoljno slovenstvo ne bi vedelo, she sanjalo se mu ne bi, da gre za konstrukte brez vsake veljave, tisoch milj dalech od resnice, ki niti zdaj po izidu publikacije ni she prikukala na obzorju, na zhalost.

Avtorju *Anatomije* polagam na srce, da ko se odpochije, in malce tudi strezni od nenadne popularnosti in ploskanja ne posebno kritichnega obchinstva in pristranskih somishljenikov, skratka od varljivega prepričanja, da se je dokopal do resnice, jo tako rekoch prijel za roge ..., se ponovno izrochi ali preda raziskovalni zhilici in prehodi, lahko s tujo pomochjo, she manjkajochi del poti do nje. Iz prevajalske izkushnje vem, da so zadnji kilometri – usklajevanja, preverjanja, primerjanja, chrtanja nedoslednosti pa shkratov, odstranjevanja napacnih razlag, ponesrechenih tolmacenj pa narobe branj in iskanja pogreshk najtezhi, saj terjajo natanchnost urarja – najbolj duhamorni, na smrt utrudljivi, vendar so ne samo nujni, pach pa neizogibni in neovrgljivi. Vseh teh, vechkrat malenkostnih alias minucioznih stvari ne moresh, da si olajshash zhivljenje, pomesti kar pod preprogo in mirna Bosna. Prej ko slej bi prikukale na dan in adijo ves tvoj trud. Zhelim mu srečno pot, tudi vsem drugim, ki se mu bodo pridruzili ali se zanj samostojno odlochili.

Dokumenti

Rajko Shushtarshich

PRITOZHBA, KI NI PRITOZHBA

(Pa saj to ne more biti res?)

RAJKO SHUSHTARSHICH
PRAZHAKOVA 13
1000 LJUBLJANA

ZAVOD ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE
SLOVENIJE
ZPIZ

Območna enota Ljubljana, Kolodvorska ulica 15, 1000 Ljubljana

MARINA PETERKA

Vodja službe OE za pokojninsko zavarovanje

Zadeva: PRITOZHBA

na odločbo ZPIZ, z dne 21-10-2016; vročena 25-10-2016

Sštevilka: 14 4066112

Ne dvomim o pravilnosti izračuna na novo odmerjene pokojnine za mene – Rajka Shushtarshicha, po kateri se izplačuje zhe priznana starostna pokojnina le še v višini 75 %.

Na zadnjo Odločbo SPIZ-a¹ se potemtakem ne morem pritožiti. Njena novost je zgolj v »specifikaciji domnevnega preplachila«, ta govori v sštevilkah to, kar je bilo zmotno odločeno v odločbi ZPIZ, dne 6. junija 2016 (vr. 16-8-2016).² Na to odločbo pa sem se zhe pritožil. (Glej: – Pritožba na odločbo ZPIZ, 6. junij 2016 (vr. SPIZ-u 19-8-2016).³ Odgovora seveda nisem prejel, domnevam torej, da je odgovor zgolj zgoraj omenjeni izračun na novo odmerjene pokojnine.

Uradnikom v močnih institucijah sistema (v AJPEŠ-u, FURS-u, ZPIZ-u, in ne nazadnje na Okrajnem in Vrhovnem sodišču v Ljubljani bi rad pojasnil, da posebej v tej zadevi ne gre zgolj za zakonitost, utemeljeno v sštevilih zakonih in še sštevilnejših zakonskih chlenih; problem je dosti večji:

Vprashljiva je namrech upravichenost (legitimnost) vseh teh sodb, sklepor, odlochb, nalogor.

Menda ne mislite, da preganjate zgolj nekega nekdanjega »papirnatega direktorja«, ki niti to ni vech, in seveda še nekaj trudapolnih u-pokojencev (she ne pokojnih) kot krshiteljev, ali zgolj neki *Zavod* med mnozhico zavodov, tj. Zavod za zalozhnishtvo SRP ..., ki ga tudi ni vech; in da ves ta cirkus pochnete dobesedno za nich!

Che specificiram: gre za 0,00 €. Vrednost zavoda, ki ga ni vech, je bila 0,00 €. Bil sem 50% deleznik, tj. »polovichni deleznik« (polovica od 0,00 € je she vedno nich).

Direktor nisem vech zhe skoraj sedem let – dejansko od 15. 1. 2010.

Od takrat in tudi veliko let poprej Zavod SRP ni imel nobenega dohodka in torej nikakrsne osnove za plachilo davka. Vljudnim vabilom FURS-a,⁴ da se »samoprijavim« za plachilo prispevkov, nisem mogel ustrechi, ker ni nichesar, kar bi lahko prijavil. Na Zavodu SRP namrech nikoli ni bil nihche zaposlen, ne redno ne obchasno ne »prekerno«. ^{4a}

Nekaj let smo po nepotrebnem izpolnjevali formularje APJES-u, DURS-u, kasneje FURS-u. Zakaj? Zgolj zaradi ljubega miru.

Preganjate torej nich za nich!

Pa najbrzh ni chisto tako. Druzno preganjate nashi reviji-vzporednici: *Revija SRP* in *Lives Journal*. Preganjate svobodo misli in pisanja. Tu pa najbrzh ne gre za nich od nich. To je evidentno nelegitimno (nedvomno tudi neustavno) pochetje.

Pritozhbo, ki ni pritozhba, si lahko v shiršem kontekstu ogledate tudi v: *Dokument 1, Revija SRP 131/132, februar 2013* (revija je zhe na internetu kot shtevilka v pripravi: revijasrp.si/knrevsrp/revsrp131/index131.htm ; in v el. knjigi *Endofazija* posebej v pogl.: *Paralelna igra administrativni stvarnosti* ; ter v e. knjigi: *Zhigosana ustvarjalnost*. Ta el. knjiga je namrech pravi razlog, da se trudim (kakor in kolikor zmorem) z institucijami sistema in z njihovim vrednostnim sistemom.

Rajko Shushtarshich

V Ljubljani, 31. oktobra 2016

Vrocheno naslovniku – neposredno, dne 2. 11. 2016

Revija SRP, Lives Journal in el. knjigi:

Revija SRP 131/132, februar 2017; revijasrp.si/knrevsrp/revsrp131/index131.htm ;

Lives Journal 10:

Rajko Shushtarshich, – Ivo Antich, *Birokratsko ukinjanje neodvisne revije /Trije dokumenti iz Revije SRP* <http://www.livesjournal.eu/library/lives10/rajsh-ivoan10/likvidacija10g.htm>

v angl: Rajko Shushtarshich, – Ivo Antich, *Bureaucratic cancellation of the independent review /Three documents from the independent Revija SRP*

<http://www.livesjournal.eu/library/lives10/rajsh-ivoan10/liquidation10.htm>

E. knjiga: *Endofazija* : posebej v pogl.: *Paralelna igra administrativni stvarnosti* ;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2012-3/Endofazija40.htm#PIAS>

E. knjiga: *Zhigosana ustvarjalnost* ; <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2003-3/zhigo.htm>

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.
Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,
občuti zločin pokorjenosti in težji k svobodi;
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,
kakshna nesrecha je to lahko za chloveka,
ki je edini resnichno rojen zato,
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...
Vedno pa se najdejo eni, srechnejshi od drugih,
ti, ki so rojeni pod srechno zvezdo,
ki občutijo težho jarma in ne morejo vzdržhati,
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,
zunaj tega sveta,
bi jo ti ljudje ozhivili v svoji predstavi,
občutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uživali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

Étienne de La Boétie